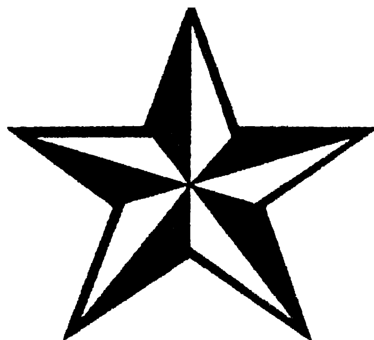
Shat Jingshai

Ka Kot Jingbishar
Khasi Elective
CLASS - XII

By

P.R. Shabong, M.A

2007

KA LAMPHRANG

Ban thoh ia kano kano ka jingthoh donkam ban pynlut shibun ka por bad bor kumjuh ruh ka jingdemdiap. Ia kane ka jingtrei jong nga, nga la sdang bun bun bnai tad haduh ba ngan da dep.

Bun ki kot kiba la mih pyrthei nga mut ki kot bishar (criticism) hynrei kane pat kan da long eh kaba bniah haduh katta katta namar nga bishar kat kum ka bor pyrkhat ki khynnah klas XII, haoid nga thmu ki nonghikai bad ki stad wad bniah ban ia ioh nong hi namar ki don katto katne ki bynta ba nga la wanrah thymmai kiba na ka jingbymtip sha kaba iatip lang.

Khampher ka lah ban dei u soh nyngkong jong nga ha ka lyngkha ka bishar bniah bad ba kin mih shibun ki nongkynthoh pyrshah ia ka hynrei nga pdiang sngewbha ia ki.

Ka jingsngewnguh kaba hajrong tam eh ka leit sha U Trai u nongpynim jong nga, uba la ai ia nga ka bor bad ka sap ba ngan pyndep ia kane ka jingtrei. Kumjuh ruh ka Dept Art and Culture kaba bei pisa khyndiat ba ngan pynmih ia kane ka kot.

Dated: Lum Kshaid, Shillong - 2 (Bah P. R. Shabong)

The : 19th May 2007

KI SKER

KA DUITARY KSIAR
(1936)

"Ka Er Pyngngad ki "AW"

Ia ka poim 'Ki Aw' la pynmih nyngkong nyngshap ha ka kot Khubor **U Lurshai**, Rymphang 1921. Kane ka don 14 tylli ki dkhot.

Ha ka snem 1925 u Soso tham u la pynmih ha ka dur ka thup poitri bad u ai kyrteng ka **Poitri Khasi**, ia kane ka Poim 'Ki Aw', u la buh beit thik 14 dkhot. Ha ka sien shon ba ar jong ka **Poetry Khasi**, kata ha ka snem 1931, la shem ba ha kane ka poim la bun bha ki jingpynkylla, ha kaba ki dkhot ki la don sa tang 13 tylli.

Ynda haba u la pynkylla ia ka kyrteng ka thup na ka **Poetry Khasi** sha ka **Duitara Ksiar** ha ka snem 1936, ia ka kyrteng ka poim 'Ki Aw' ruh la jer da ka "Er Pynggad ki Aw" bad kane ka don biang 14 dkhot.

Kane ka Poim ka "Er Pyngngad ki Aw" ka dei ka Ballad. U Soso Tham u buh ia ka hap kyntien, *abab* ha baroh ki dkhot.

U Soso Tham u la thaiñ ia pra bun bun wat ia kane ka poim, ha kaba ki dkhot kiba mih ha u 1921 ki la kylla ha u 1936, kumjuh ki laiñ bad wat ki kyntien. Peit ki jong ka 1921.

"Ki Aw"

(Dk). Alle, wan sngap kai, khun Khasi
Ba mynta kan sa paw
Bad kan sa trei hapoh jong ki
Ka bor ka jong ki "Aw"

(Dk.2) Mynta, te khun Khasi phin ong.
Ki dei ki tien - shuthaw;
....
Hinrei hadien kin kylla long
Ki tien-ban-sah-kynmaw.
Ban don ba ong "suk *tang* marwei"
....

(Dk. 3) *Namar baroh, shynrang kynthei*
Kim suk la'm ioh shong mraw.

(Dk. 5) *Te khnang ba kumtei phin ioh kam*
....
Ba don ka ktien ba.ne lap pyndam
Bad kata dei u khun.

(Dk. 6) *La* stad *la* bieit, *la* khraw *ne* rit
Hapdeng sor ne ha khlaw
Ban kam kynti ruh dei ban kit.

(Dk. 7) Ha ïing *soptin* net raw
....
Bad uta dei u "khaw"

(Dk. 10) Bad ym jiw don u rangbhabriew
B'am nang ka rwai ka siaw
Ne jiw don sha ka thei bha briew
Ba khlem da kem pang-piaw

(Dk. 11) Balei ka ruh ki thain-ia-pra
YN dei ban set rynniaw?
Me balei kin hiar shoh dohkha
Ha bam kwah ngat kha saw?

(Dk. 12) Hinrei ym don ka ban kham bang
Nalor u, 'Hur – Jamaw'
Ha por pyrem keiñ ban shet lang
Tang bad ka kha-iapsaw

(Dk. 13) Pynieng ka Rasong, snem thymmai
Bad nang kha shuh ki 'Aw'
Bad iwei ruh, hei wat tyngkai,
Ba baroh ngin ia ksaw.

(Dk. 14) To ong keiñ, Samla, khun Khasi
Ki dei ki tien shu-thaw?
Hinrei da ap kan batai hi
Ka tien-tymmen ki 'Aw'

(La sot na ka **Dymmiew ka Duitara Ksiar**, I Babu S. S. Majaw)

Kane ka long na ka bynta ki paralok ba hikai ba kin ianujor ia kane ka poim kaba ha 1921 ka la pher ha ka 1936. Ki dkhot 1, 10 haduh 14 ki dei kiba u la bujli thymmai, katba ki kyntien ba la thoh

kynriang ki dei kiba u la pynkylla da kumwei ha u 1936. Phin iohi ruh ba ki laiñ kiba khlem kdew ki dei ki juh kiba ki mih nyngkong.

KA PASOH

U Myllung Soso Tham u khot ia ki samla ka ri Khasi ban shah shkor ia ka lyer Pyngngad ki 'AW' kaba beh jai jai bad sngewtynnad. Baroh kita kiba shong hangne ha sla pyrthei kim suk ne hun ban shong sah marwei hynrei ki dei ban don la u tnum u tyndai bad ioh la ki khun ki kti. Ñiar eh ban shem ia ki briew kiba pynsngew ba ki suk ban shong marwei. Hynrei lada ki ong makna ruh ba ki sngewtynnad ban shong marwei ka dei tang ka ktien pynlait jynhaw.

U myllung u ban ruh ba baroh naduh u barit, haduh uba khraw bad naduh uba biej haduh uba stad, u sngewthuh ba ka dei ia u ban shongkha, kampher wat la u hap ban pynbiang khaw na ka bynta ka ïing.

Hadien ba u myllung u la ai mynsiem ia ki khynraw ba ki dei ban iabeh sha ka kam shongkha shongman, u maham pat de ba ki dei ban khynmaw kyndiang ba ha bym pat biang kamai kajih na ka bynta ban pyndap khaw kim dei ban shlur namar ioh poi kha man kha sha ka pra khiew ja.

U myllung Soso Tham u kren jam halor ka jingdonkam u khaw ha uwei pa uweu u khynraw uba dei ban leit ïing briew. U khaw u dei uwei na kiba don bor tam ha ka jingim briew bad khlem ma u, ngim lah ban im.

Ka Jingbatai ia ki dkhot

Shuwa ban gin ia bishar ia kawei pa kawei ka jingmut u Soso Tham ha ki dkhot, nga sngewdei ban batai nyngkong kiei kine ki 'AW'? Kat kumba ka paw ha ka poim ki ktien 'Aw' ba la buh hapoh inverted comma ki thew, KIAW, KTHAW, KHYNRAW bad KHAW, ki thew ruh ia ka PAM DAW kum ha ka dkhot - 13.

U Soso Tham kum u briew uba la iaid lyngba ia ki at ki them jong ka jingim ha ki por samla, u sngewthuh lut ia ka kamram ki samla bad ia ka jingieit samla kaba synshar ha ka jingim jong ki.

DKHOT 1

U myllung u khot ia ki khun samla ka ri na ki shnong bad ki dong bapher bapher, ba kin iohsngew bad iohi ia kane ka lyer ba beh jem jai jai ha ki dohnud jong ki. Kane ka lyer u Myllung u ong, ba ka dei kaba uwei pa uwei un sa ioh mad ha lade shimet. Ka lyer aiu kaba kum kata? Kat kum u Soso Tham, ngi sngewthuh ba u mut ka lyer jinglong samla kaba rah ryngkat bad ka lyer jingieij. Dei na kata ka daw ba u khot 'er pyngngad'.

DKHOT 2

U myllung u ong, ba baroh ki briew ha ka pyrthei salonsar, kin beiñ bad kynnoh ba ka dei ka ktien ba u kren ki dei ki ktien shu thaw suda. Hynrei u myllung u sngewthuh shai ba hadien habud, kita ki briew kiba beiñ ia ki kyntien jong u, kin sa peiphang namar kaei ba u kren ka long kum ka jingroi bom e pynlait jynhaw ia kaei ka kaba don hapoh ka dohnud jong u.

DKHOT 3 - 4

U myllung u pynsngew ba lada don kino kino ki kynthei ne shynrang kiba ong, ba ki sngewsuk ban shong samla sah, kata dei tang ki ktien tyllep eit miaw. U myllung u ong ruh ba niar ban shem ne lap ia uno un one kano kano ki samla ki bym kwah ban shong kurim. Hynrei baroh ngi ia kwah hi ban don la ki kiaw ki kthaw la kynthei ne synrang.

Ngim lah ban len ba don katto katne ki samla kynthei ne shynrang kiba shnong samla sah. Kum kine ngi lah ban ong, ba ki don la ki jong ki jingeh bad ki ia kynduh ha ka jingim jong ki shimet. Ka jingshisha ka long, ba man iwei pa iwei ha kane ka pyrthei ki dei ban don la ka tnga ne u tnga na ka bynta ban ioh ia ki khun ki kti. Ngi dei ruh ban kynmaw, ba ka jingioh khun ka dei kaba donkam eh.

Namar dei na ki, kiba long ki mot tei nam tei kyrteng ia la ki kmie ki kpa junom.

NADUH KA DKHOT – 5 HADUH KA DKHOT – 8

U myllung kum u nongkdew lynti ia ki khynraw um shem la pynshlur matlah ia ki shynrang sha ka kam shongkh, hynrei u da maham ruh ba:

"U ei ia phi un skhiah nap dot, uta u dei u khaw."

Ka jingmaham u myllung ka long ba ngim dei ban tur ruma rutit, sha kane ka kam ba kyntang jong ka longbriew manbriew khlem da pynshongdor bha ialade. Ngi dei ban pyrkhat lypa ba ka rympei ban gin seng, ka dei ban long kaba dap ka baing ha ka bam ka dih. Ka jingpynbiang ka bam ka dih, ha kano kano ka ïing ka lah ban wanrah ka jingiapthngan ki khun, ka huri bad wat shaduh ka pra khiewja.

U myllung hi u iohi synna ba naduh uba stad bad baproh ki jingpyrkhat haduh uba biet bad ka duna ka bor shempahng, la uba khraw ne uba rit kaba u donkam eh ha ka jingim ka long ba u dei ban don ki kiaw ki kthaw la jong. Haba u la shimti ia ka briew kane ka tnga jong u, u sngewthuh lypa ba u hap mih syep mih syar bad ban kamai na ka bynta ban pyndap khaw ia ka ïing.

U khaw u dei uwei na ki atiar uba long u lahduh ne uba donbor tam ha kano kano ka ïing. Baroh ngi donkam ia ka bam, wat u ramhah ruh um lah ban im khlem bam. Namar kata, uno uno u shynrang uba dei banseng ia ka rympei thymmai, u dei ban don la ka kam ka trei kaba lah ban pyndap ia ki jingdonkam. Ki khun ki kti. U synrang u bym biang ka kamai ka jih, um lah ban pyndap ia ka bam ka dih ki khun bad dei ha kata ka rukom ba ka pynlong ia u ba un ieh ia la ki khun.

DKHOT 9 – 10

U myllung u kren ruh ia ka jinglong ki khynnah shynrang kiba ju pynpaw pyrthei ialade, da ki rukom kren bad leh rangbah jubor, kumjuh ruh sa ki kynthei barabor sha bym iohi ki briew, ki ju leh ne kren khana la kum kito ki briew kiba la san la iaw ka rta.

Don ki khep ba ki briew ki ithuh bad sngewthuh, ban a ka jinglehraiñ. Ki kynthei ki ju kiew saw ki ngap. Kane ka ju jia barabor, ba haba ki iaid ha lynti, ki samla shynrang ki ju siaw ban pynpaw kum ka dak ba ki iapmat.

DKHOT 11

U Myllung, u buh da ki ar tylli ki kyrteng briew ka Mai* bad ka Bon*. Dei ia kine ba u tohkit, da kaba ong; ba ha ka jingim samla ym ju donkam ia kita ki mensuhsyntiew (butor maw*) ki ban iarap ban pynwad briew. Hynrei jar jar ki dei ban pynkhreh hapoh la ka mynsiem khlem da pur khana ha ki wei na ka bynta ka shongkha shongman.

DKHOT 12

U myllung u khot ia ka 'Er Pyngngad' ba kan iathuh lem ha kano ka jaka kita ki khynraw ki don. Hynrei hadien ba u la lap bad iohi u jubab ba ki don hapoh ïing ryngkat ki kmie ki kpa la kum kip aria hapoh ka ruh. Kine ki khynraw kiba u pynsynriem kum ki puria shah swait bunsien ha u khynraw uba long kum u miaw. U khynnah barabor u thaw ki buit ki lad da kumno ba un ioh rong une hi u long thik kum u ksar uba ju apt hap ban kemtuh ia ka syiar na sem man ka por.

Ban ieng ka bok ka swiang ha ka pyrthei ma n la iwei pa iwei ki dei ban pam dawn e shongkurim. Lait noh tang kito kiba don ki daw shimet, kiba ngim lah ban pynbor. U myllung u ong ba ki shynrang ki dei ban sngewthuh lypa ia ki jingkit bakhia, na ka bynta ban pyndap pynbiang ia ki jingdonkam ha ïing ha sem bad ki khun. Lada phim long kiba phikir na ka bynta ka jingdonkam ja ïing. Phim dei ban shlan ban shongkurim u khaw u dei u wei na ki dusmon jong phi, u ban pynkulmar namar lada um don, ki khun kin sa aip thngan. Nangta phi dei ruh ban sngewthuh ba ynda phi ia ioh khun kynthei phi hap ban pynshna soh skhor ne khaila da ka ksiar. Kane ka long ka dak ka jinglong ryngbah bad kpa jong u shynrang.

~~~***~~~

- *Ka kyntien 'Mai' ka wan na ki ar tylli ki jingmut. Ha pnar, 'Mai' ki khot ia kaba bud ha kaba nyngkong bad ha ki thaiñ Shella, u Kñi u khot ieij ia la ka pyrşa kumjuh ka kyntien 'Bon' ruh ki Kni ki ju khot ieij hi ia la ki pyrsa.*
- *Butor Maw : U dei uba ju pyndonkam ha ba shet kyiad, ka jynhaw kaba la pynlait na u khiew shet ka leit poi ha u butor maw bad ma u pat u jiar ban poi ha u wei pat u khiew.*
~~~

"U SIB"

Ka jingrwai "U Sib" ka dei kawei na k poim jong u myllung Soso Tham ba u bsut ha ka kot ka **Duitara Ksiar** Kane ka poim ka hap ha kata ka jait poitri ba ki khot "Dramatic Monoloque" kaba mut ba ka long kum ka drama ha kaba u nongrwai u rwai marwei bad ngi ki nongpule pat ngi shu iasngap.

Kane ka poim ka kynthup hynñiew tylli ki dkhot. Ha ka liang ka jingthew kamra ka long thik kum kaBallad, ha kaba ka laiñ ba nyngkong bad balai ka don saw kamra (Iambic tetrameter) bad ka laiñ ba ar bad ba saw, ka don lai kamra (Iambic trimeter). Kane ka iaid ryntih ha baroh ki dkhot. Haba ngi phai pat ha ka hap tara, ngi ioh *abab.*

Ka Pasoh

U Sib u dei u briew uba matlah, hynrei wat la u long makna kumta, u nangpat ban rwai phawar ha ki bun rukom, bad na kata ka jinglah jong u, ki briew ki ai pisa. Kum ka bainong ba u rwai. U Sib u lah ban rwai junom khlem da set u ryndang.

U Sib uba la sniew ki bor iohi, hynrei um judon jingkhuslai, u bam, u dih bad u ioh thiah suk kynjai namar ba ki lyer ka jingsngewsih kim lah ban beh sha u wat la um iohi ia ka sngi u bnai namar ka jingmatlah, hynrei ha lade shimet u iohi da kawei pat ka rukom ia baroh ki jingpynlong ha ka mariang.

Kumba long lem kiwei ki para briew ba hap ban shang na kawei ka jaka ne shnong sha kawei pat. U Sib ruh ha la ka jinglong matlah u iaid khrong na kawei ka jaka sha kawei pat, thop shi thop man la ka por u im kumne, khlem jingiohi ki khmat, Haba u thait ruh um ju khñium hynrei u iaid beit kylleng ka shnong ban khrong, khnang ba un ioh pyndap ia la ka bam ka dih.

Ki jingbatai ia ki Dkhot

Dkhot - 1

U Sib u ïathuh ia lade ba u dei uba matlah ki khmat. Ka riam jong u, kam long kaba bha, kumba long ma ngi ki briew, hynrei u phong da kaba jot ba pei. Haba u dei shong ha kano kano ka jaka ne ka lad ba iaid lynti ki briew, u ju sei ki jingrwai phawer ba sngewtynnad. Kum ka dak ba ki nongsngap ki sngewbang bad sngew

shoh ia kita ki rwai phawar jong u, ki ju ai pisa la kumba siew bainong ia u.

DKHOT 2

U Sib u iathuh khyllew ia la ka jingtip ban phawar. U kob ruh ba u nang ban kynud sur bun jait, kaba mut ba haba u phawar – rwai u lah ban phawar ha ki bun ki sur, khnang ba ki nongsngap kin sngewtynnad. Shuh shuh u ong ruh ba u lah ban rwai phawar ha shilynter ka jingim khlem da thlun ne set ryndang.

DKHOT 3 - 4

Ngi shem ba u Sib u iathuh ha ngi shaphang ka jinglong palei ka jingim jong u. U hi halade shimet um ju sngewsih ne khuslai jingmut namar ba u kmen ka mynsiem. Ha ka por ba u sliang ne thynrang u ioh ban dih pahuh da ki umpohliew ka jingim kiba bang bad shngiam ba u Blei u la ai. Nangta wat la u shang sharum shaneng ne u kynud sur baroh shi sngi, hynrei um man thait satia, pynban u ioh thiah suk lyngngai ha ka por miet.

U Sib u iathuh shuhshuh ba wat la ki jingpynlong jong u Blei ha sahit bneng, kum ka sngi kaba ai jingshai ia ka pyrthei por sngi bad u bnai ha ka por miet, ha u hi shimet kine kim don jingmyntoi namar ba ki khmat peit jong u kim long kiba trei kam. Da ka jingmaian ba phylla khlem don jingpher, u ha la ka pyrthei la jong u iohi kyndiang ha kawei pat ka rukom la ka dei ha ka por sngi ne por miet.

DKHOT 5

U Sib u pynsngew ba haba u iakynduh bad la ki parabriew ba u ju ia kynduh mynshuwa, ha u I kumba ki paw ha kawei pat ka dur khmat. Shuh shuh u don ka jingsngew ba wat ka jaka ba ki shong ruh kam dei shuh ka juh, hynrei ka la pher. Namar u Sib u ong ruh ba ka shnong ka thaw kaba u shong ka la kylla long kum kawei pat bad ka la pher na ka jong ka mynnor. Hynrei wat la kata ka jingsngew nongwei ka don ha u, ha lade marwei haba u iaid khrong u sngew kumba u iaid lang bad ki paitbah.

DKHOT 6 – 7

U Sib, u iathuh ia la ka rukom im bad ki kam ki jam jong u.

Kumba u la pynpaw ha ka dkhot ka balai u Sib u iathuh, ba

wat la hapdeng ka jingsohsat jong ka jingim namar ka jingmatlah ki khmat, pynban um ju pang ne shitom, hynrei u eh, u shait u khlaiñ ha ki dkhot met. U Sib u iathuh ruh, ba um ju don kawei ruh ka sngi ba un don ka khmat I diaw ne I dum jingmut jingpyrkhat, hynrei tang ka phuhmut phuhmat bad ka i sngewbha suda shirta

Nangta u Sib u iathuh ruh ba ha ka jingiaid khrong kylleng ryngkat ka kynud rwai phawar, kine bun wat ki ju pynthait pynjrem ia ki dkhot met jong u baroh shi rynieng. Hynrei namar ba ka mynsiem jong u ka suk ka kmen. Kumta um ju pynsngew ia kita kiei kiei baroh bad um ju bynñiaw ne khñium shisien ruh, namar u sngewthuh ba ia kaei ba u Blei u la ai, u dei ban pdiang.

U Sib u phla ba u dei uba duk ba raitoi ha la ka jingim. Ka jingmatlah ki khmat baroh arliang, ka la pynlong ia u ban iaid krong kylleng ka shnong, khnang ba un lah ban thied ia la ka bam ka dih. Ha u hi marwei, u sngew ba um ju don jingpynsyrwa ne khuslai ha ka jingim bad u dap u biang kyrhai man la ka sngi.

~~~***~~~

U Sib kat kum kiwei pat ki nongthoh.

Ban shu tip ia u Sib tang kat kum ka poitri u Myllung Soso Tham kam pat biang. U kritik ba mynta hadien ka jingthud jingwad bniah jong u na ki kot bad jingthoh bapher u sngew donkam ban shat jingshai ha ka jingmut badum ki nongpule.

Kat kum u Nobait Swer u Sib u dei na ka jait D'har, ym ka jait Matlah kumba ong u Dr. H. W. Sten ba la khlad. La kha ia u Sib ha ka shnong Wahjajer kaba don hapoh Jaiñtia Hills.

Ka jingmatlah ka jong u Sib ka pher na ka jingmatlah u John Milton ki English. Ia u Sib la kha matlah hi da ka kmie, ym dei ba u matlah hadien ba la kha ne kumba long u Milton ba u matlah ha ka shiteng rta.

Haba ngi phai sha ka longing longsem, ngi tip ba u Sib u dei na ka ïing badon baem. Hynrei ynda haba u la san la heh, u pyrkhat ba kabashu shaniah bam na la iing la sem, kam long kaba sngewtynnad. Kumjuh ruh u don ka jingpyrkhat ba lada u shu bam ei khlem don jingmih na u, kan poi ka por ba wat ki bahaïing ruh kin íwit bad isalia. Hynrei da ka sap phawar bad rwai ba u Blei u la ai ha u, u kut
~~~

jingmut ban kamai ja, da kaba leit rwai na kawei ka jaka ne shnong sha kawei pat. Ki shnong ba u Sib u ju leit poi ki long; ka Nartiang, Mupliang, Nongbah, Mukhla, Khliehtyrshi, Jowai bad kiwei. Sha kine ki shnong haba u poi, ki briew ki sin ia u, da u Sib matlah ym u Sib D'har.

U Sib um dei uba marwei, hynrei u don la ka jong ka lok ia kaba dang hap ban wad ia ka kyrteng jong ka. Haba u Sib u la bna shaphang ka Sor Shillong kaba shong ki briew kiba riewspah, kum ki Saheb bad ki nongtrei kam Sorkar, u la kut jingmut ban wan sah. Kumta ryngkat bad la i lok u Sib u la wan kiew sha Sor Shillong. Ha Sor u la ioh ban sah wai ha Mawprem ha ka dor shi tyngka shi bnai.

Ha Sor Shillong, u Sib u la hap ban bud ha ka jingbtin lynti i Lok jong u. Man la ki kyntoit ka Sor kylleng, u la ioh ban rwai bad phawar, dei da kumta ba u sa ioh bai khaw da ka jingpynnoh isynei ki lok ki jor.

Ha kawei ka sngi katba u Sib u dang shong rwai phawar ha kawei ka jaka ha sor, u la iakynduh bad u Babu Soso Tham. U Soso Tham haba u la iohi ia ka sap ba u Sib u don, khnang ba un kham ioh myntoi, u la ai jingmut ba u dei ban leit shong ha Khyndai Lad man la ka sngi. Ym tang katta, u la ai jingmut ruh ia u Sib ba katba u dang shong ha Khyndai Lad u dei ruh ban ong da kine ki ktien "Poor blind man, Sir please be kind to, please be kind to" (Ia u matlah bapli, Saheb, to I snei, ho). Ka jingmut u Soso Tham haba u bthah ia u Sib ba un ong kumtei ka long, ba ha Khyndai Lad ki bun bha ki Saheb, ki Dkhar bad ki Babu ophis kiba iaid lyngba.

Ka jingdon u Sib ha Khyndai lad ka la iarap bha ia u, ha kaba u la ioh kamai kham bun. Ban shu shong sah shi jaka um sngewtynnad, kumta u shang u khrih kylleng ki jaka Sor.

Katkum u H.O. Mawrie pat, u iathuh ba u Sib u long u briew uba heh met bad sngaid mynthun. U don ka khohwah kaba heh bad u sñiuh u bym da rben. Ka rynieng jong u, ka long kumba 5 phut tam ne duna.

U Sib u long u briew uba bha briew bad ikhaiñ. U don ka rong snieh doh kaba stem bad ka met ka phad kaba i shait i khlaiñ. ka sur jong u, ka long kaba jam kum u shipai bad haba u kren lah ban iohsngew naduh na jngai.

U H.O. Mawrie u iathuh ha ka por ba u dang khynnah, mynba u sah ha Laitumkhrah, kyntoit Lummawrie, u Sib u ju poi sha kane

ka jaka ar sien lai sien ha ka shi bnai. La iathuh haba wan u Sib katno ba ki khynnah shnong ki iakmen iasngewbha, da kaba leit bud khrong ryngkat bad u manla ka tyngkong ling.

Ki khynnah ki sngewtynnad ia u Sib namar ba u ju ai jingrwai bad phawar kiba sngewbang, sngewthiang bad pynrkhie iapler iapang ia ki.

Bunsien haba u Sib u iohi ba ki khynnah ki kwah ba un rwai, u ju kylli, kaei un rwai?. U H.O.Mawrie u iathuh ba u bad la ki para khynnah, ki ia ong, rwai da kato ka jingrwai, *"Ngan wad da i wei pat"*. Markumta u sdang ban rwai kumne:

Ka baje ka la tied, kin iashong kurim,
Ka kali ka la iaid sakma,
Ki briew baroh phar ki ia rkhie sngewbha
U dohnud jong nga kum ban pait.
Nga hi te nga hi ngam shem don shawei shawei
Lait na phi riewspah ban ioh shong suk.
Pheriwel - Pheriwel, kong Tiew-Lasubon
Ba ngan wad da iwei pat,
Ba ngan wad da iwei pat.

Katba u Sib u dang rwai kumne, la ong ba ki khynnah ki ia thap kti bad ia rkhie sngewbha artat.

Teng teng u Sib u ju ai da ka jingrwai phareng ruh namar ba u ioh jinghikai na ki sahep. Ka jingrwai phareng kaba u rwai hapdeng ki khynnah ka long:

It's a long way to Tipperary
It's a long way to go,
It's a long way to Tipperary
To the sweetest girl I know
It's a long way to Tipperary
It's a long way to go.

Kito baroh ki dei ki jingiathuh u H.O. Mawrie uba la ia kynduh markhmat bad u Sib. Namar-kata haba pynkut ngi lah ban ong, ba u Sib u dei u briew ka histori uba don shisha ha ka pyrthei ym uba shu mutdur (fictitious)

PAR JINGTIP

Nobait Swer : Ki Sur Miat dur (1936) "U Sib Matlah"

H. O. Mawrie : Kumta Nga Rwai (1976) "U Bah Sib"

H. W. Sten, J. S. Shangpliang, D. Mawroh : Na kiwei bad Nalade (1991) "U Sib"

KA LYER KA DANG SIENG

Kane ka dei na ki poim jingjied (Romatic poem) bakynsai tam jong u Soso Tham. Kum ka Lyrik kaba hap ha ka subjektib poitry, ngi iohi shynna ba u Soso Tham u wallam pat ia ki jingjia jong ka por ba la jngai naduh ki 20 snem tam ei ei bad la ka lok lyngba ki bor kynmaw jong u.

Kane ka poim ka don saw dkhot. Kawei pa kawei ka dkhot ka don phra laiñ. U Soso Tham u la ialeh katbah lah ban pynlong hynriew kynnoh shi laiñ, hynrei ngi shem ba ha ka laiñ ba nyngkong ka dkhot - 1 ka don hynñiew kynnoh kumjuh ka laiñ nyngkong ka dkhot - 4 ka don 5 kynnoh bad ka laiñ basan kajuh ka dkhot ka don hynñiew kynnoh.

Haba ngi bishar pat ia ka rukom pynhap tara ngi shem ba u myllung ha baroh ki dkhot, u wan rah da kaba long, *ab ab cd cd.*

Ngim dei ban klet kumba la kdew na khmat ba kane ka poim ka hap ha ka subjektib poitri namar ba u myllung u pynsngew ia lade ha ngi ki nongule shaphang ka jingkynmaw ieij jong u ia la ka kmie khun. Ka jingkynmaw ieij u myllung ia ka Kerila Dora Gatpoh kaba long ka tnga jong ba la khlad noh ka la kylla long ka phang-pdeng ha kane ka jingrwai.

KA PASSOH

U Soso Tham u kynmaw ieij ia ki sngi ba la leit noh mynba u iohi nyngkong eh ia ka samla ka ban long ka kmie ki khun jong u. Wat la um tip ia ka jait ka kyrteng, hynrei u sngew syaid ka mynsiem ba ka jingiohi jong u ia ka, ka long kumba u wad bneng. Haba u la iapoikha bad ka, u lap shisha ia ka jingieij ba u ioh na ka kaba long kum ka bneng ha pyrthei.

U myllung u kynmaw ruh ia ki por pyrem ba rang ba ki ju iaid kai sha ki lum ki madan phlang bajyrngam. Ka jingdon jong ki baroh arngut sha jngai na ka shnong ka thaw, u sngew kumba u shem ia ka bneng. Hynrei ha ka rta bym pat dei ka baieij jong u, ka la leit jynduh noh na kane ka pyrthei bad u hi u ong ba ka la rah ryngkat bad la ka kyrteng sha kata kawei pat ka pyrthei bad ka bneng.

Ka Jingbatai ia ki dkhot

DKHOT 1 .

U myllung u iathuh ia ngi khlem buhrieh katba u dang iaid lynti ha kawei ka step lyngba ka lad Thadlaboh ban leit sha Shangpung. Kyndit u iohi ia ka samla kaba shong syaid sngi ha phyllaw ïing. Ka dur bhabriew jong ka, ka la pynkhyrwa bad pynkhih phaloh ia ka jingsngew ka dohnud jong u. Ka dei kane keiñ kaba ki phareng ki ong "Love at first sight" lane kata ka jingieij kaba mar syniohi nyngkong eh. U myllung Soso Tham ruh wat la um pat tip ia ka jait ka kyrteng jong kata ka samla, pynban u sngewthuh ka dei tang bad ka ba un suk un kmen ka mynsiem shi jingim.

DKHOT 2

U myllung u pyniasyriem ia lade kum u syntiew kulab uba shah kah tngen ha ki sla jong u. Dei ha kata ka por ba u dem la ka khlieh bad sma ia ka lyer jingieij kaba syrpai jem jai ia ka dohnud jong u. Ha kane ka dkhot hi ngi sngewthuh ba u kren ia ka jingiapoikha bad kata ka samla kaba dei ka Kerila Dora Gatphoh. Ka bor jong ka jingieij ba u ioh na la ka tnga, ka la pynlong ia u, ba un kham ieij palat ia ka ban ia la ka kmie ba la pun la kha. Haba ka jingieij ia ka ka long syiem ha ka dohnud jong u, wat ka kyrteng ba ka don ruh ka bang ka thiang. Dei tang bad ka hi, ba u mad ia ka jingmuja kaba long kum ka bneng.

DKHOT 3

Ngi iohi ba u myllung u ïathuh ia ki por iaieij samla bad ka. Dei ha ki por rang ka bneng kata ha ka aiom pyrem mynba ki phlang ki pynkup ia ki rong jyrngam ia ka mei mariang. Kumjuh ki syntiew baphuh itynnad ki kaweh ieij da ka jingbeh ka lyer batemon batesi. Ha kane ka aiom u myllung u iathuh ba u ju iaidkai pyngngad kylleng bad ka, sha ki lum bad ki them.

Ka jingiohlad jong ki arngut ban jngi ha ki thwei jingieij sha jngai na ka shnong ka thaw, ka la kylla long ka bneng ia u ha pyrthei.

Dkhot 4

U myllung sa shisien pat u pyniasyriem ia lade kum u tiewkulab. Ha kane ka dkhot ngi iohi ba u myllung u iathuh ia ka jingduhnoh jong u ia la ka tnga ba u ieij eh. Ka jingdem khlieh jong u, ka pynpaw ia ka jingkhuslai bad kthang dohnud haba u kynmaw ia ka. U myllung wat la um ioh shuh ia ka jingieij na la ka tnga, hynrei u shem pat ka jingtngen sa tang bad la ki khun. U myllung u iathuh ruh da ka sur sngewtmang ba ka kmie ki khun jong u, kaba la khlad noh, ka la rah lang ia la ka kyrteng sha kata kawei pat ka pyrthei bad ka bneng.

~~~***~~~
~~~

KI SIEJ KHONGPONG BAD KI SAI RUPA

(1979)

"Ki Siej Khongpong" ka dei na ki poim ba la thoh da u E. Weston Dkhar. Kane ka poitri ka dei halor ka khana shaphang u Manik Raitong bad ka Liang Makaw. Bun na ki nongthoh Khasi ki wan rah ia kane ka khana ha ki dur thoh bapher, don kiba thoh ha ka dur ka drama, novel bad poitri. Kane ka poim u E. W. Dkhar, ka dei kaba u la pynmih ha ka snem 1979 ia kaba u la ai Kyrteng **Ki siej Khongpong bad ki Sai Rupa**. Kane ka don ar Bynta (Part I bad part II) bad ka Bynta I ka dei beit halor 'ki Siej Khongpong'.

Kane ka poim "Ki Siej Kongpong" ka dei ka narrative poim kaba kynthup haduh 178 tylli ki dkhot. Ha ka liang ka jingthew (measure) u myllung u wan rah da ka jiamdien saw khup (Iambic Tetra meter) kaba mut phra kynnoh ha man la kawei pa kawei ka laiñ. Ka rukom pynhap kyntien ka long ha ka dur ka synrop(couplet) ha baroh ki dkhot.

Hangne mynta, ia kane ka poim la bishar tang kat kum ka kyrdan ki klas XII kumta ruh yn ym don kam ban da bishar ne batai ia kawei pa kawei ka dkhot, namar kan wanrah ka jingkulmar jingmut ia ki nongpule. Ban pynsuk bad ban kham sngewthuh ia baroh ki jingjia ba don ha kane ka poim ngin ia peit ha ki lai bynta.

I

Nyngkong nyngshap shwa ba ngin ïatyrko ia ki jingjia bakongsan ba don ha kane ka poim mynta ngin ia peit shuwa, shaphang ka jinglong jingim u Manik Raitong.

U Manik Raitong u long u briew u bym kwah ban shong bad im ryngkat bad la ki para briew ha shnong ha thaw, hynrei u sngewtynnad ban im sha jngai na ka lynti ba iaid ki briew. Dei hangta ba u la pynlut ia la ki sngi, ki ïa, ki por ki samoi. Kane ka paw ha kine ki laiñ:

> Satang pukir manik Raitong
> Hapoh ïingtrep jngai shnong u shong (Dkhot 84).

Kumba u shong jngai na ka shnong bashong ki para briew um don ruh ka mynsiem ban leit shongkai sngewbha sngewmiat bad ki.

Ha ka jingim ba shimet jong u, um kwah ban don ki para marjan marpa ki ban ia rung iamih ne iathuh khana ia kane katai, hynrei marwei u sngew hun sngew suk ka mynsiem. Kane hi ka pynshisha kumne:

"Marwei u shong jngai bah na shnong
Hangno hangno um kiew tyngkong" (Dk.140)

Na ki tei ki laiñ ka pynshisha ba u Manik u pher shi katdei na la ki para briew, namar ba ka ïingsah jong u ka dei sha jngai shnong, kumjuh um ju ia kynduh briew ban iashongkai ne iathuh khana. Ka jingkylli pat ka long hato u Manik u dang don kmie don kpa ne kiba haïing? Kine ki laiñ ki iathuh:

Ah trai Nongthaw, Nongbuh bynta
Shaei imei shaei i pa
Sa tang ma nga mo ha pyrthei
Ban iaid pukir khun swet marwei (Dkhot 12)

Na kitei ki laiñ ba la kdew, ngi tip shai ba u Manik um don shuh ki kmie ki kpa, ka jingtohkit jong u ia la u nongthaw ka paw ba la kha marwei ia u sha kane ka pyrthei. Shuh shuh kine ki laiñ ki kren ia kata:

"Ia u ki sin u khun duh jait
Ia u ka shnong baroh ka tait" (Dk.85)

Ha ka jingbymdon kmie don kpa shuh bad kumjuh ki kur ki jait, ka la pynlong shisha ia u ba un im rangli bad sangsot marwei. Na kata ka daw ki briew ki khieñpoh bad kim da suitñiew than namar ba u dei u khun duh jait.

U Manik wat la u dei makna u khun duh jait, hynrei um dei pat u khun ba duk ba jynjar, ka spah ka hajar u don kaba ki kmie ki kpa ki la ieh ha u, hynrei kaba u kdew ia lade kum u khun shempap ka dei ka jingduh jong u ia la ki kmie ki kpa kiba long ka spah ba kordor ha kane ka pyrthei. Ka dkhot - 6 ka iathuh:

Dohnud ka kyan ka pdang ka mong
Kynmaw ka sngi Manik Raitong
U khun shempap, binong bishon
Shwa ban sei ki siej khongpong.

U Manik kum u briew uba smat basting um ju shongkli kti ia lade, hynrei u trei shitom man la ka sngi da kaba u leit puh lait daiñ sha ki lyngkha ki pynthor. Hadien ba u la wan phai sha la ïing, ynda u la poi u sum u sleh bad leh bhabriew ia lade, da kaba sei ia ki riam barem dor. Kine ki dkhot ki iathuh ia kata :

Jar jar mynsngi u ngam sha ktieh
Mynmiet u sum u sleh ka khlieh
U sei ki khor ki khriam bun rong
U khang ka ïing wei briew u shong (Dkhot 8)

Kum u briew uba shem jynjar, lanot ha la ka jinglong khunswet, rangli ban pyntngen bad ban pynhun ia la ka dohnud ba khuslai, u don tang kawei ka paralok ba u ieij eh bad kata ka dei ka shariti. Da kane, u ju pud wei briew man la ka miet hadien ba u la wan trei bad ki sur ba u kynud ki long kiba ktah bad ktik ia ka dohnud kita kiba sngap. Ym tang katta, ka pynsngew phieng sngew ma ruh ia ka jabieng jong kita kiba iohsngew. U myllung u iathuh:

Nangta u put ka Sharati
U ud myllung la jingrangli
Ka sur sangsot balung mynsiem
Ka ud bynñiaw jabieng ka triem (Dkhot 11)

Hadien ba ngi la iohi ia ka jinglong jingim u Manik bad ia ka kam ka trei jong u. Mynta ngin iaphai pat sha kawei pat ka mat.

II

KI DAW BA LA PYNLONG IA KA MAHADEI BAN KLIM IA U SYIEM

Ka Mahadei, ha ïing paki, ka la dap da ka jinglynga pisa, haba u Syiem uba dei u tnga jong ka, u la shu jah jar sha Dkhar khlem ai kyrwoh jin haduh lai snem pura. Ka kynthei kum ka khiew batlot, ka la shu im ha ka jinglyngkhum jingmut na kane ka jingleh u Syiem. Ka jingieij ba ka la ioh tang katto katne por na u, ka la long tang kum ka dak ba kan iai kynmaw ia u. La ong ba ha kawei ka sngi bad ha ka por ba la kem dum ka bneng ka Mahadei ka iam sngewsih kthang ha la marwei, haba ka pyrkhat ia ka jingleh beiñ u Syiem ia ka. Ki jingmut jingpyrkhat jong ka, ki la shu khih phaloh la kum ki dew ka duriaw.

Ha kum kata, ka khyllipmat jong ka jingpyrkhat, ki jingpynshoi ba sniew ruh ki wan ban tynjuh ha ka Mahadei. Dei ha kata ka khep, ba ka weng lut ia ki jingsngew bha jong ka pyrthei kiba ka ioh hapoh ka ïing paki u Syiem. Ki ktien kiba ka khlei ki long: *"Ngan nai paki, ngan nai dulan"* Ka Mahadei ka sngewthuh shai ba ka jingsuk bashisha kaba ka dei ban ioh, kam dei ka bam ka dih da ka dud ka ngap, hynrei ka dei ka jingieij. Kane ka dei kaba shisha ba u briew ne ka briew haba ki duh ia ka jingieij ka jingim ha ki, ka long kaba khlem don jingmut.

Ka mahadei kam nang shuh ban iohthiah namar ba ka thma ba kynja mynsiem ka pynkhyrwa ia ka dohnud jong ka. Haba kam nang iohthiah lano lano ruh, joit ka khie bad mih shabar ban iaidkai bam lyer. Katba ka dang iaid kai ha phyllaw ïing paki ha ryngkat ki jingpyrkhat ba khia, kynsan kynsan ka ioh sngew ia ki jingsawa ka sur Sharati na jngai bah. Ka sur jong ka sharati kaba la synshar ia ka jingdum bad jingkynjah jong ka miet, ka la pynlong ia ka Mahadei ban sngewstieng ki jingmut jingpyrkhat ryngkat ki jingbeh ka lyer iwbih.

Katba ka miet ka nang jam shakhmat ki sur syiang jong ka sharati ruh ki nangshoh nang pynsngew myllung ia ka. U myllung u ong ba:

"Katba nang ngam, nang shoh nang bang
Ki loit sai khum dohnud ba pang"

Dei hangta ba ka sngewthuh ba ki sur jong ka sharati ki lah ban loit ban law ia ki soh kyrdot kiba teh ba khum ia ka dohnud ba khuslai jong ka. Wat la hadpeng ki jingdum bad jingkynjah jong ka miet, kam don ki jingkhaweit iano iano ruh, ha kaba ka la bud dien hi sia ia kata ka sur. Hadpeng ki lynti khohruh khohram kiba long tang ki lynti iaid masi, ha ka hi marwei ka sngew ba ka dei ka lynti bah. Haba ka la poi ha tyngkong ïing, ha kaba kata ka sur kamih, ka la shu ïeng lyngngoh tyngheng khlem nang leh ei ei shuh. Haba kam sngewlah shah shuh ban shu sngap tang nabar ia ka sur ba myllung jong ka Sharari; ka la pyrshang ban peitsiar sa na ki khap jong ka ïing. Ha kata ka jingpeit jong ka, liak ka iohi pynban da u samla ba bhabriew, uba ha ka hi u dei u nai-khadsaw-synñia. Katba ka dang peit ieij ia u, na ita i khap, u myllung u ong ba:

Shapoh ki kper jinglong khynnah,
Ka phlied syrtap jingdum ba kah.

Dei hangne ngi sngewthuh, ba ka Mahadei ka ithuh ba u dei u Manik, ia uba ka ju ia ieij bha naduh ba ka dang khynnah. Haba ka puson ia ki por ba la leit, ka kynmaw, ia ki sngi bakmen bad u. Ki jingialehkai, bad shongkai sha wah sha lum bad u, ki long tang ki jingkynmaw tympang ha ka. Kine kiei kiei ki jingpyrkhat jong ka ia ka mynnor ba la leit, ki la ktah jur ha ka dohnud balung jong ka. Ka i synei ia u Manik namar ba u shnong u thaw u sin u rngop ia u da u raitong.

Ka Mahadei, kam suk kam hun ka mynsiem, haba ka iohi ia u Manik, na ita i khap. Ha kata ka por haba kam sngew lah shah shuh, ka thie ia u, ba un plie ia ka jingkhang. U myllung u ong:

Na poh ki khuifi dohnud bathrang
Ka khroh Manik b'un plie jingkhang".

Katba ka Mahadei ka dangthie bad tied jingkhang u Manik pat um ioh sngew ei ei, namar ba u nang jngi ha ki thwei ba jylliew jong ka jingim lyngba ki sur ka Sharati. Ha ka kutlad, ka la rai ban lied da ka bor ia ka jingkhang jong u. Hynrei imat ba la thoh shyieng krung hi da u Blei ka la ioh da ka wait bnoh. Dei da kata ka wait ba ka lah ban pynhap ia u diengkhang ling u Manik, ba ka sa ioh ban rung shapoh.

Mar synrung hapoh trep, ka Mahadei ka la leit shong ha syndah jong u. Hynrei u Manik u dang don hi sha kawei pat ka pyrthei jong ka jingpyrkhat, ha kaba u jngi ha ki jingkynud ka sharati. Katba ka Mahadei ka dang sngapthuh bha ia ki jingkynud jong u, thret u Manik u kyndit, la kum na ka rngai aiu-re. Haba u la plied ia la ki khmat ban peit, u iohi pynban da ka kynthei briew. Khlem pyntud por, da ka jingsngewrit bad da ki sur ba jem u la tohkit ia ka:

'Phi dei iei? Iathuh kongthei
Katne ka miet phi shang pyrthei
Bad u khun sangsot i mei
U bym don dor ha ka pyrthei!'

La ong katba u Manik u nang sei ia ki kyntien sngewsynei bad sangsot ia lade, katta ruh ka jingsngew ieij ka nang rhem hapoh ka dohnud ka Mahadei. U Manik kum u rangbah briew, u pyni pynkdew, da ki ktien badon akor ba ka dei ban leit phai noh sha la ka jaka shong. katba u Manik u dang khroh kumta ba kan leit noh, ka dur ba

myllung jong u, ka pynshoh biej pynban ia ka, ha kaba ka la bat skhem triang ia u. Dei hangta ba u myllung u ong:

"Nangta ka kjor, ia u ka doh
Arti ka piam, ka iam ka kroh
Bad phi ngan im, ryngkat ngan iap
Ka um ka ding ngan klan synrap"

Ym tang ba ka shu bat ia u Manik, ka la pynshoi ruh, ba un shimti ia ka kum ka tnga jong u. Ryngkat ka kdup ka piam bad ka doh ka dait, ka la sei ruh ki kular ba skhem ba lada un iakynduh ia kino kino ki jingeh ha ka jingim, ka kloi ban im ban iap ryngkat bad u. U manik um pynsngap ia kita ki kyntien khroh jong ka. U iai kylli bunsien, ioh ka don ki jingeh ha ka jingim jong ka, lane ioh don mano mano ba pynshoi ia ka. Ka Mahadei kam jubab shi kyntien ruh. Nangta u iai ban biang ba ka dei ban leit phai noh sha la ïing, bad katba u nang khroh, ka pat ka nang bat pynskhem ia la ki kti ha ka met jong u. Dei hangta ba u Manik ruh kum u briew, um lah shuh ban teh lakam, ia lade ha kaba u la ngop ha ka shang khawiah ka Mahadei. U myllung u buh da kine ki kyntien:

'U kyndok jnem harud ka dpei,
Suki u rkhiang kynsan u bthei,
Kumba la tang na khmat ki blei,
Ki mad ka bneng ha ka pyrthei.

La iathuh ba ka Mahadei la jan man la ka miet ka leit iakynduh bad u Manik. U ruh u khlem suk ka mynsiem khlem da tip ia ka. ka dei kaei. Hynrei ka Mahadei ka kun hi sia khlem iathuh, wat la u iai ban bun wat. Ha ka hi ka sngewthuh ba ka jingieij ka dei ka krem nongtuh bad u Manik, namar baroh shi katta ka la shu im ha ïing paki khlem ioh jingieij na u Syiem. Haba ka la sngewthuh ba ka la sdang armet ka la iathuh noh ha u manik ba ka dei ka Mahadei u Syeim Raitong. Dei naduh kata hi ka miet, ba ka la iathuh, ba kan ym lah shuh ban iakynduh bad u. Kumta ki la iakhublei khadduh bad kitbok kitrwiang ba kan kha suk kha saiñ bad ba kin ia kynduh pat ha kawei ka por.

Haba ka Mahadei kaba dap da ki jingleh sngewsiñ, ka lehkmen leh sngewbha, ym don mano mano na ki shakri Syiem ba lah pei phang. Hynrei dei tang ka Dhai kaba dei ka shakri rangabh kaba la ithuh lut ia kine kiei kiei baroh ki jingleh ka Mahadei. Ki jingjah

jong ka man la ka miet, na ïing paki bad ba ka wan yn da la jan kynih u syiar nyngkong, ka Dhai ka la iohi lut hynrei ka shu sngap jar jar khlem pur khana hano hano. Tangba ha ka Dhai hi marwei ban kum kane ka buitpoh ne ka kam shongkha barieh:

"Ka long kham suk ban sah khynraw
Ban ia ka sboh tynneng kam kthaw"

U Manik kumba u ju mlien man la ka sngi,u leit trei la ka kam ka duk sha lyngkha, pynthor. Hynrei hapoh la ka mynsiem u sngewthuh biang biang kumba ka Mahadei ka la phla ia u shisien ha ka wei ka miet, ba kan sakha ia i khunlung. Dei hangta ba ka pyrthei kan lyngngoh ngaiñ bad kan sawa bad khih win kylleng ka shnong ka thaw. Kine ki ktien u myllung ki thew ba:

"Shisien kan sa paw pen ryngkew
Ka khmat u bnai kan bam khyndew".

Ki sngi ki ïa, ki iaid bran bran, ha kaba ka Mahadei ruh ka la kha ia u khun, hadien ba ka la kit ia u 'Nai khyndai shiphew'. Ka shnong ka thaw bad ki shakri syiem ki la kulmar thlim, uei u kpa. Ka mahadei ruh ka la shu kuman bad sngap khlem iathuh ia u kpa u khunlung.

III

KA RAI KABA MIH NA KA DORBAR

la suba ba don mano re mano ba leit phah khubor ia u syiem ba un wan, namar la iohi *"baroh shi shnong ki leit ban tan"*. U syiem ruh u la poi ha ka dumdngiem haba um tip uei u kpa u khunlung ne u tnga ka Mahadei. Ka rai jong u ha khmat ki myntri ka long:

"Satang ban wad da bishar Blei
Ban tip u kpa u dei uei".

U syiem hi u sngewthuh shai ba ban wad da ka bishar briew, ka long kaba eh lypa ban shem ne lap ia u kpa u khunlung. Kumta u la hukum ia u Sangot ba un leit pyrta shnong, bad man la uwei pa uwei u khlieh samla, rangbah u dei ba n poi dorbar, ryngkat bad kawei ka kait ih tmar ban pyni kwah ia u khunlung.

Haba la poi ka sngi dorbar baroh ki rangbah, samla ki la iawan. Hynrei haba la pyrshang pyni kwah uwei hadien uwei, u khunlung

um shym kner, ne tare ia kata ka kait. Baroh ki rangbah nongshong dorbar ki la poi ha ka dum jingmut namar ba kim peiphang shuh ia ka sdang ka kut. ha ki kane ka dei ka rai ba kut kaba dei ka rai blei te sa kaei pat kin dang iapyrkhat. Bun ki nongshong Dorbar, ki ngeit ba kane ka dei ka jingleh kam bah u kynrad, ha kaba ka Mahadei ka ioh da i khun Blei namar:

Ban weng ka sang jinglong lyngki
U hi u ai da ka sakhi".

Kam biang tang kata, ka dorbar ka iai kylli tohkit ioh dang don, mano mano ba pep dorbar. Lada lap la dei ban leit khot. Hynrei napdeng ki paidbah ba iadon, la don ba iathuh ba baroh ki la iawan lut, lait noh tang u manik Raitong uba shong marwei jngai na shnong. Une u Manik u sleh da u dpei bad phong da ka jaiñ khaiñ bad dei ruh uba ka shnong ka thaw ka tait namar ki sin u khun duh jait. Haba kumta:

"Ban pynshitom lei iu Raitong!
Lympung dorbar ban kiew tyngkong"

Namar ba ka dei ka bishar blei, ym bit ban ailad ba iwei ruh in jah ne pep. Ha kata hi ka por, la phah khot ia u Manik ba un wan kiew dorbar. Ka la don ka jingiarkhie, iarisa u paidbah namar ba u sngew sammut ba u Manik ruh un wan dorbar. Hynrei u syiem marwei uba shong ha ka khet, u i pisa, lynga hapoh la ka mynsiem.

Tang hadien ar kyntien kwai ei ei shwa ba ka dorabr kan wai noh u Manik u la wan poi, ha la ka jot rathai bad u da rah artat ryngkat bad kawei ka kait ha kti. Ynda haba u la tur sha u khunlung ban tarajur ia la ka jinglong Sotti, jar kynjah ka dorbar, haba u khunlung u kner la ka kti ban shim ia ka kait ba ai u Manik. Baroh ki la dum la ka buit ka stad namar ba kim lah mutdur ba da u Manik Raitong un dei u kpa u khunlung. Nangta ki ia pyrkhat ruh ha kano hi ka rukom, ka Mahadei ka leit iapbiej ia u khun pukir duh jait.

Kane ka jingjia hapoh ïing dorbar, ka la pynking baiong wat ia kito ki riew pyrkhat namar ba kim ju iohi baroh shi katto ia ki dak ki shin lane ia ka leit ka wan ka Mahadei, ym dei tang kita u myllung u ong ba wat:

'Ki sim laidieng ki ang khlem pah
Shyntur ki bsuh poh jaiñ kyrshah,
Men suh syntiew ki jem ka rngiew.
Tyngheng ha rngai ki jingphohsniew'

Ka jingmih na ka rai jong ka dorebr, ka long ba u Manik u dei ban iap halor u Tangon u lymban katkum ki sabut ba la lap. Hynrei shuwa ba un ia kynduh ia kata ka jingiap, ka dorbar, ka ailad ba un pynsngew ei ei halor kane.

U Manik da ka jingburom ia u Syiem uba long u kmie ki raiot bad da ka mynsiem ba hok bakhuid um shym la len ne darapjot ia la ka jingleh. U pdiang khuid mynsiem ia kaei ba ka dorbar ka la rai, hynrei tang kawei u buh ka jingkyrpad ba ai:

"Ngan iap lyngba ka ding ba rhem"

U paidbah baroh mar syn iohsngew ia ka rai ba mih na u Manik u la sngewngiew, sngewtriem namar ba ym ju don koit kum kane ka jingpynshitom naduh ka por u Syiem Hadem.

Ka Mahadei tang shu tip ia kane ka rai ka dorbar, ka shu sngap tlip ha la marwei. Ki kam ki trei hapoh ïing ka pyndep biang biang katba hapoh la mynsiem ka long kaba la pynkhreh. Baroh shi miet ka shu peit khlem thiah ryngkat ka thum ia u khun. Katba ka dang shong, ki jingpyrkhat jong ka, ki jngi sha u manik uba la kylla long langkñia tang na ka bynta jong ka. Ha ka syngkhan khait, ka la mih ki jingpyrkhat ba:

'Lada don Blei sha ha pyrthei
Dohnud rangli ban sngew syñei
To map ka pap, ka lait ka let
Sei bishar Blei na sha lyndet.

Ha ryngkat ka jingsngewsih bakthang, ka pyiar ia la u shñiuh bad ïam pangud marwei. Ha kata hi ka khyllipmat ka shim ka rai ha la marwei ba kan bud beit ia u Manik sha bym jukut, kam pher wat la u dei ban iaid lyngba ka tem byrhuiñ ka thylliej ka ding.

U Manik Raitong um don jingkhuslai eiei ruh ha kaba iadei bad kata ka jingshah iap jong u ha lawarding. Da ka mynsiem bakmen bad ka khmat ba phuh sam rkhie u la rai ha kata ka miet ban iaid sawdong ka jingthang ha ka sngi, kaba bud. La iathuh ba ka jingsngewtriem sngewngiew ha kata ka miet ka la don, ha kaba ka kitbru bad labadur ki iapah kylleng ka shnong. Nangta wat ki briew ha kata ka shnong Raitong ruh kim nang thiah nang dem, hynrei ki jingpyrkhat jong ki, ki her tang sha u Manik Raitong.

Ym dei tang ki nongshong shnong ka Raitong, wat u Syiem uba shong ha ka khet ruh, u pisa lynga imat ba ka rai jong ka dorbar ka dei kaba dang duna namar u ong: 'Sangsot Manik Raitong'. Kane ka thew ba u hi u synei ia ka apot sepsngi ka ban hap ha u Manik. Baroh shimiet um nang thiah nang dem shuh, u sngew ba ka jingkhuslai bad sngewsih ki ban ia u. Ha ka jingmaian la wan paw da ki dur ramia aiure ha khmat jong u, bad u trud sa tang ia la ka khlieh namar ka jinglynga pisa kaba synshar ha ka janor baroh shimiet. Ha ka jingbymiohthiah u la khie joit bad leit sha ka kamra bathiah ka Mahadei bad dei ha kata ka por ba u iohsngew ba ka ruma shaphang u Manik. U la shu sngap beit thlip khlem pynthut ne kyrsiew ia ka. Ha la marwei u pyrkhat khia shano ka nusib kan lam, haba u la sngewthuh, ba ka dei hi ka Mahadei kaba la shet khongpong ha u dek ia u manik.

Hadien ba u la iohsngew lut ia ka jingphla ka Mahadei ha ka jingpohsniew, u la mih noh bad leit sha kamra thiah la jong. Hangta u la kthang ka mynsiem ym don pyrthei shuh namar ba u sngew thuh shai ba dei ka Mahadei kaba klim ym dei u Raitong. U hi kum u syiem wat la u don makna ka iktiar synshar ha la ka kti hynrei um lah ban iaid lait ia ka rai dorbar, wat la u sngewthuh ba:

Manik Raitong u sngur khuid kdar,
Nangam nud pynkheiñ ka rai dorbar;

Ha ka sngi kaba bud kaba dei ka sngi ba un sa shah iap, u Manik u mih na la ïing trep ryngkat bad la ka Sharati ha kti u rah. Ha shilynter lynti u put ia ka sharati bad katba nang jan sha ka jaka ba la pynkhreh, ka sur syiang bym lah mutdur ki mih na ka dohnud ba sngur jong u. Haba u la poi ha kata ka jaka, ki paidbah ki la i phylla haba ki iohi ba u riam da ki khor ki khriam, ki khmat ba ikmen ba u don, ki pynpaw kumba um sheptieng ia ka jingiap. Hynrei ki khynnah rit kiba don sawdong ki la jaw ummat bad ki tymmen ki kro ruh ki lung mynsiem haba ki iohi ia ki khmat ba lui lui jong u.

Ka mahadei kumba ka la kular bad khlei ha u Manik, ka la poi lang ha kata ka sngi ryngkat ka riam khor bathaba. Ym don mano mano ba poi pyrkhat ne suba sniew ba na ka bynta u Manik kan pha lang ia la ka jingim.

Shuwa ba u Manik um noh ia lade ha ka lawar ding, u la iaid tawiar lai sien lai wat ia kata ka jingthang rynglat ka put sur myllung lyngba ka sharati. Nangta u sangeh khek ha kaba lai sien bad sih artat ia kata ka Sharati ha khyndew. Da ki ktien ïapan ïathang na ka Blei ka nong hukum bad na ka Iawbei, u Thawlang u la ong:

Lada nga pap to iap tyrkhong
Lada nga khuid, mih siej khongpong
To buh ka dak ha ka pyrthei.
Ban sah pateng h'u briew h'u Blei.

Hadien ba u la nguh ngon baroh sawdong ia u paidbah ba wan on thang, u rynsied artat pum ia lade hapoh ka lawarding. Ha kata ka por ruh la ong ba ka Mahadei hadien ba ka la doh khadduh ia la u khun, ka la prong bad jam lyngba u paidbah ba bun bad noh iap lang ia lade pum ha lawarding.

Kum ka dak ban pynshisha sha ka pyrthei Salonsar, la iathuh ba kata ka Sharati ba u manik u la sieh ka la mih siej khongpong bad dei kane ka sakhi kaba jubab bad pynshai synna ba u Manik um klim hynrei dei ka Mahadei ba klim ia u syiem.

Ki jingbatai ia ka jingmut jong ki katto katne ki kyntien :

"Ban weng ka sang jinglong lyngki,
U hi u ai da ka sakhi" *(Dkhot 82)*

Ka shongkha shongman ha u khun Khasi ka long ka bym don dor ei ei lada ym ioh khun. Khlem ma ki, ka kynthei kam lah ban long kmie bad u shynrang um lah ban long kpa. Namar kata la ong ba bunsien ki ba ha ïing na ki arliang kur, ki ju ai jingmut ban iakhlad noh namar ki ong ba ym thoh ka longkha longman.

Kitei ki jingmut jong ki ar laiñ ruh ki thew sha ka juh ka phang. Namar ka jingioh khun ka Mahadei, kaba ki briew kim tip ia u kpa, ka la mih ka jingmutdur ramïa na ki paidbah nongshong dorbar ba ioh dei ka kambah ne kam phylla jong u Blei. Ki la ia pyrkhat ruh ba u Nongthaw nongbuh bynriew uba ai ka longkha longman haba u iohi ba ka Mahadei kam ioh khun shuh lano lano, khnang ban weng shisyndon ia kane ka sang jinglong lyngki, u la ai da u khun ban pynsakhi sha ka pyrthei.

"Ki sim laidieng ki ong khlem pah" (Dkhot 93)

Ki jingmut ha kane ka laiñ ki thew, ba hadien ba la lap ia ka daw ba u manik u dei u kpa u khunlung, ka la pynlyngngoh ngaiñ ia u paid nongshong dorbar.U paidbah um nang shuh ban mutdur kumno kat ka Mahadei ka leit iapbiej ia u khun raitong. La iathuh ba wat ki riew lorni kiba dei ki sim laidieng ba ju kyntiap na kawei ka tyngkong ïing sha kawei pat, ki poi ha ka dum dngiem khlem lait kren namar ba kim ju ioh sngew khana shaphang ka Mahadei bad u Manik ba ki iaieij.

~~~***~~~

"Ka jubanlak wei nga la khlei
Wat la ka um ka ding kan shlei" (Dk. 153)

Kine ki dei ki kyntien ka Mahadei. Ka jingmut jong ki ka long, ba katba ka Mahadei ka dang shong ha ïing paki ryngkat ka thum ia la u khun, ka la ioh sngew ia ka sur sharati ba sngewsynei jong u Manik katba u dang mih na la ïing ban leit sha ka jaka thang ba la pynkhreh. Ki sur bamyllung ka sharati ki ktah ia ka dohnud jong ka, la kum ba dung da u'nam sarang. Marwei ka jaw ki ummat kthang khlem don nongpyntngen ne sngewlem ia ka. Wat la hapdeng kata ka thma bakynja mynsiem, ka Mahadei kam shym la lyndet ne klet ia ka juban lak ba ka la khlei shisien ha khmat u Manik. Namar jong u, ka kloi ban shah shitom ryngkat, kampher la ka dei ha ka um ne ha ka ding. Ha ka hi shimet khlem u Manik ka pyrthei ka long kaba suda bad bym dordor ei ei.

~~~***~~~

"Sa tang ka Dhai ka riew peitngor
Shapoh ka riat long briew ka thor" (Dk. 62)

Ka jingmut ha kine ki laiñ ka thew, ba napdeng ki shakri ba don ha ïing paki u syiem ym don mano mano ba ithuh ia ka jinglehkmen leh sngewbha ka Mahadei kaba shu dap barabor tang da ki khmat sngewsih. Hynrei dei tang ka Dhai kaba dei ka shakri rangbah kaba la ju peitngor bha. Kane ka ithuh lut ia ka jingleh ka Mahadei nadong shadong. Ia kane ka jingithuh jong ka, kam rah khana ha kiwei ki para shakri hynrei ka shu kun sia ha la marwei.

~~~***~~~
~~~

*"Sngewsih lynga, khuslai ka ban
U ksaid pisa, ka miet ka jlan"* (Dk 116)

Kine ki laiñ ki pynshai ia ka jingmut jong ki kumne:

Ha kata ka miet hadien ba la dep rai ia u Manik ba un iap ha ka lawarding, u syiem u khih pisa marwei khlem nang iohthiah. Ka don kaei re kaei maïan kaba wan paw ha u, haba u pyrkhat ba u Manik uba dei u rangli un shu ngat ei kha makha ha kata ka apot sepsngi. Um don jingsuk ia ka rai ka dorbar wat la ka dei ka rai Blei, kumta ki jingsngewsih bad khuslai ki trei donbor hapoh ka mynsiem jong u, ha kaba u la shu ksaid lynga shurum shaneng ha la ka kamra thiah. Wat ka miet ruh u myllung u ong, ba u syiem u sngew kumba ka kham jlan namar ka jingbuhbot jong u tang ia u Manik.

~~~***~~~

"Shisien ki seng ka niam thangiap" (Dk. 155)

Kine ki dei ki jingkren ka Mahadei. Lada kano kano ka briew, u tnga jong ka u la iap, kam bit ban shongkha pat shawei katba kam pat pynphai ia ki shyieng jong u sha ki kur. Lada ka la shongkha noh, kata ka la klim ia uta u nongiap bad ka hap ban ai kñia jingsang. Shuh shuh la ong, ba la da uno uno u tnga jong kata ka briew u shujah sha ri nongwei khlem tip haduh san ne shiphew snem kiba ha ïing jong u, ki ju leit iapyllait noh khanng ba kan laitluid. Hynrei lada u wan phai hadien ba ka la shongkha, kata ka la klim. Hangne pat ngim tip ne sngewthuh la u syiem u la iap ne em namar ba ka Mahadei ka kren ia ka niam thangiap.

~~~***~~~

"Shisien kan sa paw-pen-ryngkew (Dk. 73)
Ka khmat u bnai kan bam khyndew"

Ka jingmut jong kine ki jingong ka long, ba ka jingiadei hapdeng u Manik bad ka mahadei ka la longdoh longsnam bad ialong kawei. Hynrei u manik uba ju leit trei leit ktah man la ka sngi, u sngewthuh biang biang ha la poh mynsiem, ba kumba ka la phla ha ka miet khatduh ba ka la sngew wit hapoh ka met jong ka, shisien kan sa kha ia i khunlung. Dei hangta ba ka pyrthei kan lyngngoh ngaiñ bad kan sawa bad khihwin ka shnong ka thaw.

~~~***~~~
~~~

"Dohnud ka phler kum dieng byllan
Namar ka khet nga shu tyngkan" (Dk. 156)

Ia kine ki kyntien la kren da ka Mahadei. Ka jingmut jong kine ki kyntien ka long, ba ka Mahadei kaba long ka tnga jong u syiem. ka la don ka jingmong bad khuslai ka mynsiem namar ba u syiem, uba long u tnga jong ka u la jah jar sha Dkhar lai snem pura khlem pathai kyrwoh ne ai ktien sha ka. Ha ka jingkynmaw eh ia u, ka la apkhmieh lynti bunsien ba un wan phai ne ai jingtip sha kano ka jaka ba u don, hynrei longlehnohei kita ki jingap kyrmen. Ka la don ruh ka jingsuba sniew kaba jur, ba i mat um ieij shuh ia ka bad u la shongkha shawei pat lane ba u byrngia ha ki jingthrew jong ka doh kiba u myllung u ong ha *"khriang ki jingsngewbha."*

Kine kiei kiei baroh ki la kylla long ki sohkyrdot bad sohsat hapoh ka mynsiem jong ka, ha kaba man la ka miet ka shu ksaid bad lynga khlem nang iohthiah.

~~~***~~~
~~~

SHIHAR KI DRAMA
(1982)
"WAD IA KA DAW"

U D. T Laloo ha kane ka drama lyngkot jong u "Wad ia ka daw" u la pyni kumno ba ki ar Raid ki don hapdeng ka jingialeh bad ia pyniap iwei hadien iwei. Kumjuh ruh ka daw bah ba u pynpaw hangne ka long na ka jingiaknieh long syiem, ha kaba ki Nongkynrih ki kwah ba u Sing manik un long u syiem ka Hima Shillong; katba ki Myliem pat ki kwah ia u Hajar Singh. Dei na kine ki daw ba la pynlong ia ka hima Shillong ban kan kad arliang wak.

Nangta u Nongthoh u ïathuh ruh ba ka jingiakynad jong kine ki ar Raid ka dei namar ba u Kharlieh (Phareng) uba la wan ïuh kjat ha kane ka ri jong ngi u kynshoit ne pynshit napoh ha baroh arliang ba kin iajot iapra para ma ki, khnang ba un ioh synshar laitluid.

Mynta kumno u nongthoh u buh ryntih ia ki jingjia naduh ba sdang haduh bakut.

Ha ka Act I (scene I) : Ngi shem na ka jingkren u Bhih uba dei u nongrep uba na Sadew ba ka jingialeh ia pyniap hapdeng ki ar Raid ka la sdang. U Bhih hi u kynnoh ba tang na ka jingiaknieh syiem shu iap u thap u dap lane u riew paidbah.

Ha kane ka bynta ngi iohi ba ki arngut ki khlawait iapom ka Mylliem u Shai bad u Jylliew ki la tur puk puk sha Nongkynrih khlem riej ha kaba ki la shim ia ka jingim ki kynthei khynnah ki bym don iktiar khlem salia. U Thulaisek haba u ioh jingtip na u Bhih ia kata ka jingpyniap beiñ ki Mylleim, u la sat sia bad ka byrngem byrsit ba un sa leit khang kdong ia ki. Hynrei u Raimon bad u Jatmum haba ki iohi ia kane ka jingleh shongshit khlieh biej u Thulaisek, ki la pynthanda ba ym dei ban ieng ialeh da ka bor hynrei da ka buit.

U Jatmum u iathuh ha u Thulaisek bad u Raimon ba ka daw jong ka jingjia baroh, ka dei namar ba ki Nongkynrih ki kyrshan ia u Sing manik ba un long u syiem mih bteng ka hima Shillong. U Raimon ruh u mynjur ia kata, ha kaba u ong, ha ki por mynshuwa u Mylliem bad Nongkynrih ki ialong kawei, ha kaba ki iaburom bha ia ki nia ki ktien khamtam ha ka dorbar. Hynrei kane ka leit jia long kumne, dei naduh ba wan iuh kjat u mynder na shilliang duriaw, uba

la khlong noh ia ka dohnud ka mynsiem ia ieij, ia burom hapdeng jong ki ar raid.

Ha ka Act II (Scene I) : Ngi iohi ia ka jingbeh ka lyer bad ka jingjlew ki ksew kaba long ka dak jong ka jingsniew. Dei ha kane ka por ba u Jatmum, u Thulaisek bad u Raimon ki la iathaw ki buit ki lad ban leit hiar thma pyrshah ia u Shai bad u Jylliew namar ba ki mut ban leit wiang ding sha shnong Nongkynrih.

Shwa ba kin leit ap kdong sha Demkhlieng bad Pambriew kaba dei ka jaka iaid ki rangiapom Mylliem, u Thulaisek u phah ha u Jatmum ba un leit sha shnong ban pyrta sangot. U dei ruh ban pyrta ba kin phet na shnong, bad leit rieh ha ki krem ki kroh.

Ynda haba la kynih u syiar nyngkong u Raimon u Jatmum ki la iahiar sha jan shnong Mylliem. Haba ki la poi ha ka jaka ba kham kynjang, u Jatmum u la kob bad pyrta ia ka kyrteng u Shai bad Jylliew. Mar syndep pyrta ki la iaphet bak bad leit ap lang ha pambriew bad u Thulaisek.

Ha ka scene II bad III : Ngi iohi ba ki rangiapom ka Raid Mylliem hapoh ka jingialam u Shai bad Jylliew ki la beh thong ia ki jong u Thulaisek baroh lai ngut. U nongthoh u khlem pyni ia ka jingialeh hapdeng ki rangiapom ka Raid Mylliem bad ki Nongkynrih, hynrei la shu iohi ia u Liaw uba wan mareh sha jan u Mon bad u Nah. haba u la poi hajan jong ki, u la thlun bad teh teh u thylliej ban iathuh ba u Shai bad u Jylliew ki la shah pyniap.

Ha ka scene IV : Ngi iohi ba ka ding jong ka jingialeh ka la pur na wei shawei, ha kaba u Nah ryngkat ki rangiapom jong u, ki la pyniap ia ki pyrsa kynthei u Bhih. Mar synioh khubor u Bhih lem bad ki khlawait na Sadew ki la hiar khynra sha Mylliem. Haba ki la poi ha ïing u Lyngdoh, u Bhih u la hukum ba un pynmih ia u Nah bad ki khlawait jong u. U Lyngdoh u la pyrshang ban kren pynsngew thuh ia u Bhih, hynrei um lah pynjem ia ka ding jingbitar kaba la klang hapoh jong u. Ki kyntien iasuk ba u tyrwa ki la shu bijai ei, haba u Bhih u ong ba ym myntoi shuh ban iasuk namar lada um pat ioh ia ka kput kylliang. Haba u Lyngdoh u la khang pyrshah ia u Bhih ba un leit pom pyniap ia u Nah bad ia ki nong Mylliem, u Bhih ha ka jinglong shit khlieh u la dung pyniap syndon ia u.

Katba nang mih ki sngi ka jingjia ba sngew shyrkhei ka la nang bur la kumba theh da ka umphniang ha u langiap. U Kobin hadien ba u tip ia ka jingshah pyniap u Lyngdoh, u la thwet, sa ia u Bhih bad ia ki khlawait ka Nongkynrih ban ioh ia ka nongkylliang. Haba um ia kynduh, ia ki u la pyniap dusmon ia u Long uba dei u para arkmie jong u Thulaisek.

Ka khmat namar ka khmat, ka bniat namar ka bniat. Haba u para arkmie u la shah pyniap ha u Kobin, u Thulaisek um man shongthait satia hynrei puk u nangkiew jingbitar shuh shuh ban wad kput kylliang. Dei da kumta, ba u la ioh pyniap kylliang ia ki arngut ki pyrsa u Kobin ha pambriew; Katba u dang wan shaw na Wahkhen. Kane ka la jia ha ka por ba u Kobin u dang leit rud.

Haba u Kobin um ioh ban pyniap ia u Thulaisek namar ba u la her krad ha ka jingialeh bad u, u la sdang ban beh pyniap ia ki Nongkynrih. Ha kane ka por u la ioh ban pyniap ia ka kmie u Toi. U Kobin Khongsit um pat hun satia, wat la u la ioh pyniap ia ka tymmen, ka kmie u Toi. Ha ka **Acts IV (Scene I)** ngi iohi ia u Kuh Khongwir uba la kren ha u Kobin ba um dei shuh ban dang thrang snam, namar ki mylliem bad Nongkynrih ki la iasuk. Hynrei u Kobin u phai nia kylla pynban da kaba ong, ba un nym leit phai katba um pat ioh ban kjit ia ka snam u Thulaisek bad ka Nongkynrih kaba buhrieh ia u. Hangta la mih ka jingiaphniengnia kaba la pynpoi sha ka jingshah dung iap u Kobin Khongsit ha u Kuh Khongwir.

Hadien kane ka jingiap u Kobin Khongsit, ngi shem ba la don ka jingiakren iasuk hapdeng kiba khraw ka Raid Mylliem bad ki khlawait ka Nongkynrih. Ka jingpynkren u nongthoh ia u Bakhraw II ka Raid Mylliem, haba u ong; "Ka Hima ka la kad arliang mano ban wad iaka daw," ka long kaba bakla. Naduh na sdang la ai ksai lypa ba dei ki Kharlieh kiba pynshad shrieh ia ki arliang Raid ban iajot iapra. Une hi u juh u Bakhraw II (P. 20) u la ong, ba lyngba ka jingioh jingtip jong u ba ka Sorkar ka don ka jingiakren napoh bad u Singmanik. Ia kane la sngewthuh ba u Nongthoh um ai lad ia ki Tyngshop jong u, ban tip ia ka jingshisha bad ka daw jong ka jingiakynad. Hynrei dei tang ka jingsuba suda kaba synshar ha ka mut ka pyrkhat jong ki.

KA JINGBISHAR IA KA LONGBRIEW KI TYNGSHOP

U Thulaisek :

U Thulaisek jait Mylliem u dei u khlawait jong ka raid Nongkynrih, u don 30 snem ka rta. U long u briew uba shit khlieh bad bakhlaiñ bor um ju lah ruh ban teh lakam ia la ka jingbitar. U Thulaisek u don ka waitlam iapom kaba phylla, kane ka waitlam ka pyni ia ki ar tylli ki dak babha bad basniew. Lada un jop ha ka jingialeh haba u kria ia ka, ka riew siak siak siak, hynrei lada un rem ka riew sar sar sar.

U Nongthoh u la pynkup pynphong ruh ia une u tyngshop kum u briew uba shlur. Na ka bynta la ka raid bad ki raiot jong ka, u kloi ban pha ia la ka jong ka jingim ha duwan ka jingialeh. Kane ka paw na ka jingkren u Raimon ba, u Kuh Khongwir uba dei u briew basian, bastad bad ba bunbuit, un nym kyntait ban iasnohkti lang ban ialeh bad ki Mylliem. Hynrei u Thulaisek u ban nia da ka ba ong, balei tang kyntait ma u ngin kynran dien noh? ia kynran ma phi, katne ki briew jong ka Raid Nongkynrih ki shah khrai beiñ .... lada phim wad ia ka kput nga ... ngan wad marwei bad la kane ka waitlam" (p.10).

Hadien ka jingshah dung iap u Lyngdoh Mylliem ha u Bhih Sadew, ki khlawait Myliem ki la wad kput ban ioh ia ka nongkylliang, hynrei haba kim iakynduh ia u, ki la shu shim kabu katba ioh da kaba ki pyniap ia u Iong uba dei u para ar kmie u Thulaisek. U Thulaisek kum u riew shlur bad riewialeh u la hiar sha pambriew ban ioh pyniap kylla ia ki Mylliem. Ha kata ka jingap thap, u la ioh pom pyniap ia ki amgut ki pyrsa u Kobin Khongsit kiba u dang wan shaw na Wahkhen. Kane ka la jia ha ka por ba u Kobin u dang leit rud. Haba u Kobin u la wan bad lap ia kata ka saw ka sian ba u Thulaisek u la leh, la don ka jingiakhun shiphang. Ha kaba khatduh u Thulaisek u la her krad namar ba ka waitlam jong u, ka la sah kut ha ka stieh u Kobin.

U Thulaisek um suk ka mynsiem, wat la ka waitlam jong u ka don ka bor baphylla. Haba u la phet krad na ka jingialeh bad u

Kobin, u la leit sha ïing u Kuh Khongwir ban iakynduh ia u Palieh Nongkhan. Ynda u palieh u la poí, u Thulaisek u la kyrpad ba un khan sbai na ka bynta jong u, la un im ne un iap ha ka waitlam. Hadien ba u palieh u la khan lai sien lai wat la shem ba u sbai u ai ka jubab ba lada un nym rah waitlam shuh un ym iap ha ka.

U Kuh Khongwir :

Kuh Khongwir u dei u nongsynran u syiem Singmanik. Une u dei na ka raid Mawlieh, u don 45 snem ka rta bad u shongkha ha Nongkynrih. Baroh ki khlawait ka Nongkynrih kim ju iaid lait khlem ka jingiapynbeit bad u. Une u Tyngshop wat la um don ka bor met kaba khlaiñ hynrei u don pat ki buit ki lad kumno ban jop ia ki nongshun. U Raimon bad u Jatmum kim ju lah ban iapyrkhat kam khlem da don u Kuh Khongwir.

U Kuh Khongwir kum u briew uba stad bad ba shemphang, u sngewthuh thik thik ia ki buit sianti ka Sorkar phareng haba ka phah kyrwoh iasuk bad ka Raid Mylliem. U hi um mynjur ba u Singmanik un synshar ia ka mawlieh Mawshai bad kito ki jaka ba kwah ban hap hapoh jong u. Kumjuh ruh u Hajar Singh un synshar ia ka Raid Mylliem bad kito ki jaka kiba kwah ia u. U Kuh Khongwir hi u shim ba kane ka jingai jingmut arsap ka Sorkar, ka dei ka dak jong ka jingiajot iapra jong ki ar Raid.

Kawei pat ka sap bakyrpang ba u Kuh Khongwir u don ka long, ba u lah ban pynieng ia ka nia ka jutang ban iasaid iathew ha khmat ka lei khyrdop, lei kharai na ka bynta ka hok. U Kuh um dei u briew uba kot kot jingmut, haba u leh ia kano kano ka kam, hynrei u da pyrkhat bad pynshong nongrim bha. Kum u rangbah uba bat ia ka nia hok kaba la ia pan ia thong, um ju khaweit ia ka jingiap. Kane ka jia haba u Kobin u khlem sngap bad kren kob pynban ia ka jingpyni jingmut jong u, kaba la pynlong ia u Kobin ban shah dung iap.

"KA JINGSTAD U BASAN NONGKSEH"

Kane ka dei sa kawei pat ka drama lyngkot ba u Donbok T. Laloo u la bynrap ha ka thup **"Shihar ki Drama"**. Ha kane ka drama ngin iohi ia kawei pat ka phang, kata ka long ka jingjah ka ksiar ka Kynjai . Ym lah ban tip la ka Kyrhai ka tuh ne em, hynrei da ka jingstad u Shanrai Basan ka Raid la lap bad shem ia ki jingshisha baroh.

Ka jingjia ha ka drama ki tyllun kumne:

U Jriak bad ka Kynjai shi tnga, ki dei ki ba wan shong shnong hapoh ka Raid Nongkseh. Ha kawei ka sngi kine baroh ar ngut ki la khreh ban leit saĥ kai sha Bisei, da kaba thmu ban wan phai kloi. Ia ka ksiar kaba ki don, ki buhrieh hapoh u trop uba don khaw bad leit buh ha ïing ka Kyrhai.

Katba ka Kynjai bad u Jriak ki dang leit sha Bisei, ka Kyrhai pat ka leit khynra ia ka trop khaw kaba ki wan buh. Ha kata ka jingkhura ka la lap ia ka ksiar. Mar kumta ka la khot pynkloi ia u Lak uba dei u tnga jong ka, ban pan jingmynjur ba kin tuh noh ia ka. Wat la u Lak u pyrshah jur hynrei ma ka pat, ka shim la ka shim.

Ha lynti iaid sha Bisei ka Kynjai ka shu puson ia la ka mar ba ka leit buh ha ïing ka Kyrhai. Ia kane ka la iathuh ha u Jriak ba ka don ka jingsngewpher, namar ba ka ksiar kaba ka thep hapoh u trop kam don jingshngaiñ. Kumta ki la leit phai noh.

Ynda ki la poi sha shnong, khlem pyntud por ki la leit kylli sha ïing ka Kyrhai, hynrei ka darapjot pynban ba kam shim. Nangta ka da leh dom bad leit iathuh ha la u hynmen, u Thar bad ki rangbah u Ring bad u Niak. Haba kine ki rangbah ki la iapoi ka Kyrhai da ka jingsngew meng sngew khraw ka la pynmih da ki ktien khor ha khmat jong ki. Shuh shuh ka kynnoh ruh ba u Jriak bad Kynjai ki dei tang ki nongwei bad rynjaiñ khlem sap. Haba u Lak u ai nia pyrshah ba wat la ki dei makna ki rynjaiñ hynrei ioh ki don, ka Kyrhai ka kynteit kylla pynban ia u, da kaba kynnoh ba u dei tang u pew shilling u bym bit ban tuklar ia ka kam Raid.

Ka Kyrhai ban pynpaw ia lade sha ka pyrthei ba ka dei ka bahok bakhuid, ka dawa ba dei ban shong bishar da ka dorbar Raid

bad ha ka juh ka por ruh ban ai saja ia u Jriak bad ka Kynjai bad ban beh shnong shi syndon.

Ha kata ka jingiakren bad ki rangbah ka Raid, u Jriak u kynnoh beit beit ba um pat ju lap hangno hangno ruh lait tang ha kane ka shnong, ba u bym dei u trai shnong ki khot u nongwei bad ia u shongkha u pew shilling. Dei kine ki ar tylli ki daw u ong, ki ban sa pynjot pynpra ia ka shnong ka thaw. U Thar haba u la ioh sngew ia kane ka jingkren u Jriak u la sngew rem bad da ka jingbitar u la hukum ba u dei ban mih na ka Riad Nongkseh. Khlem pyneh ne ialeh pyrshah, ka Kynjai ka la kohnguh ban mih, tangba ka kren pynkut da kine ki ktien: "Ba lada ka hok ka dang don ha kane ka Raid ki jingshisha kin sa paw".

Ka khubor ka jingphet shnong u Jriak bad ka Kynjai ka la poi ha tyndong skhor u Basan ka Raid da ka jingleit iathuh u Thung. U Basan u tohkit bniah na u Thung shaphang u Jriak bad ka Kynjai shuwa ba kin wan sha Nongkseh. Haba u la tip lut nadong sha dong ia ka jinglong jingim jong ki, u la sdang ban wad da ka buit ban bishar ia ki. U Thung u iathuh ruh ha khmat u Basan ba ki khun ka Raid ki dei kiba hangamei palat namar ba ia uno uno u bym dei trai shnong ki khot u Nongwei bad ia u shongkha da u Pew Shilling. Dei kine ki tien sin tien rngop ki ban sa pynkhyllem ia ka Raid Nongkseh.

Haba la poi ka sngi bishar, u Basan u pynsngew sha ka dorbar ba um lah ban kynnoh ne pharep tuh ia ka Kyrhai khlem da lap ia ka sabut babiang. U Niak uwei na ki rangbah ka Raid u la tyrwa jingmut ba dei ban shu pynbam smai baroh arliang mamla ban lap ia ka jingshisha. Hynrei u Jriak u kyntait mardor ban pdiang. U Thar uba dei u hynmen ka Kyrhai u pyneh triang ba dei ban leh beit namar ba ka para jong u ka la shah pynjahburom.

Hapoh ka dorbar ka kyrhai kaba la pynmlien ia la u thylliej khlem shyieng ban padiah ruma, ka la sei ia ki tien sin tien rngop bad dei ha kane ka por ba u Basan u iohsngew da lade. Khlem ailad kum kane ka rukom sin ne rngop kan synshar ha ka pyrkhat pyrdaiñ ki briew ka Raid, u Basan u sneng u pyni ba ym ju bit ban kynnoh nongwei ia la u para Khasi bad u Thawlang ka ïing u Pew Shilling.

U Basan kum u khlieh nongbishar u la shim la ka jong ka rai bishar, khlem da sngap ia ka jingdawa u Thar ban shu pynbam smai. Ha kata ka rai jong u, u la shim ar tylli ki synduk ba kin bishar mano ba tuh ia ka ksiar. Ia kine ki synduk u la buh ha trai ka Riatmorshan. Nangta u la hukum ruh baroh arliang mamla ban leit kit bad wallam shapoh ka ïing dorbar.

Kiba la leit kit nyngkong eh dei u Lak bad ka Kyrhai. Kine ki la jied da ka synduk kaba rit da kaba kin pynpaw pyrthei ba kim dei kiba lalot spah. Katba kawei pat kaba sah bad kham heh la kit da u Jriak bad ka Kyrhai.

Ynda haba ki la poi hapoh ïing dorbar, u Basan u la hukum ia u Thung ba un plied ia kita ki synduk baroh ar tylli. Ia kaba kit u Lak bad ka Kyrhai la mih da u Bania bad ia kaba kit u Jriak bad ka Kyrhai la mih u Kamar tymmen. Haba u Basan u la tohkit ia kine, kaei ba ki ioh sngew ha ka por ba kit ia ki. U Bania u la iathuh ba ka Kyrhai ka la sei da ki ktien dumok ia u Jriak ba kin ia iap kloi noh, khnang ba yn ym don shuh mano mano ba dawa ia kato ka ksiar ba ka la buhrieh halor tympan.

Hangta ka dorbar ka la kyndit kumba ïuh tdong bseiñ namar ba la lap ba ka Kyrhai ka dei pleng ka nongtuh. Ha kata hi ka khyllipmat u tnga jong ka, u Lak u la pan ia pyllait san syieng noh. Wat la u Lak u la pan pyllait san syieng na ka Kyrhai, hynrei ka dorbar ka khlem pyllait namar ka ngeit ba u ruh u la iadonkti lang ha kaba tuh, namar ba u khlem phla ia ki jingshisha. Ka dorbar da kawei ka jingmut ka la rai ban pynsaja baroh arngut hynrei u Thar uba dei u hynmen ka Kyrhai u la pan map, da kaba kular ba un pynphai ia ka ksiar ka Kynjai bad un ai tam sa saw shah. U Jriak haba u la ioh sngew ia kane, u la kyntait mardor namar ba u kwah tang la ka jong. Hynrei da ka rai jong ka dorbar u la hap ban kohnguh, kata ban shim beit.

Da ka jingioh pat ka kynjai ia la ka ksiar bad ka jinglap ia ka jingtuh ka Kyrhai, ngi kubur ba kine baroh ki dei ki jingstad u Basan ban bishar da ki buit kiba ym don mano mano ba poi pyrkhat.

KA JINGBISHAR IA KA LONGBRIEW MANBRIEW KI TYNGSHOP PURON

U THUNG:

U Thung u dei u paralok u Jriak uba na Mawbynna Laitlyngkot, u don ka rta 50 snem. U long u briew uba biria dei por bad u shong khynraw sah. Kawei na ki jingmlien ba u Thung u ju leh haba iakren briew ka long ban kyrshut ia la u ñiuhtmoh. Haba u sah bylla ha Nongkseh u ju leit bylla kitnong ia ki mar ka Kyrhai. Kum u riew danda u Thung u iathuh ha u Jriak ba ka jingheh u Lak ka long kat u pat hati, katba i Kyrhai pat, kyntiak kum i khynnah 12 snem. Haba u Jriak u kylli hato u mut ba ym i iahap? Hynrei u Thung u ong ba ka dei ka shyieng krung kaba tam. U Jriak u ban ruh ba u dei ban wad briew noh ialade ioh ba un noh sa ka met. U Thung u kyrngah da kaba jubab; rai, rai ngan nai briew. Marwei ruh ngam thikna sa ka briew de?

U Thung u long ruh uba hok bad u basmat ba sting, baroh ki khunlung khynnah ha shnong ki ieij lut ia u. Haba u Basan ka Raid u tohkit na u shaphang u Jriak bad ka Kynjai, u iathuh beit kumba ki long khlem da thok shukor. Shuwa ba kin wan sah bylla sha Nongkseh, ki jong u Jriak ki long kiba bit babiang bha, hynrei naduh ba iap noh ka khun marwei jong ki, ha ka jingkit ka umsaw, ki la die duh kat kaba don bad phet shnong bylla shane. Kumjuh ruh u Thung u ong ba na ka jingdie jong ki, ia ka bri, ki don ruh khyndiat ka ksiar.

Ha pdeng ka jingsngewkhia kaba jur u Thung u kynnoh ruh ha khmat u Basan, ba ki briew ka Raid ki long kiba sngew hangamei palat. Ka ktien sin ktien rngop ka shlei na ka shyntur jong ki, kata ka mut ba ia ki bym dei ki trai shnong ki sin ki nongwei bad u shongkha u pew shilling.

Namar ka jinglong shida u Thung ka la ai jingshaniah bad jingieij ha u Basan, ha kaba napdeng kiba iashong dorbar, dei ma u, uba kham ioh bynta ha khmat. Ha ka por ba la wan kit ia ki synduk na trai riat morshan, u Thung u la plied ia ki baroh ar. Dei hangne ba u lap ba u Basan u dei uba stad shisha ban bishar.

KA KYRHAI :

Ka Kyrhai ka dei ka trai shnong na ka Raid Nongkseh, ka don ka rta 35 snem. U Lak u dei u tnga jong ka uba heh kat u pat hati. Ka Kyrhai kumba ka paw ha kane ka drama ka long ka briew kaba lalot spah, wat la ka dei makna kaba ioh ba kot.

Ia ka jinglong lalot bad khwan spah jong ka Kyrhai, la iohi mynba ka tuh ia ka ksiar ka Kynjai kaba la buhrieh hapoh u trop khaw ha ïing jong ka. U Lak um mynjur wat la ka suhbuit ba dei ban shim, khnang ban kham riew spah namar u ong ka long ka pap. Hynrei ma ka pat namar ka jingkwah rhah palat kam pynsngap bad ka shim beit khlem salia.

Kum ka riew don spah bad ba khlem khun, ka Kyrhai ka don ruh ka mynsiem kopia bad hangamei. Ka long ruh ka briew ka bym ju riej iano iano, wei ba ka la mon ban kren ka pyllait beit, ha khmat ki rangbah ne tymmen. Kawei na ki jingmlien basniew kaba la shongkhet ha ka Kyrhai ka long ban sin ban rngop ia kiwei. Kane ka paw haba ka kynnoh ba u Jriak bad ka Kynjai ki dei tang ki nongwei, nangta sa u Lak uba dei u lok la jong ruh, u dei tang u pew shilling u bym bit ban tuklar ia ka kam Raid.

Namar ka jinglong buitpoh bad arsap jong ka Kyrhai, ka bainong jong ka, ha kaba kut ka long ka jingjah burom ka bakhraw. Ka jingiathuh u Bania u ba mih napoh ka synduk hapoh ka dorbar, ka pynshisha ba ka kyrhai ka dei kaba tuh ia ka ksiar. Dei hangne ba ka la shah shaiñ kuna saw shah nalor ka ksiar ba ka dei ban pynphai sha ka Kynjai.

~~~***~~~
~~~

KA TIEWLARUN BAD KIWEI PAT KI SÝNTIEW (1968)

NA U LUM NGA PEIT ....

Ka jingrwai "Na u lum nga peit" jong u S. J. Duncan ka dei ka lirik kaba hap ha ka subjektib poitri. U myllung ha kane ka jingrwai u pynpaw ia la ka jingsngew la jong ym ka jong kiwei pat. Kane ka jingrwai ka don khyndai dkhot. Ha kaba iadei bad ki jingthew (metre) ngi shem ba u myllung um shym la buh ryntih. Ki saw lain ha man la ki dkhot ki kynnoh ki iapher kawei na kawei pat. Ka nuksa ka dkhot banyngkong ki don 12,13,14,14 kynnoh hynrei ha ka dkhot baar ki long 12,13,13, 14 kynnoh.

Ha kaba iadei bad ka khup (Measure) ruh u myllung um buh ryntih, don ki lain kiba don san kamra bad hynriew kamra, tangba ki kamra ki don kiba long jiamdien bad sohtyngkdom (anapest) nuksa dkhot – 1

Ym jngai / **na u** lum / **nga** peit / **ïa ka** sor / **Shillong**

Ha ka liang ka hapkyntien ne tara , ngi iohi baroh ki dkhot u la buh da ka *aa, bb.*

PASOH (Substance)

U Myllung S. J. Duncan u peit ia ka Sor Shillong nalor jong u Lum Mynjneh. Ha kane ka jingpeit jong u, u iohi ba ka sor Shillong ka la kylla dur bak-ly-bak na kito ki snem mynba u dang khynnah. Dei kine ki jingiohi jong u kiba la ktah bad pynpangnud ia u haba u iohi ba ki trai shnong kim ioh jaka shuh ban shna iing shna sem hynrei ki la hap leit shong sarud shnong jngai na ka Sor. Balei ka leit jia kumne? Ka daw bah hi, ka long ba ki la shoh bieij ha ka tyngka u mynder.

Mynnor ki khlaw ki rben bad ka lyer ka dang beh sngewtynnad hynrei mynta pat, kita kim don shuh namar la jyllei da ki ïing suda. Nangta sa ki jaka phlang ba u ju ialehkai, mynta kita ruh kim don shuh. Ki wah kiba u ju leit sum leit sait mynshuwa, mynta ki la sma iwli iwhoit, iwsit, iwtung namar ba ki briew ki la leh jakhlia.

U Myllung u iohi sa ka iewduh, kaba dei ka Iew u paid ka hima mylliem, mynta kam long shuh kumta hynrei ka la kylla. U

dkhar u lyngkien u la jyllei da kaba thied jaka bad shong dukan. Namar ka jingbun paid jong u, u la ai kyrteng dkhar wat ia ka Iewduh ruh. Shuh shuh sa ki ïing sah miet ruh ki la don, ha kaba ym ju don mynshwa. Dei na kata ka daw ba ka iew ka la khapngiah lut.

Hadien ba u la peit ia ka Iewduh, u pynjngi ki khmat sa sha u Lum Sohpet bneng. Ia une u lum ruh u Myllung u isynei, bad u ong ba u jem rngiew bad iam-rem namar ba la shu iuh beiñ da ki masi. Nangta sa ka wah umïam kaba la pynlang ia la ki ummat ha khwan. U Myllung u iohi jngai ba ki Khasi la shai la shi sngi kin shu iakhih pisa lynga narud na kiar namar ba u mynder u la bun.

U Myllung haba u phai sha u Lum Shyllong u iohi ba une ruh, u la shah thombor ha kaba la shna iing shna sem da ki bor shipai bad u syier ba ki lei khyrdop lei kharai kiba shong ba sah ha kine ki jaka ruh kin sa phet.

U Myllung u phla shynna ba katba don la ka bor ka buit u la ju iakhih bad la ki para rangbah na ka bynta kane ka jingjyllei ki mynder kumno ban beh. Hynrei ha kane ka poem ba mynta u kyntu sa ia ki samla ka ri ba kin kyndit thiah noh, bad namar ba u hi u la pyndep la ka kamram un shu hun noh katba u dang sah ha kane ka pyrthei.

Ki Jingbatai ia ki dkhot

Ha kane ka poim kum ka lyrik bad kaba dei ka subjective poetry, ngi iohi ba u Myllung u rwai bad sei bar ia la ki jingsngew ba la shlei hapoh ka dohnud jong u. U Myllung S. J. Duncan u ianujor ia ka snem 1900 haduh 1967 ia ka jinglong ka sor Shyllong kumne.

Dkhot - 1 : Ngi iohi ba u Myllung u shong bishar ia ka sor Shillong nalor jong u Lum Mynjneh uba don ha khlieh riat Laban. Ha kane ka dkhot u Myllung u sei da ki sur iaroh ia ka jingitynnad iphuh iphieng jong ka Sor Shyllong namar ba ka la kham heh ban ianujor bad ki por ba u dang khynnah samla.

Dei ha kane ka por ba u jngi sha ka mynnor ha kaba u kynmaw kyndiang ia la ki por jinglong khynnah, ha kaba u la heh la san ha Laban. Katba u Myllung u dang peit ieij ia la ka shnong ryngkat bad kiwei pat ki jaka ka sor, kum ka Umpling, Mawprem, Rynjah u pangnud bad diaw namar u iohi shai ba kiba bun ki jaka ki puta kim dei shuh ki jong ki para doh para snam. Haba kumta hapoh la ka

dohnud u buh jing kylli hato ki khasi ki dang don jaka ne em ban shna iing shna sem, namar ba kiba bun la thied lut da u mynder.

Dkhot - 2 : U Myllung u iohi sa ia ki ïing ki sem kiba dei ki jong ki Kmie tymmen ba la leit noh kiba ju long ki ïing ba ym ju bit ban die thala namar ba ki dei ban pynsah ne bat da ki longbteng. Nangta sa ki kper ki prah ba kin iarep iathung ba la tyngkai khnang na ka bynta jong ki. Hynrei ia kine ruh u Myllung u kynnoh ba la shu die tad die ur da ki khun ki ksiew jong ki. Haba kumta ia lade ki hap ban leit shong leit sah sharud shnong kaba mut shabar jong ka sor. Balei ka leit jia kumne, mano ba pynshoi pynshad ia ki, ba kin shohbieij ha ka mynta khlem pyrkhat ia ka ban sa wan. Ka daw bah daw san hi u Myllung u kynnoh beit plak ba ka dei ba ki biej iaka tyngka pliah u mynder.

Lada ngin iangam jylliew khyndiat ngim sngew phylla ba u Khasi jong ngi u dei uba shu hun tang ia lade shimet khlem pyrkhat khia na ka bynta ka lawei ki pateng. Shuh shuh ruh, um ju don kata ka jingiohi jngai hynrei u iohi tang ia ka mynta, namar kata ngi kynmaw ba wat u sahep David Scot u lah ban pyniap ngiah tang da ka pisa ia ki shipai khasi kiba beh nadien jong u.

Dkhot - 3: U Myllung u iathuh ba ha ki por mynba u dang khynnah, ki khlaw ba rben ki dang byllai ba u ju mlien ban leit iaid kai bad la ki paralok. Nangta u ong ruh ba da ka jingdon ki dieng ki siej ba bun, ka lyer batemon batesi ka ju beh sngewtynnad, hynrei mynta pat durlanot na ka jinglalot ki trai shnong, kine ki dieng ki siej ki khlaw ki btap kim don shuh namar ba la dap lut da ki ïing ki sem ki mynder. U Myllung u ong ruh haba kine ki dieng ki siej kiba ju ai barabor ka lyer khuid mynta pat haba kim don shuh ma ki, ka lyer kaba beh ruh ka la pher bad ngi lah ban ong ba ka dei ka lyer shit. Shuh shuh u Myllung u kdew ruh ba ki jaka phlang madan ba u ju ialehkai bad la ki lok mynba u dang khynnah, ia kine ruh u ong ba ym iohi shuh. Ym dei tang kumta ym lap dak ne paw dien shuh namar ba la shna iing noh ha kita ki jaka.

Dkhot - 4: U Myllung u kdew sa ia ki wah, kaba thew ia ka wah umkhrah, wah um shyrpi um jasai. Haba u iohi ba kine ki wah ki la kylla dur, katno ba u pang ka dohnud, namar mynba u dang khynnah u ju sngew tynnad ban leit sum, leit saitjaiñ bad la ki paralok.

Hynrei mynta pat kine ki wah kim long shuh kiba bit ban sum ban sait namar ba ki nongshong shnong kiba sah sha kine ki rud wah, ki la shu theh kyntei da ki ñuit bad ki jakhlia. Na kata ka daw u Myllung u ong ba kine ki wah ruh ki ïamrem namar ba la pynjakhlia ia ka jinglong khuid jong ki. Shuh shuh u Myllung u ong ruh ba ka lyer kaba beh ha baroh shi lynter jong kine ki wah ka dei kaba iwsma, iwtung bad iwsit iwkhong.

Dkhot - 5 bad 6 : U Myllung u pynshat la ki khmat sa sha Iewduh. Kane ka dei ka Iew u paid u hajar jong ka hima mylliem. Haba u peit ia kane ka Iew, katno ba u sngew bynñiaw namar ba ha kane ka Iew ki Khasi ki la duna kiba ioh shong iew hynrei la bun sa tang ki mynder.Na ka jingbun paid kine ki mynder, u Myllung u kynnoh ba wat ka kyrteng jong ka Iew Duh ruh ki la pynkylla sha ka kyrteng dkhar "Bara Bazar"

U Myllung u ong ruh ba mynshuwa ym ju don ïing sah miet ne ki dukan ar lai mala. Hynrei mynta kine ruh ki la ïeng kynjreng bad ki briew kiba wan Iew ruh don kiba sah miet ha kine ki iing, ym kum mynshwa ba ki shu leit phai beit tang shu la pra ka Iew. Da ka jingdon kine ki ïing sah miet (Hotel) bad dukan, ka la pynlong ia ka Iewduh ba kan kylla dur bak-ly-bak namar ka dur jong ka Iew Khasi-khara ka la duh noh.

U Myllung u ong ruh ba mynnor, ki briew kiba wan na kylleng ki jaka jong ka ri Khasi sha Iewduh ban iadie iathied, ki ioh ban shong basa katba mon. Hynrei da ka jingwan tuid khyrthep kine ki mynder bad ki jingai lad ki bor ba dei peit ia ka Iewduh kum u Syiem Mylliem bad ki Myntri ka la pynlong ia ki Khasi ban iakynduh jingeh. Kiei kita ki jingeh? Ki dukan kiba heh ba la tei ha baroh ka Iewduh ki la long ki jingwit kiba khraw ia ki nongleit nongwan Iew. Shuh shuh sa ki briew kiba shong Iew ruh, ki hap ban pan jingbit na ki trai dukan ban die jingdie harud dukan jong ki. Kumba ngi tip ba u trai u lah ban leh katba mon ia la ka jong, kumta ruh haba ki Khasi khara jong ngi, ki pan jingbit ban shong basa, da ka dor ki hap ban siew, tangba ia ki khoh ki star bad ki kynrum kynram ki hap ban leit buh sha ki jaka kyndong, lait noh tang ki tiar ne ki mar ba kin die ha kata ka jaka ba la ai ia ki.

Dkhot - 7 : Ki khmat u Myllung beit beit ki kot shaduh Lum Sohpetbneng. Une u Lum u don ka khana-tang ha ki Khasi, ha kaba ki ngeit ba ka jingsdang (genesis) jong ka jait bynriew khasi-pnar dei na une u Lum. Lyngba ki hynñiew trep hynñiew skum kiba la hiar na une u Lum, ka jait bynriew Khasi-pnar ka la roi katne.

Kum ka jait bynriew Hynñiew trep ngi kheiñ ia une u Lum kum uba kyntang bad bym bit ban pynjakhlia ne pom pathar ia ki dieng ki siej na jrong jong u. Kumba ngi ngeit ba U Blei U nongthaw nongbuh un sngewsih namar ka dei ka jaka ïuh kjat nyngkong jong U mynba ka dang synshar ka sotti juk.

U Myllung katba u dang peit isynei ia une u Lum, u ong kat ka jingbha briew bad don dur une u Lum, nangta sa ka jinglong kyntang jong u ha ka jait bynriew jong ngi, pynban ki Nepali kiba ri muid ri masi, kim da suitkha, ha kaba ki la leit pynbam phlang ha jrong une u Lum. U Myllung hi u iohi rngai ba une u Lum u jem rngiew bad ïam rem na ka jingleh bym kheiñ snep kine ki mynder. Ka jingmut ba jylliew ba don ha kine ki laiñ kane ka dkhot ka long, ba u Lum Sohpet bneng u ieng na ka bynta ki nongshong shnong ka thaiñ Ribhoi. Kine ki nongshong shnong katno ba ki sngew ïam rem bad sngew bynñiaw namar ba u mynder u la leh trai khlieh ha ki jaka puta jong ki. Ka rep ka riang, ka ri masi, blang bad muid ki dei ki jingri kiba u la shu leit pynbam phlang ha ki lyngkha ki risai jong ki. Ki kum ki trai shnong kim don bor ei ei ban tuklar ia kata namar ba dei hi kito ki bor synshar kiba ai lad ba un wan shong wan sah bad thied jaka.

Ha kane ka dkhot u Myllung u ban ruh da kaba kdew ba wat ki wah kiba tuid na kylleng ki jaka, ki la sngewsih jur bad ïam kthang ia kane ka jingjyllei palat ki mynder, bad kum ka dak ban pynpaw sha ka pyrthei ki ummat jong ki, ki lang shi jaka ha khwan. Nangta u Myllung u iohi jngai ruh ba haba ki mynder ki nangbun ki Khasi pat ki nang duna shi duna, na kata ka daw ha kaba khadduh ngi kum ka jait bynriew ngin shu ia ksaid bad kylla long kum ki han ban pah narud um namar ba la bun palat ki khyllah jait.

Dkhot - 8 : U Myllung u kynnoh ba ngi kum ka jait bynriew hynñiew trep ha kito ki snem, ngi la long ha khmat ka sorkar kum ki

khun ba la ieh khun swet, bad ba ka la leh meinah ia ngi, katba ia ki khyllah jait pat ka kdup ka bsa ka btiah bad sumar sukher ia ki.

Ynda haba u Myllung u la dep ban bishar ia kiei kiei kiba u iohi ha khmat jong u, u phai pat sa shadien ban peit ia u Lum Shillong. Ha kane ka jingpeit jong u, u iohi shai kdar ba une u Lum ba kyntang jong ka Hima Shillong, uba la ngeit ba la shong ki Blei, u la shah klun bad iuh top da ki bor shipai. U Myllung u syier tyngeh ba da ka jingdon kine ki shipai leingsuiñ kiba shna ïing shna sem bad leh jakhlia halor une u Lum kyntang, ha kawei ka sngi ki ryngkew basa kiba ker ba da ia ka sor Shillong kin sa phet jyndat khlem pep.

Ha ka **dkhot - 9** kaba dei kaba khatduh u Myllung u phla, ba u bad kiwei pat ki para rangbah, na ka por sha ka por ki ju pynsngew ha ki bor synshar bad ki nongmih khmat lyngba ki jingialang paidbah ne ki kot khubor, ba ki kwah ban ioh noh ia la ka bor synshar ha lade khnang ban lah ban teh lakam ia ka jingdie khyndew ha ki mynder ri. U Myllung hi u ong ba ka jingwan tuid tyrthep kine ki mynder khlem kut kan sa pynlong mynder kylla ia ngi ki trai ri trai muluk. U Myllung u ban ruh ba kine ki dei ki jingpynsngew bad jingkyrsiew thiah jong u ha ki para ri bad lada kim kyndit bynriew, un shu hun noh long katba ka long hynrei un jngi tang ha ki jingkynmaw tympang ia ki mynnor ba la leit kiba long ki sngi kiba suk ba kmen.

KI JINGKYNTHOH

Ka thwei pyrkhat ha ka poetry ka jylliew haduh katto katta, namar kata u Kritik ba mynta u kwah ban sei bar ia baroh ki jingshisha kiba don ha kane ka poim.

Ka phangpdeng jong kane ka poim ka dei ka jingieit ri. Ym dei pat ka ieit ri India, hynrei Ieit ri hynñiew Trep, kumba ieit ri u Soso Tham. U Myllung S. J. Duncan u rwai sngewsih kthang na jrong u Lum Myngneh ia ka jinglong ka sor Shillong. Ka Shillong ha ki snem 1900 shaneng kam pat da long kaba bun ki mynder tad haduh ba la ioh ia ka jinglaitluid na kti ki phareng ba la sdang wan buhai shnong da kiba bun ki khar rithor shane sha ri khasi. Ka ri Khasi – Jaintia ha ka por ba u Myllung u thoh ia kane ka poim ka dang hap

hapoh ka jingsynshar ka Sorkar Assam, wat la katta ia ka District Council pat, da ka jingiaksaid shit rhem u bah J. J. M. Nichol Roy (Bah Joy), la ioh naduh 1952.

Kumba ka paw ngi sngewthuh ba u myllung S.J. Duncan u la kynnoh ba ka jingjyllei ki poiwir bad mynder shane sha ri Khasi, khamtam ha Shillong. ka long na ka daw ba la aili ne aimon palat da ki bor synshar. Ki nongmih khmat ngi don ba kin ia said halor kane ha ka Ing Dorbar Thaw Aiñ ha Assam. Nangta ki Syiem ngi don ki ban pyrshah. Pynban kita baroh ki iktiar bad ki bor ba ki don, ki la shu kylla luin noh bad khlem lah ang saham namar ba la shah thep da ka tyngka rben u mynder. Ka jingkynnoh u Myllung ia ka jingkylla dur ka Iew duh ka don ka daw namar ba ka khlieh u Syiem Mylliem ka la shah thied ha ki tyngka pliah. Kane ka la pynlong ia ki trai ri ban pan basa kylla na u mynder ban shong die jing die ia lade.

Kawei pat ka jingkdew u Myllung ia ka jingbun u Nepali sha ri Bhoi, uba la leit kyrñiom lut ha ka rep bad ka ri masi ri muid, ka dei sa kawei pat ka phang. Ka Sorkar India bad ka Sorkar Nepal ka la iateh kular ha ka snem 1957, da kaba ngi iatip kum ka Indo-Nepal Treaty 1951, kaba ai lad ba kino kino khar nepali ki lah ban leit shong shnong ha kano kano ka bynta ne jaka kaba hap hapoh u pud u sam ka India. Ka jingkdew u Myllung ia ki Nepali sha ri Bhoi, kam da pynsgew phylla shuh ha ki pateng ba mynta, ba wat ha khapsor kum sha Nongmynsong, Lalchan bad Jhalupara la shlei hi mam da kine ki khyllah jait. Kane hi ka pyni shynna ba ka tlot ka pyrkhat ki bor Synshar, kum u Syiem, ki Rangbah Shnong khamtam eh ki nongmih khmat.

Nangta sa kawei ka jingeh kaba ka jait bynriew jong ngi ka iakynduh, ka dei ka jingbym pyntreikam ka sorkar ha kito ki por ia ka Aiñ ban pyrkhing ia ka jingiadie khyndew ha ki mynder. Ka jingbymlah ka jait bynriew ban ioh ia kane ka Aiñ ruh ka shong hok namar ba ha kito ki snem ngi la shu shah khyrwait shabi hapoh ka Sorkar Assam bad dei tad haduh ka snem 1972 ba ngi la ioh la ka jong ka jylla ba pura ba sa lah ban pyntrei kam. Ia kane ka Aiñ la tip kum ka Land Transfer Act 1972, kaba la khang pyrshah ban die khyndew ne jaka puta ha u bar Jylla.

Ki kyntien *"Kum ki khun ba la tait ka Iarkmie"* ka pynskhem ba ha kito ki snem hapoh ka Sorkar Assam ngi la shah leh meinah bad ieh khunswet. Kumjuh sa ki bor ka District Council ruh ki la iehsa katba ia u mynder pat ki da phikir, da kaba ri bad ai jaka shong jaka sah. Kane hi ka paw ba ki nong synshar jong ngi ha kito ki por ki la shah shoh tyndep ha u sbai u mynder.

Ka jingioh ki shipai Liengsuiñ (Air Force) ban shna jaka shong ha kliar u Lum Shillong ruh, ka dei sa kawei pat, ka jingbynñiew ba jur u Myllung. Ka Radar ka dei kawei kaba la ïeng halor u Lum Shillong bad ki raïot ka hima khyriem bad Mylliem ki da kheiñ kyntang bha. Kumjuh ruh ki ngeit ba dei U Blei Shillong uba ker uba da na ka jingwan hiar thma kyrthep u nongshun ia ka ri Khasi, putet u Myllung u kynnoh ba da ka jingleh trai khlieh kine ki shipai, kan poi ka por ba une u Blei un sa phet noh.

U RIEW SHYNRANG

Ka poim U Riew Shynrang ka dei kawei na ki poem kaba kham pher, ba u myllung S. J. Duncan u la thep ha ka thup **Ka Tiew Larun bad kiwei pat ki Syntiew.** Kane ka poim kam don dkhot, hynrei haba bishar bha ngi shem ba u myllung u shu wanrah ha ki lai bynta: Kum ka sdang, ka pdeng bad kaba kut.

Ha kaba iadei bad ka jingthew (measure) kane ka poim ka iaid ryntih da ka jiamdien hynriew khup ne kamra (Iambic hexameter) lait noh tang ha ka bynta ba ar kaba long kum ka pdeng ki ar laiñ ha khmat, kumjuh ka bynta balai, ki ar laiñ ha khmat bad ha kaba kut ba u buh da ka jiamdien ar khup ne kamra (Iambic dimeter). Ha ka rukom pynhap tara ne kyntien (rhyme scheme) ngi iohi ba u wanrah da ka synrop (couplet). Namar kata ngi lah ban ai rai ba kane ka poim ka hap ha ka jait poitri ba ki khot ka laitluid (Free verse).

KA PASOH

U Myllung S. J. Duncan kum u riew bishar ia ka longbriew manbriew, u shem ba ha kine ki Sngi jong ngi byllai ki don ki Shynrang hynrei ngi kyrduh ki riew shynrang. Kaba u myllung u thew ka long ba bun ki riew thala hynrei duna ki riew shisha. Kiei kita ki riew shynrang bad kino kita ki shynrang, kiba kumno ki long ngin bishar.

U Myllung hi u kynnoh ba u briew u bym dei u riew shynrang u dei uba khwan myntoi shimet. Haba u iarap ia kiwei u da khmih lynti ba kiwei ruh kin iarap kylla ia u. Shuh shuh u long ruh uba thiang ka ktien ka thylliej ban ioh pynbieij ia kiwei. Bunsien haba u iakynduh bad ki lok ki jor, u ju pynpaw shabar ba u sngewieij sngew-tynnad da kaba khublei kti, katba hapoh dohnud pat u thap ban ioh pynjot ia ka jingim jong ki. Kane hi ka jinglong buit poh ka dei kaba la san la heh na ki sngi sha ki sngi ha ka dohnud jong u.

U Myllung S. J. Duncan u phai ki khmat sha u Riew Shynrang. Kum u riew Shynrang um ju kheiñ ia ka khia, ka shon, ka pang, ka jhia u dei ruh uba pyni akor babha ia kiwei. Um long ruh uba khaweit, shisien ba u la rai u tur beit khlem salia, kam pher la u don tang marwei. Na ka bynta kiwei u iarap beit khlem kheiñdor bad da ka mynsiem ba kylluid. Kumjuh ruh um ju buh nud ia kito kiba shun ia u, hynrei u iarap pynban lada ki donkam. Kaei kaba kiwei ki donkam u kloi ban iarap khlem pynphai ktien, katba don la ka buit ka bor u trei hok khlem arsap.

U Myllung u sngew shitom ban dang lap ne iakynduh, kum kita ki riew shynrang ha kine ki sngi ba sniew, wat la katta ruh u ong ba hangne hangtai ki dang don hi katto katne kiba dang don kata ka snap riew shynrang ia kaba U Blei najrong U la ai ha ki. Dei kane ka hok Blei kaba don hapoh ka mynsiem uwei pa uwei ka bym ju iap. Kane ka snap ka lah ban rieh ne paw shabar kat kum ka pap, la ka bun ne ka duna bad dei kane ka pap kaba la pynsniew dur ia ka longbriew uwei pa uwei. Ka jingbun ka pap hi ka dei ka jingkyrni ia kaba sniew namar kata ban kiar na ka ngim lah shuh bad ngi sngew shem jingeh ruh ban phai sha ka hok.

KA JINGBATAI IA KI BYNTA:

Ha ka **Bynta banyngkong** kaba long ka sdang, u Myllung u wanrah ia ka jinglong ki briew kiba leh mynleh riew shynrang katba ki kam jong ki pat kim iadei satia. Kine ki briew haba ki iarap shisien ia kino kino ki paralok ha kano kano ka kam ki khmieh lynti pat ba kita ki lok kin iarap kylla pat ia ki arsien ne lai sien. Kumjuh ruh kum kine ki briew kim lehraiñ ne sngewktah ha ka dohnud namar lada ki iarap ia ki paralok ne ki para briew, kim ju treh khlem da ioh jingmyntoi ia lade. Kum kine, ki dei ki khwan myntoi shimet. Ym tang katta, u Myllung u da ban ruh ba ha shuwa ba kin iarap ia kino kino ki paralok ki don kiba nang ban pynbieij da kaba kren da kumne kumtai. Ki kyntien kiba shlei na ka shyntur jong ki, ki kham thiang palat ban ia ka rewngap ruh bad kaei kaba ki kren kaba dei lut suda, imat ba wat ka um ba kriah ruh kam liat katba hapoh la ka dohnud pat ki pynkhreh jar jar da kumno kin ioh ban pynliat ha ka shang khawiah jong ki.

U Myllung u ong ruh ba don ki briew kiba leh mynleh riew shynrang, haba ki iakynduh bad ki lok, ki da kloi ban pynpaw ba ki sngewkmen eh ban iashem, bad sei la ka kti kamon ban khublei. Kine ki shu da-rapjot tang na sla ne tang ka ktien, katba hapoh la ka dohnud pat ki da am triang da kumno ban ioh ban pynjot, pynsniew ne wat ban shim ia ka jingim jong kiwei khlem riej. Dei na kata ka daw ba U Myllung u ong ba ki *"Bat tari ha ka kti ka diang"*, kaba thew ia ka jinglong arsap arphong.

Balei ba mih kum kine ki briew? U Myllung hi u kynnoh, ba ha kine ki sngi u briew um kwah shuh ban iaid beit ha ka lynti ka hok bad ka jingshisha, bun uba im tang ha ka thok ka shukor khlem salia ia la u para nongshah thaw. Namarkata ka daw u ong *"sa tang ka iaid kynriang"* kane ka jia long kumne namar ba ka jinglong buit poh kaba u hi u kyntei ha la ka long-rynïeng man rynïeng ka pynkha tang sa da ki jingsniew bad ka byrsieh. Dei kane ka jinglong ba jakhlia kaba la sdang thylleng bad san irat ha ka jingim jong u, ba un nym poi sha ka jingthmu kaba bha.

Ka **Bynta ba ar** kaba long ka pdeng jong kane ka jingrwai, u myllung u thud u wad bad peit ki khmat sha uta u riew shynrang. U

Myllung u ong ba u riew shynrang ba shisha u dei uta u briew u bym ju shlur tang ka mynsiem ne pynsngew tang ka ktien, hynrei uba pyni da ki kam. Kumba ngi iatip, ba ka kam ka kren kham jam ban ia ka ktien, kumta ruh u myllung u kdew ia uta u riew shynrang da ki kam.

Kum u Riew Shynrang u long u briew u bym ju kheiñ ne salia ia ka khia ka shon kaba hap ha ka jingim jong u. U long ruh u briew u bym ju peit than ia ka akor kiwei, kaba kham donkam eh ha u, ka long ba un pyni shabar ia la ka akor la jong; dei hangta ba kiwei kin sa burom ia u.

Ngi iohi ruh hangne ba kum u riew shynrang um ju tieng ia u *"lapbah lapsan, ka khriat ka shit, eriong erngit"*, kiba thew ki mawjynthut ne dieng pyngkiang kiba wit ba kah ha ka lynti iaid jong u. Wat la da ki jingtynjuh ki wan beh kyrthep kum ka erlangthari ha ka jingim jong u, hynrei u khlem noh mynsiem. Shisien ba u la kut jingmut u ïeng beit triang ha la ka nongrim la jong ban jam sha khmat khlem kynran dien. Kum u Khla wait bad riew lenlade um ju khñium ne ai daw wat la u dei ban shah shitom ne jynjar tang marwei hi. Nangta u kiar ruh na kaba leit ud leit iam ha khmat kiwei ba kin isynei ia u, namar um kwah ban die tad dor ia la ka burom ka hormot ha khmat jong ki.

U Myllung ia iathuh ruh ba kum u briew uba don ka mynsiem ban shakri na ka bynta ka kam babha, um ju treh ban oh dor ne pan bainong haba u iarap ia kiwei. Da ka mon sngewbha u wad ki lad ki lynti da kumno ban ioh pynurlong ia ka jingdonkam jong ki. Um long ñiangkongwieng khlem sner ne sngew kopia haba u iarap ia kino kino ki kam, namar u sngewthuh ba ki kam babha ba u la leh kin sa ieng sakhi hi ha khmat ka pyrthei.

Kaba pynpher shuh shuh ka jinglong u Riew Shynrang ba u S. J. Duncan u ai, ka dei ka jingbymdon ka mynsiem pynhiar kput ne buh ingtyrkhong ia kiwei, wat lada don kiba shun ne pynhiar kput ia u. Hynrei lada kita ki ba shun ia u ki donkam um pynphai kylla da kaba sniew, hynrei u iarap pynban da ki kam babha saw shah san shah, kata ruh khlem kyrngah ne ud thait. Ngi iohi ruh kum u briew uba don ka jingkit khia ia la ka kamram la jong um ju buh teng,

hynrei u trei pyndep. Kata ruh khlem da leh tangdep rukom hynrei u da trei hok. Ha ka juh ka rukom, lada u trei na ka bynta u paralok ne uno uno uba shun ia u ruh um ju buh diengkot ne thew shilliang hynrei ka juh ka jingshakri un ai.

Haba ngi jam pat sha ka **Bynta kaba lai** kaba long kaba kut jong ka jingrwai, ngi iohi ba u Myllung u tohkit da lade ia lade, hato un dang lah ne em ban lap ne shem ia uta u riew Shynrang? La da ym lap shuh ruh, u buh jingkylli biang da ka bym sngew thikna la uta u riew Shynrang u don ne em tang ka snap kum ha kane ka pyrthei kylla khongpong? Ha ka jingsngew artatien bad sngewduh jingkyrmen, u ai mynsiem ia lade da ka rai kaba skhem, ba ia kane ka snap ngi dang lah hi ban lap namar ba kam ju iap ne duh noh hynrei ka iai shong sah ha ka mynsiem jong uwei pa uwei. Shuh shuh u ong ruh, ba kane ka snap ka dei ka mar kynti ne ka hok tynrai kaba wan hiar na ka khet jong U Blei, uba long U nongthaw U nongbuh.

Ha ka juh ka por u Myllung u iathuh ba kane ka snap kaba long ka hok jong U Blei, ka lah ban shah tap lyoh ne shah bam hynroh haba la jyllei than da ka pap ka sang ha ka long briew man briew. U Myllung u ong ruh ba ia kane ka snap lah ban iohi shynna haba ka pap ka rit ne duna bad dei kane ka pap kaba long ka ahor jingsniew kaba la biah phongrai bad sop jaing ia ka long briew jong uwei pa uwei. Nangta u Myllung u iathuh ruh ba ka jingioh shong khet kane ka pap ha ka dohnud briew ka dei ka jingkyrni ia ki jingmlien ba sniew kaba la pynlong ban myllen bad shah teh mraw ha ka. U birew haba u la kyrñiom eh ha ka pap ka sang bunsien u klet noh ia lade bad u brai ban ïaileh shi iai leh, um ju kwah ruh ban kyntiew ia ka hok kaba dei ka syrwet Blei namar ka jingsniew lane ka pap kaba iaid synrap bad u, ka dei ka paralok kaba um kwah shuh ban iakhlad.

KI SNAP JINGLONG U RIEW SHYNRANG:

Kumba ngi la dep iohi ha ki lai bynta kumno u Myllung S. J. Duncan u pyniapher ia ka jinglong u riew shynrang na kiwei pat. Ka snap jinglong kaba u myllung u la ai ha u riew shynrang ka dei kaba phylla bad kaba kyrpang na kiwei.

Kaba nyngkong eh ka snap kaba u myllung u la pynphong ka dei ka jingbym lalot ne khwan myntoi, ha kaba da ka mynsiem ba sbun bad khlem kheilñ dor u kloi ban iarap ia ki lok ki jor haba ki donkam ia u.

Kum u riew shisha, uba don ka jingmut kaba beit ym kaba kyllaiñ um ju mlien ban padiah khlem bai wai ne ban pynbieij da ki ktien jali jaum ia ki lok, namar kaei kába u thmu ka dei beit na ka bynta kaba bha.

Shuh shuh ka snap jinglong kaba don ha u riew shynrang kam dei tang ka jingshlur ka mynsiem hynrei ryngkat bad ki kam kiba u pyni kum u riew shisha bad riew shlur.

Kawei pat ka snap kaba don ha u riew shynrang ka dei ka jingkhuid mynsiem. Um long uba arsap ne kup snieh langbrot kum kiwei, ha kaba bunsien ki kren sbun, ia ki lok ki jor kiba ieij ba thoiñ ia ki, pynban hapoh pat ki tih liew lep da kumno ban pynliat ia ki ha ka jingsniew.

Ngi iohi ruh ba ka snap jinglong kaba don ha u riew shynrang ka dei ka jingdon burom kaba u pynpaw shabar ha khmat kiwei. Um sngewdei ba haba u iarap iano iano ba un da thew bad peit ia ka akor jong ki, hynrei na ka bynta ka jingbha jong ki, u klet ia kata ka akor jong ki wat la ki long kiba kumno kumno ruh.

U riew shynrang u don ka jingskhem jingmut namar shisien ba u la rai ban leh ia kano kano ka kam u tur beit sha khmat khlem salia kam pher wat la ki jingpynwit pynthut ki ker ha ka lynti iaid jong u, hynrei na ka bynta ki kam babha u khlem kynran dien.

Kumba ka thong ha ka jingim, ka long ban rat diengkhong ia ka jinglong hanga-mei bad sngew kopia, ha u riew shynrang ruh ngi shem ba um don kum kata ka jingput turoi ia ka malade, wat lada u jop ha kano kano ka jingialeh namar ba u sngewthuh ba ki briew kin sa bishar hi na ki kam ba u la trei pyndep.

Ka jingim briew ha kane ka pyrthei ka long kaba dap da ka jingbyrtia suda, teng teng haba la ban than ki jingjynjar ne jingeh ngi ju ud bynñiaw ne ud thait, hynrei u riew shynrang u don ka snap jinglong kaba pher ha kaba um ju bynñiaw ne khñium da kumne kumtai haba ki briew ki kyrpad ia u ban iarap ei ei.

Kawei pat ka jinglong kaba kham phylla kaba don ha u riew shynrang ka long ka jingieij ia ki nongshun, kane ka paw ba:

"Ia kaba sniew da kaba bha".

U Riew shynrang um ju kwah ban kput kylliang lada don kino kino kiba thmu sniew ne kiba la leh dusmon ia u. Kane ka dei ka jingshisha imat U Blei U la shon mujor hapoh ki lyngkniap ka dohnud jong u da ka jingieij ia baroh ki para briew. Dei na kata ka daw ba ia kaei kaba ki lok ki siew ia u da ka jingsniew hynrei ha ka kylla pat ha ka por ba ki donkam u pynphai da ki kam babha, kata ruh saw shah san shah.

Kaba khatduh ka snap jinglong kaba u riew shynrang u don ka dei ka jingtrei pyndep hok ia la ka kamram, kaba mut ba la da u iarap iano iano, la ia ki lok ba shun ia u ne ki lok ki jor, um ju trei arsap arphong ne leh buit tuh hynrei da ka jingmut ba shida u trei sani bad trei hok.

\~\~***\~\~

"KA DUITARA"

Ka jingrwai "Ka Duitara" ka long kawei pat ka poim ba u Myllung S. J. Duncan u la wanrah ha ka dur kaba thymmai bad kaba ym pat don ba thoh ha shuwa jong u. Lada ngin shu bishar kyllum kumba long kiwei ki lirik, kane ka poim ka don tang saw dkhot.

Ha ka liang ka jingthew (metre) baroh ki laiñ ha ki dkhot ki iaid ryntih phra kynnoh shi laiñ. Haba ngi phai ha kaba iadei bad ka rukom pynhapkyntien (rhyme scheme) ngi shem ba u buh ha ki ar rukom. Nuksa, ki kyntien ka laiñ ba nyngkong ki iatara bad ki kyntien ka lain ba ar. Kumjuh ka kyntien bakut jong ka laiñ banyngkong ka iahaptara bad ka kyntien bakut jong ka laiñ ba ar. Ia kane u la pyniaid kam ha baroh ki saw dkhot jong kane ka poem; kum:

Hyndai dang **lung** pyr**thei** mar**iang**
Dang **rwai** my**lung** kyn**thei** shynr**ang.**

Ia kane ka rukom pyniatara ne iahapkyntien ha pdeng, ki khot ka 'leonine rhyme' ne internal rhyme' bad dei kane ka jinglah jong u ban wanrah ia ka dur tara ba thymmai ba la dei hok ban ai jingiaroh.

Kumba leh lem kiwei ki nongthoh poetry u Myllung S. J. Duncan ruh u wanrah ia kawei ka buit thoh poitry (Poetic technique) kaba ngi khot ka personification. Ka jingmut kane ka kyntien ka long ka jingpynkup dur ne pynlong doh long snam kum ki briew ia kiei kiei ki tiar. Ha kane ka poim ruh ngim shym ioh sngew ei ei ia ka sur jong u Myllung hynrei dei tang ka duitara marwei kaba kren ne pynsngew ha ngi ki nongpule.

Kum ban ai ksai khyndiat shuwa ban jam kjat sha ka poim ka Duitara u S. J. Duncan ngi hap ban sngewthuh shuwa kaei kane ka Duitara?

Ka Duitara ka dei kawei na ka jingtem barim bha ha ka jait bynriew khasi jong ngi. Kane ka don tang saw ksai uba ki khot u 'sai syiang, saisur, sai pdeng bad sai jur.

Ha kano ka rukom la pyndonkam ia ka? Kaba nyngkong ka long, ba ka Duitara ka leng kum ka nongsneng nongkraw (Moralist).

U longkñi jong ka ïing haba u sneng puramit ia la ki khun ki pyrsa, u da pynshoh da ki jingrwai phawer ryngkat ki sur thiang ka Duitara, ha sawdong ka lyngwiar dpei. Ki kyntien rwai phawar ryngkat ki jingkynud sur na ka duitara, ki la pynlong ia kita kiba sngap ban kiar na ka jinglong basniew.

Kaba ar pat ka long ba ka Duitara ka ïeng kum ka nongpyntngen na ki jingsngewsih. U briew haba u shem jynjar ha la ka jingim, la ka dei na ka daw shimet, daw ïing ne bad ki lok, barabor ka Duitara ka dei ka paralok ba jan eh jong u kaba pyntngen. Ki sur syiang ba mih na ka ki pynklet lut ia ki pang ki jhia bad law ruh ia ki sohkyrdot ba la thaiñ sohsat ha ka jingim.

Ka kam kaba lai ba ka Duitara ka ïeng, ka long kum ka mensuh syntiew hapdeng ki khynraw. Haba u shynrang u leit kai khynraw sha ïing ka kynthei, barabor u ju rah lang bad ka Duitara. Katba ka khynraw ka dang shong khoh kwai, u shynrang pat ha ki sur ka duitara ryngkat ki kyntien pashat waidong kiba shlei na ka shyntur jong u, ki pynlong ia ka ban shoh jingieij ia u.

Shibun ki jingthmu lah ban pyndonkam da ka duitara, la ha ka kmen ne ka sngewsih ka bor jong ka, ka treikam ia baroh ha ka jingim jong u briew.

To mynta ngin ia bishar noh aiu ka Duitara u S. J. Duncan ka don ban pynsgnew ha ngi kum ki nongpule. Kumba la ong sha khmat ba u myllung u pynlong briew (personify) kumta ruh naduh basdang haduh bakut jong kane ka poim ka dei tang ma ka, kaba kren ym u myllung.

Ha ka **Dkhot – 1:** Ka Duitara ka pynsngew ba naduh hyndai kulong kumah mynba ka pyrthei ka dang sotti bad ba dang synshar da ka hok bad ka jinghisha, ki kynthei, shynrang ki ju sngewtynnad ban rwai ki jingrwai ba pynmyllung ia kiba sngap, ha ryngkat ka Duitara kaba pynmih ia ki sur kynud ba shoh jadu, lyngba ki saw ksai.

Ym tang katta, ka Duitara ka iathuh ruh ba ki briew hadien ba ki la wan trei wan ktah na ki lyngkha ki risai, ynda haba ki la dep sum dep sleh dep bam dep dih, ki shong sa ha ka lyngwiar dpei

ryngkat ka duitara. Katba ki dang pyntuid ia ki sur ba bang, ryngkat ka temhunam* ka jingshoh ki sur ba mih na ka duitara, ka lah ban pynjem ia ka dohnud bad pynjah thait jah jrem ia ka met ka phad kaba la trei shitom baroh shi sngi.

Ha ka **Dkhot - 2** : Ka Duitara ka iathuh ba ka bor jong ka, ka ju long:

Ban shoh pynbieit I'u syiem u mraw
Ban khroh pynieid mynsiem khynraw

Ki bor jadu jong ka Duitara barabor, ki lah ban tuh noh wat ia ka bor sngewthuh ka jabieng briew. Ka duitara ka ong, ba wat u syiem ba shong ha ka khet bad u shakri bapoh tam shisien ba ki sur bamih na ka, ki leit poi ha tyndong shkor jong ki, kine kim lah khlem da rah mynsiem da ka jingsngewkmen. Lada ki don ha ka mynsiem sngewsih ne sngewbha ka duitara ka ai ka jingshakri kaba iaryngkat.

Shuh shuh ka Duitara ha ka juh ka por ka long ruh kum ka mensuhsyntiew ne kum u ksiang na ka bynta ki khynraw. U khynraw uba leit shong kai sha iing ka khynraw, u ju rah barabor bad ka duitara man la ka miet. Katba u dang shongkai u sei ki jingrwai bad ka tem duitara artad, ki kynthei shong sbai shong hira ba mih na ka shyntur jong u ryngkat ki sur bathiang, ki la pynlong ia ka khynraw ban shoh jingieij ia u ha kata hi ka khyllipmat.

Ka Duitara ka iathuh ruh ba ka bor jong ka, ka lah ban kynting ia ki jingmut jingpyrkhat jong ki briew shaduh ki kliar jong ki lum ba jrong bad shaduh ki tduh jong ki thwei ba jylliew lyngba ki puriskam ba u nongrwai u sei kiba iadei dur bad ka longbriew man briew.

Ha ka **Dkhot - 3** : Ngi iohi ba ka duitara ka don sa kawei pat ka bor bad kata ka long:

'Ban sngew biria ban jaw ummat
Ban thew ka khia ban law sohsat

Ka Duitara ka iathuh ba lada u ne ka briew ki don hapdeng ka jingkhuslai ne pang mynsiem, ka hi ka don ka bor ban pynrkhie

---

* *Tem pyniahapsur*

pashait, pynthamula ia kita kiba sngap ia ka sur ba mih na ka. Ki kyntien biria bad danda ryngkat ki sur bathamula ki pynlong ia kiba sngap ban rkhie bad klet ia la ki jingjynjar bad jingshitom. Nangta ka duitara ka lah ruh wat ban pynjaw ummat ia ki nongsngap. Ki kyntien sngewsynei bad sngew sangsot khamtam ki sur kynud ba myllung ki ktah ia ka dohnud briew bad dei kine kiba pynlong ia ki wat ban jaw ki ummat.

Ka Duitara ka iathuh ruh ba katba ka miet ka nang iaid katta ruh ki sur jong ka ki nangih nangbang. Kane hi ka dei ka jingshisha ba ha ka por synñia katba ka pyrthei mariang ka dang ioh thiah lyngngai, ki sur bathiang kiba shlei na ki krem jong ka, ki shim kabu ban synshar ia kata ka jingkynjah jar jar jong ka miet.

Ha ka **dkhot – 4** kaba dei kaba khatduh, ka Duitara ka pynsngew ia ngi kumne:

'La wan ki tar thymmai, ngam rem,
Ba ngan bitar ban shrai te em
Ka Ksiar kiwei ngan nai pangnud
Ha lyngwiar dpei ngan iai kynud.

Ka Duitara hangne ka pynpaw ba ka kheiñ kor ia la ka jinglong ba kyrpang ha ka jait bynriew hynñiew trep. Ka hi ka kren shai ba wat la ki bor ba nabar jong ka pyrthei mynta, kiba thew ki tiar tem kum ki guitar ki sitar ki wan tur kyrthep sha kane ka ri ba ka don, pynban kam don jingktah ei ei na ka liang jong ka. Kam sngew shong hok hi ruh ban shrai, ban bitar ne ban sngewrem ia lade namar ba ka sngewthuh shai ba ka jinglong trai jong ka, ka long naduh ki kpa kulong kumah. Dei namar kata ka daw ba ka sngewthuh ba ka dang don la ka dor ha man la ka rympei ïing khasi pnar.

Ngi iohi ruh ba kumba ka kup ka phong ia la ka dur tynrai, kam ju shoh bieij ne itynnad ia ki rong thaba jong kiwei kiba phymai tang na sla bad dei tang ha la ka jinglong la jong kaba pynpher na kiwei ba ka kut jingmut ban iai kynud ha sawdong ka lyngwiar dpei, kaba long ka shlem ban saiñdur ia ka longbriew manbriew.

***

"MYLLUNG KA RI PYNGNGAD"

(Soso Tham)

Na ki saw tylli ki Sonnet ba u Simon Jenkin Duncan u la bsut ha ka thup **Ka Tiewlarun bad kiwei pat ki Syntiew**, ka Sonnet "Myllung ka Ri Pyngngad" ka pher bak-ly-bak na ki lai tylli. Ka jingiapher ba ngi lah ban kdew ka long ha ka dur thoh. Ha ki lai tylli ki Sonnet kum; "Khathynriew Rymphang 1964," "Lum Sohpetbneng" bad "Ia I Sim Khar isa ïap", ki dur thoh ki long *abba, cdde, efef, gg*. Katba ha kane ka Sonnet "Myllung ka Ri Pyngngad" u buh kumne: *abab, ccdd, ee, fgfg*. Ngim lah peiphang u Myllung u mut kumno haba u wan rah ia ka Couplet ha pdeng, namar barabor ngi shem ba la da dei ka Shakespearean sonnet, ki kwatreiñ ki don lai tylli sha khmat bad kut ha ka synrop (couplet). Kumjuh lada phai sha ka dur thoh Sonnet u Petrach ruh kam iahap. Namarkata ngi lah ban ong ba kane ka rukom thoh ka dei ka jingwan rah thymmai jong u ha ka rukom thoh Sonnet.

Ka Sonnet "Myllung ka Ri Pyngngad" ka dei ka jingsien syntiew bad ai burom jong u Myllung Simon Jenkin Duncan ia u Soso Tham uba long u Syiem Myllung ha ka literashor Khasi. Ka jait bynriew khasi ka dang kitram haduh mynta ha une u Myllung, namar ba u symbai poitri ba u la bet ha ka khasi literashor u dang iai long u synñiang ba donbor. Ia kane ka rukom rwai ngim sngewphylla namar ha ka English ruh ki don, kum u William Wordsworth uba rwai kyntiew nam ia u John Milton ha ka Sonnet "London, September 1802", nangta sa u Percy Bysshe Shelley uba rwai ieij ïa la u paralok u William Wordsworth ha ka sonnet ba u j kyrteng " To Wordsworth". Kum kane ka jingrwai Sonnet ıeij paralok jong u S. J. Duncan ngim pat ju lap ha ka khasi poitri haduh kine ki sngi.

Mar ïaplie ia ka Kwatreiñ banyngkong u S. J. Duncan u sngew dei ban buh da ka kyntien *"Khublei"* ia u Myllung Soso Tham. Kaei ka daw ba un leh kumne? Dei lyngba ki jingtrei baradbah jong u ia ka thup poitri **"Ki Sngi Barim u Hynñiew Trep"**, kaba la

pynshlei ia ka dohnud u S. J. Duncan ban ai ka jingkhublei bakyrpang. Da kane ka thup poitri u Myllung Soso Tham u la rah joit ia lade sha ki kynjang ka nam bad ka jingkhraw ha kaba ym don uwei pat haduh kine ki sngi u ban kham palat liam ban ia u.

Ha kane ka thup poitri ki Sngi Barim u Hynñiew trep ia kaba u la bet da ki shispah hynñiew phew san tylli ki dkhot, kiba u myllung hi u khot ki *'symboh'* ki iathuh shai kdar ia ki por ka mynnor jong ka Sotti juk. Ki kyntien *"na thwei ka por phi khwai"* ki thew sha ka juk Sohpetbneng lane ka juk jong ka hok ka sot ia kiba u myllung u la khlong bad sei madan.

Dei ha kane ka juk ba u Soso Tham u iathuh ba U Blei bad u briew u dang ia iaid kai lang. Ki mrad ki mreng, ki dang iasngewthuh kawei ka ktien. Kumjuh u briew u dang bat ia ka hok ka jubanlak um ju tip ia ka thok, ka shukor bad dei tang ka jingshisha kaba synshar ha ka dohnud bad jingmut jingpyrkhat jong u. Dei na kata ka daw ba u Myllung S. J. Duncan u ban da kaba ong, ba da ka jingtip lyngba ka jingpule ia kane ka thup, ba ngi sa tip ba u Hynñiew Trep ha ki por ka Sotti juk u dei uba im bad kamai tang da ka hok kaba dei ka hukum Blei.

Ha kano ka rukom ba u Soso Tham u la lah ban thoh kat ia kita ki por u Barim, ka kwatraiñ ba ar ka pynshai ia kata kumne:

"U Blei U ai ia phi ka buit ka bor
Pyrkhat pyrdaiñ. Mano te ban buh dor?
Ki Ktien sawa sngewthiang jylliew jingmut
Kin iai sawa, ka lyer kan sieng khlem kut".

U Soso Tham u dei u bym pass ia kano kano ka kyrdan jingpule bakyrpang, na ka bynta ba un thoh ia kiei kiei ki jong ka mynnor. Hynrei u Myllung S. J. Duncan u ong ba ka jinglah jong u ban jympa sha ka mynnor u Hynñiew trep, ka dei ka sap kyrpang ba u Blei U la thehsei ha u. Na kata ka sap ba u la ioh diang ngi iohi ba u pher ha ka buit thoh (Technique) na kiwei pat. Kumjuh wat ka bor pyrkhat pyrdaiñ ruh u kham proh bad kham jylliew ha kaba ngi lah ban ong ba u palat liam na kiwei ki para nongthoh. Kita ki jingtip, jingshemphang bad jingstad – Blei ba u la ioh, ki long kiba ym don mano mano ba lah ban thew ser ne buh dor ia ki.

Ki Kyntien ha kane ka poim jong u, ki dei kiba u la jied sani bha. Ki long ruh kiba sngewtynnad bad sngewthiang namar ki don ha ki, ki dur-kyntien ba shoh jingmut. Ym tang katta ki don ruh ia ka thwei pyrkhat (Philosophy) ba jyliew ha kaba ngi hap ban da ngam bad suh khlieh ban lap ia ka jingmut tynrai jong ki. Da kane ka poim ba u Myllung Soso Tham u la thoh, yn iai pule na ka por sha ka por bad kata ka jingnsgew bang, sngewthiang jong ka, kan iai suhsieng ha ki tyndong shkor jong ka jaitbynriew Hynñiew Trep ha man la ki jaka.

Ha ki hynriew laiñ kiba pynlong ia ka Sestette bad kiba pynkut ruh ia ka Sonnet, u S. J. Duncan u pynpaw ia ka jingsngewkmen bad jingsngewsarong kaba khraw ia u Myllung Soso Tham namar kane ka poim jong u. Lyngba kane ka jingtrei baradbah jong u, u la rah sha kliar jong ka nam ia ka jait bynriew jong ngi. Kane ka jingbuh u Soso Tham ha ki jingthoh ia ka histori u barim kan nym duh ne dam noh tang shiteng por, hynrei kan ïai neh bad ïai shong sah ha ka dohnud jong u paid hynñiew trep shirta. Ngi shem ha kane ka thup poitri, ba u hi u la kren lypa kumne:

> *"Ia ngim pat thoh la ka histori, hynrei*
> *hangne ngin iohi ngut nget ki jingshai*
> *ba ia ïaid synrap synrap bad ka*
> *histori jong ngi"*

(Ki Sngi Barim u Hynñiew Trep, "Ka jingpynshai" P. XVI)

U S. J. Duncan u sngewthuh shai ba ka jingthoh u Soso Tham ia kita ki por u barim, ka dei namar ka jingieij jong u ia la ka ri khasi. Kane hi ka paw, lyngba "Ka Jingpynshai" ba u la bsut naduh ba sdang, haba u ong:

> *"Nga kyrsiew te da ki ktien bashai*
> *kdar ia ka jingieij la ka Ri na ki*
> *Hok bad ki jingshai ba ngi don na*
> *barim"* (P.XV)

Dei kine ki kam ba u Soso Tham u la pyni, kiba la pynktik ïa ka mut ka pyrkhat u S. J. Duncan ha kaba ka la pynlong ia u ruh ban pynmih sur da kaba ong; *"A! ba ngin ieit kum phi, ia la ka Ri."*

Hangne ngi sngewthuh ba u S. J. Duncan kum u Myllung u sngew kitram ia la ka longrynieng ha ka ri khasi namar um pat lah ban bud dienjat kumba la maitphang da u myllung Soso Tham.

U S. J. Duncan u ban shuh shuh ruh da kaba ong, ba u Soso Tham u la pyni ia ka nuksa kaba ha khmat eh, ba ngi kum ka jait bynriew ngi dei *"ban ieij burom ka ktien I mei la jong."* Kane hi ka long ka atiar bakongsan ha kano kano ka jait bynriew shi thyllup ka pyrthei. Ka jingieij bad burom ia la ka ktien la jong, ka dei ka jingshngaiñ ia ka jait bynriew. Kumba ngi tip ba ka ktien ka dei ka nongrim jong kano kano ka jait bynriew ba ka pyrthei ka ithuh. Namar kata la da ka ktien ka duh, ka jait bynriew ruh kan duh. Dei halor kine kiei kei ba u Soso Tham u la dei hok ban ioh phong ia ka pansngiat ka burom na ka jait bynriew, namar kaei ba u la bet symbai ha ka sngi barim u Hynñiew Trep, ka long namar ban im ka ri bad ki pateng ba hadien kin ioh ban nang kynjoh sha ka thong jong ka jingim tip briew tip blei.

~~~***~~~
~~~

KI SUR PHALANG JINGMUT
(1986)

"SHAPHRANG NANGKIEW"

PASOH :

U Myllung Coral Wolflang ha ka poim **"Shaphrang Nangkiew"**, u pyni nuksa ia uwei u briew uba dang kiew ha uwei u dieng. Da ka jingkyrmen skhem ba kita ki lok kiba don hajan jong u, kin iakyrshan lem ba un nang lah ban kiew kham sha jrong, phewse na ka jingbishni ki tan pynban sha tbian. U Myllung u ong ruh ba uno uno u briew uba thmu ban leh ki kam babha un nym poi sha ka thong, namar ba ki lok ba shun kin wad lad wad lynti tang ban ioh kynroi sniew ia u. U Myllung u pynshlur bad ai mynsiem ruh ia une u lok kiew dieng ba um dei ban khaweit ne kynran dien, shisien ba u la kut jingmut u dei ban tur beit shaphrang, namar ki jingkut jingmut baskhem kaba u don kita ki nongbishni, pihuiñ kin sa shah rem.

U Myllung u ban ruh ba um dei ban sngew marwei, namar ba don hi ki lok babha ki ban ai mynsiem, ym dei tang kiba bishni. U kyntu ruh ba ym dei ban iabud ia ka jinglong buitpoh jong kiwei kiba thap tang ban pynsniew, namar haba phi iaid bad phi thmu ia kaba bha, U Blei ruh U btin bad ialam. Dei na kata ka daw ba kum u briew uba khraw ki jingmut jingpyrkhat, phim dei ban hun ba phin sah ha juh hynrei artet to nangkiew bad na ka bynta ka babha kita ki riew bishni pihuiñ kin ym lah khanglad da lei lei.

Mynta ngin ia phai sa sha ki jingbatai ia kawei pa kawei ka dkhot ha kane ka poim.

U Myllung kum u briew uba ia kynduh da lade ia ka jinglong khim mynsiem, khwan shimet ki para khasi, um banse ban pyni da ka pharshi ia uwei u lok uba kiew dieng. Kaba thew ia u briew uba thmu ban kiew sha jrong ha ki kyrdan ne kam babha.

DKHOT – 1

U Myllung u iathuh shaphang uwei u briew uba dang pyrshang ban kiew ha uwei u dieng. Ha kata ka jingkiew jong u, um sngewhun sngewsuk ka mynsiem bad kumjuh ka jingmut jingpyrkhat. Ka jingtieng jingtynjuh bad ka jingparsnieh ha ka met ki wan ha u. Ha ka jinglong shida bad khuid mynsiem u nangsngew shngaiñ ba ki lok jong u, ki don hajan.U da tharai ruh ba kin iakyrshan lem ia u katba u dang kiew ryngkat ki jingpynshlur bad ai mynsiem, phewse kita ki jingkhmih lynti jong u, ia kita ki lok ki la shu bijai ei ha kaba ki shun pynban ia u da kaba tan ha ka por ba u kiew shajrong. Dei ha kata ka jingbympoi jong u sha ka thong ba u sa kyndit bynriew bad pei phang, ba pleng ki lok ki ia bishni ba un poi sha kliar namar ki kwah ba un long lem kum ma ki.

DKHOT – 2

Ka pyni kumno ba u briew uba pyrshang ban leh ki kam babha na ka bynta ka imlang ka sahlang um lah. Ka daw hi ka long ba bun na ki briew hapoh ka shnong ka thaw kim kwah ban kyrshan ne ai mynsiem ia kata ka jingthmu jong u. Ym tang katta ki da bishar ruh sa ka lait ka let jong u, khnang ban ioh kynroi bad pynpulom ia ka jingthmu ba bha jong u.

Barabor ki briew katno ba ki tem ksing ha la ki jingmut jingpyrkhat haba ki iohi ba phim lah ban kot sha kaei kaei kaba phi angnud. Namar ba la shongkhet da ka mynsiem bishni ki da sngewhun hi jrut bad thap kti beiñ briew lada ki iohi ba phi kyllon ne shah jop ha ka jingialeh ban kiew shajrong. Dei na kata ka daw, ba u Myllung u ong ka ri jong ngi kan nym lah ban kiew ne san irat lano lano ruh ha ka liang ka roi ka par namar la synshar ia ka jingim briew sa tang da ka rhah bad ka bishni.

DKHOT – 3

Ngi iohi ba u myllung u ai jingmut shuh shuh ia uta u lok kiew dieng ba um dei ban khaweit, um dei ban sngap ia ki jingpyntieng khohtympan jong kiwei, hynrei kum u riewshlur u dei ban tur beit shaphrang bad ban kot sha ka thong. Hooid ha ka jingim yn nym

duh hi kita ki briew ki ban bishni, na kiba la mih ki jingbeiñ, woh nia wohdaw da kumne kumtai. Hynrei kum u riew shynrang phi dei ban kheiñ dew thala ia kita kiei kiei baroh, bad da ka jingkut jingmut ba skhem phin sa jop thiaw ia kaei kaba phi angnud.

DKHOT – 4

U Myllung u ban shuh da kaba kren ai mynsiem kumne, ba lada don kita ki briew kiba shun, ba bishni phim dei ban sngew marwei ne duh mynsiem noh, namar ba don shibun bah ki briew kiba thrang bad ba ieij ia phi, ba phin kot sha kata ka thong ba phi angnud. Kita ki briew kiba ieij ia phi, kin kmen kin sngewbha lada phi poi sha ka thong jong ka jingjop namar ba ki sngewthuh ba phi long ka jingsarong jong ka jaitbynriew. Kynmaw ruh ba lada phi iakynduh kam bad kino kino ki briew kiba arsap bad kiba thmu tang ban pynsiew ia ka jingmut ba bha jong phi, phim dei ban sngewkut lad namar ba byllai ki don hi kiba bha bad ki bym buhrieh ia kaei kaei ka jingshisha. Kine kin ai mynsiem bad kin pyni ki lad ki lynti ba phin jop ia kaei kaba phi angnud.

DKHOT – 5

U Myllung u sneng u kyntu ia uta u lok uba thmu na ka bynta kaba bha, bà um bit da lei lei ruh ban pyrthuh bud ne tynneng kum ka jinglong ki briew ba anna jinglong, kaba mut ki riew bishni kiba thap tang ban khwan tang sha lade bad ban pynsniew pat ia kiwei. Ngi sngewthuh ba haba thmu na ka bynta kaba bha, ki mawjynthut bad dieng pynkiang kin bun ki ban kah ne khang lynti ia ngi, wat la katta u myllung u ong, ba ngim dei ban khih jingmut bad phaidien, hynrei ngi dei ban ïeng skhem ha la ka nongrim ba ngi thmu. Ki paralok ba phi khmih lynti ba kin iarap ha ka khep ba phi donkam, pynban haba la poi kata ka por ki kyntait bad shet kylla ia ka kular ba phi la iakhlei. Haba jia kaba kum kata ruh wat khuslai u ong, namar ba ka hok ha kaba khatduh kan sakhi bad pynpaw pyrthei ba phi leh na ka bynta kaba bha.

Nangta sa kita ki lok kiba la shukor bad klet ia la ka juban ba la khlei ruh, namar ka jingbishni kin sa lehraiñ bad tieng burom ia phi. Kane hi ka dei ka bor jong U Blei kaba la pynlong ia phi ban

jop ia ki jingeh namar ba phi iaid bad leh da ka hok. Kumba u la ong ha ka poim **"Ka Hok kan kyntiew"**, phim dei ban tieng ban kiuh.

Ka dkhot kaba khatduh u Myllung u pynsngew biang ia ka juh ka sur ai mynsiem da kaba ong, ba kum u briew uba ïar ka pyrkhat ka pyrdaiñ bad uba iohi jngai, phi dei ban nang iai kiew shaphrang, ym ba phin sah hajuh shi hajuh. Kumjuh ruh, ai ba ka jingbishni jong kiwei ia phi, kan long kum ka jingialeh hapoh ka jingpyrkhat jong phi ban jop ia kaei kaba phi angnud. Phi dei ruh ban sngewthuh lypa ba kito ki briew kiba kup snieh langbrot, ia phi ki tieng ki syier, bad haba phi leh ne trei kano kano ka kam ba phi thmu, kita kin shu jah bad kim shlur ne nud tur shajan jong phi.

II

Kane ka jingrwai ba u Myllung C. Wolflang u thoh ka dei la kumno kumno ha ka 1985 bad u la pynmih ha ka snem 1986. Nga tharai ba u Myllung u iohi markhmat ne u lah ban shem ha lade, ha ka por ba u dang trei kam sorkar.... U para khasi, u dei u briew uba bishni ba ki khasi kin tam ne kham lah trei kam ban ia u. Lada ngi phai ha ka ioh kam ioh jam, lada ki shem ba u khasi u ioh kyrdan kaba kham ha jrong, ki kyntien ba kin pynmih na ka shyntur jong ki, kin long kiba jlep hi thui ban sngap, hana u ioh namarba u leh kumtai kumne, hynrei lada ioh pat u khyllah jait bad duh u jong ngi, ki sngap la ka sngap bad ki kmen pynban namar ba ki ia long lang kumjuh.

Don ki khasi, kiba ju thrang ban leh ki kam ba bha ia la ki para briew ne ban iabah tyrpeng lang na ka bynta ka ri bad ka jait bynriew. Kum kita ruh, ki don ki Khasi jong ngi kiba ia bishni, imat ki mutdur rngai ba la da u ioh ma u ban long nongialam ne paw pyrthei ha ki kam ba u leh bha un sa iuh roit ia ngi kiba rit. Namar kata ki ia phlan duman da kumne kumtai ban ioh pynpulom ia ki jingthmu ba bha jong u.

Ka pharshi ba u myllung u wan rah da u lok kiew dieng ka lah ban dei ka jingshisha ba u shem ia u briew uba dei ban kiew ha ki kyrdan ne ki kam bapher bapher kiba long ki jingmyntoi jong u ba

bun balang. Ka jait bynriew jong ngi, ka la hiar raibi ha ka jinglong bishni, kam ju thrang ba u para khasi un tyngshaiñ bad un kiew sha jrong, hynrei ka thap kti pynban bad ka beiñ ka khoh lada um lah kot sha kaei ba u pyrshang. Kane ka jinglong ba arsap ka jait bynriew, ka la long doh long snam ha ngi haduh kine ki sngi. Namar ba la synshar da kane ka jinglong ha ka jait bynriew, ngi iohi ba wat ha ka roi ka par ruh ngi sahdien haba ianujor bad kiwei pat ki jait bynriew.

Kane hi ka poim ka dei ka jingsympat jong u myllung ia ka jait bynriew hynñiew trep. Da ka jingsngew kit khlieh u kyntu ba ngim dei ban pynduh mynsiem ia uno uno u para khasi uba thrang ban kot sha ka thong. Hynrei ban ia kyrshan lem, da ka buit ka bor bad ban ai mynsiem, khnang ba ka jingjop jong u, kan long ka jingmyntoi ia baroh. Ngi dei ruh ban khalah sha kharai ia kata ka mynsiem bishni pihuiñ, ka sarong kyreit bad ka hangamei, hynrei da ka jingsngewrit ngin ia aikti lem ha uta uba dei ban poi sha ka thong, bad dei kumta ba ka ri jong ngi kan sa phyrnai ba ha ki liang baroh.

***

"RYMPEI"

Ka poim "Rympei" ka dei kawei pat ka jingrwai ba u myllung C. Wolflang u thoh. Kane ka poim ka don phra dkhot bad kawei pa kawei ka dkhot ka don phra laiñ. Ha ka liang ka rukom thew, kane ka long thik kum ka ballad ha kaba ka don phra bad hynriew kynnoh ter ter haduh ba kut. Kata ka long ka laiñ 1,3,5, bad 7 ki don phra kynnoh kiba hap ha ka jamdien sawkhup (Iambic Tetrameter) bad ki laiñ 2,4,6 bad 8 ki don hynriew kynnoh kiba hap ha ka jamdien lai khup (Iambic Trimeter). Ha ka liang ka hapkyntien pat ngi ioh *ab, ab, cddc* ter ter.

KA PASOH

Ka Rympei ka dei ka shlem saiñdur ia ka long briew man briew. Dei ha Rympei ba ki kmie ki kpa, ki kñi, ki kong ki ju sneng ju kraw ia ki khun ki pyrsa, ba kin im tip duk tip suk bad kohnguh ia la ki kmie ki kpa bad kumjuh ruh ba kin nang ban ri la ka akor, burom haba ki mih shabar na la rympei. Ki kam thala bad kam awria kim ju ngop ne rung thala ha ka jingmut jingpyrkhat jong ki, namar kaei ba kin leh ki da kynmaw kyndiang ia ki kyntien sneng ki kmie ki kpa na la rympei. Haba wan ki jingtynjuh bad jingpynshoi ha ka jingim jong ki ban leh ia kino kino ki kam sniew, kim ju shlan ban leh namar ka don kaei re kaei ka ba maian kaba wan ha ki ba lada kin leh, kin sa tip ki kmie ki kpa. Dei na kata ka daw ba bunsien ki kyntait.

Ki jingbun ki kamsniew kiba pynjot bad pynthoh bria ia ka Imlang Sahlang, ki long na ka daw ba ki khun kim ioh ka sneng ka kraw kaba biang na la rympei bad dei kane ka jinglongsniew jong ki kaba la nang san hapoh ka dohnud bad jingmut jingpyrkhat, bad haba ki la san la rangbah kim nang shuh wat ban burom ia la ki kmie ki kpa.

Namar kata ka daw khnang ba ki khun kin im tipbriew tip blei bad ba kin iaid ha ka lynti kaba bha, la dei naduh ba ki dang khynnah ban hikai na rympei; ba ki dei ban kiar na kaba sniew, ba kin burom ia kiba halor bad ba kin tip hok tipsot. Dei kane ka jinglong ka ban kyntiew ia ka long briew man briew bad wan rah ia ka suk ka saiñ ha ka Imlang Sahlang.

Shuwa ba ngin ia phai sha ka jingbatai ia kawei pa kawei ka dkhot jong ka poim, la sngew dei ban ai khyndiat ka jingbatai, kaei ka Rympei?

Ka Rympei, lah ban ong, ka dei ka jabieng jong ka longbirew man briew bad kumjuh ruh ka skul Banyngkong. U Kpa, ka Kmie bad U Kñi, ki dei ki rishot ba kongsan, ban saiñ ban tiah ia ka longbriew man briew ki khun, ki pyrsa. Shisien ba kine ki rishot ki tlot ban sneng puramit bad hikai ba kin iaid ha ka lynti ba dei ynda ki la mih shabar ki khun khlem pep kin sa ngam ha ki ahor jingsniew ne die tad dor ia la ka ïing ka sem bad ka kur ka jait.

Naduh ba ki khun ki dangrit dei ka kmie ka ban hikai ba kin tip ia U Blei bad ba kin burom ia la ki kmie, ki kpa bad kumjuh ia kiba halor baroh. U Kni, u Kpa ruh kum kiba la iaid lyngba ia kiba bun ki jingeh ha ka jingim, ki da pynsngew bad sneng ha ki khun, ki pyrsa ba kim bit ban haram ia ki, ioh kin shu jynjar ei khama kha la shai shisngi. Bun na ki kmie ki kpa kiba la kylla langkñia ha la ki khun namar ba ki bakla hi ban saiñ dur ia ki mynba ki dangrit, bad haba ki khun ki la san, ki sdang ban iaphnieng nia bad ïeng pyrshah ia ki jingsneng dier por jong ki. Dei na kata ka daw ba ka ju wanrah ia ka jingtriem bad jingshyrkhei ha ka Imlang Sahlang namar ba la mih kum kito ki khun kiba ka saiñdur na rympei kam biang.

Kitei ki dei tang ki jingmaitphang ia ka jinglong ka Rympei mynta ngin iaktaid noh ha kaba iadei bad ka jingbatai ia kawei pa kawei ka dkhot.

Ka Jingbatai ia ki dkhot

DKHOT – 1

U Myllung u la ong ba ki riewstad ki khot ia ka Rympei ba ka dei ka shlem saiñdur banyngkong lane ka 'Primary school' ba ki khot ha ka ktien phareng. Ha Rympei ki kmie ki kpa ki ju sneng ju kraw ia la ki khun ki kti ba kim bit ban leh runar ne leh mata madei ia kaei kaei. Kumjuh ruh kim dei ban leh khlem akor haba ki don ha ïing ne shabar. Ki Kmie ki Kpa ki ju hikai ruh ia ki khun ba ki dei ban im tipbriew tip blei. Ka jinglah jong ki ban sneng puramit ia ki khun miet bad sngi, ka nam bad jinglong ba bha jong ki, kan sa kit ka lyer kylleng ka shnong ka thaw.

DKHOT - 2

U Myllung u ban shuh shuh da kaba ong, ba lada ka Rympei kaba dei ka skul ba nyngkong ka kitkhlieh ban sneng ban kraw lyngba ki kmie ki kpa ia la ki khun, ka shnong ka thaw ruh kan imsuk imsaiñ khlem kano kano ka huri hura. Shuh shuh ruh kaba ki khun ki kti ki im tip sngi, ki khana sngewsih sngewdiaw ne ki khana jaboh jabaiñ kiba pynjah burom ia ka iing ka sem ruh kim ju mih, ka daw bah hi ka dei, namar ba ki kmie ki kpa na rympei ki lah ban phrang ban hikai ia ki khun ba kin iaid ha ka lynti ka akor ka burom.

DKHOT – 3

U Myllung u ong ba ka rympei kaba don ki kmie ki kpa kiba stad, kiba iohi jngai bad ba iasngewthuh jingmut ka long ka rympei kaba khlaiñ ban saiñdur ia ka longbriew manbriew. Dei kaba kum kata ka rympei ba ki khun samla, ki im shi sur shidur, kim ju kwah ban shang ruma shane shatai. Kim ju brai ruh ki kam thala ki ban pynthohbria ia ka imlang sahlang bad ia la ka longrynieng.

Haba ki leit shaei shaei ki da kynjoh ktien shuwa na la ki kmie ki kpa bad ynda ki la ioh hukum ki sa leit. Ha lynti ba ki iaid ruh kim ju byrngia ne pynlut por kai, hynrei ki leit beit la ka lynti haduh ban poi sha ka jaka ba ki donkam. Nangta ruh haba ki la dep, ki wan phai beit beit sha la rympei. Kum ki khun ba la ioh ka sneng ki kraw ba pura na la rympei, haba ki leh ia kaei kaei, ki don ka jingsngewthuh ha ki, kaei kaba ki dei ban leh bad kaei kaba kim dei ban leh. Kane ka jinglong babha jong ki ka san, ka heh namar ba la hikai ia ki naduh ba ki dangdih ia ka umbuiñ umthiang ka kmie.

DKHOT – 4

U Myllung u iathuh ba ka jingsneng jingkraw ka ba shong tynrai ha ki khun ki kti naduh ba ki dang rit kam jah shuh wat haduh ba ki la san ruh, hynrei ki dang iai kynmaw dngong. U Myllung u ong, kiba kum kine ki khun, haba ki don sha jngai na la ïing, lada jia ba ki wan ki jingtynjuh ne jingpynshoi na ki briew, ba kin leh kino kino ki kam ba sniew, horkit hordang kim ju nud ban kner ne shlan ban leh, namar ba ka sur jong ka sneng ka kraw ki kmie ki kpa ki iai sawa ha ki tyndong shkor jong ki. Dei na kata ka daw ki shu sngew

tieng sngew syier ba lada kin leh ruh ki kmie ki kpa jong ki, khlem pep kin sa bna hadien.

DKHOT – 5

U Myllung u tohkit ruh ia ka jinglong ka ri, da kaba u buh jingkylli balei haduh katne ka ri ka tlot ka swai? Bad balei ba ka imlang sahlang ka ud ka lynñiar? Shuh shuh u kylli ruh, balei ba bun ki riewkai, ki riewkynsha, kiba pynjot bad biah phongrai ia ka longbriew manbriew. Ym tang katta u kylli ruh, balei ki kynthei shynrang ki im ka jingim balyngkar bad nangta balei ka shnong ka thaw ka syier bad ka tmang? Kaei ruh ka daw ba ki mih kine ki riew thala? Ha ka **dkhot – 6** u jubab lut phar ia kine ki jingkylli.

Dkhot – 6

U Myllung u kynnoh ba haba jia kum kitei ki jingjot ka long briew man briew bad ka Imlang Sahlang, bunsien ngi ju kynoh kynta sha kiei kiei kiba shabar, bad ngi mutdur ruh ba ka lah ban dei na ka jinghikai ki paralok. Phewse ka khohsiew la jong kaba dei ka sneng ka kraw na rympei ngim puson janai ba ka bakla bad ka shongper ha ka jingmut jingpyrkhat ki khun. Dei kine ki jingbym phikir ki kmie ki kpa ia la ki khun ban sneng ban kraw bad hikai ha ka lynti kaba dei naduh ba ki dangrit ba ynda ki la san la heh, ki la sdang ban iapyni nia ia ki.

U Myllung u ong ruh, ba ki Kmie ki Kpa kiba la aimon ia la ki khun naduh ba ki dang rit kim bit ban pynthut pynwit ia kaei kaba ki leh ynda ki la san, namar lada ki khang pyrshah ia ka mon jong ki, kin thut bad kynroi sniew wat ia la ki kmie ki kpa ruh bad dei hangta ba sa jia ka thma pohiing bad ka burom ka iing kan hiar dor.

DKHOT – 7

U Myllung u pynsngew ba haba ka sneng ka kraw ia ki khun ka duna na rympei, dei ban kynmaw ba ynda ki la heh la san kin long kiba triem ha ka Imlang Sahlang. Kane hi ka iahap bad ka jinghikai u Solomon kaba ong, "to hikai ia u khynnah ba un iaid ha ka lynti kaba dei te un nym klet noh wat haba u la tymmen ruh". Kane keiñ ka thew ia ki jingbsa ia ki jinghikai babha ia u khynnah bad ynda u la san ruh un ri kyndong ia ki.

Ym ju bit ruh ban kynnoh thala ia kiwei lada jia ba jot ki khun ki kti, namar kaba nyngkong eh ka long ba ngi dei ban phai sha ka Rympei la jong, la ngi la pyndep ne em ia ka jingdawa jong ka, ban hikai ia ki khun ha ka lynti ba dei, dei hangta ba ka jubab ngin ioh.

DKHOT – 8

U Myllung u pynkut kumne, ba khnang ngin ioh ka roi ka par ha ka ri, ka shongsuk shongsaiñ ha shnong ha thaw bad kumjuh ba ki khun samla kin im tip briew tip blei ngi dei ban tei ia ka Rympei kaba khlaiñ ha ka sneng ka khraw. Da ka jingieij ba ki kmie ki kpa ki synshar ia la ki khun, ka pynlong ia ki, ba kin hikai miet la bad sngi kumno ba kin burom ia la ki para briew bad tieng ruh ia U Blei uba long U Nongthaw Nongbuh. Dei ha kata ka rukom ba ki khun samla kin iai kynmaw kyndiang ia la ka Rympei la jong kat shaba ki leit.

~~~***~~~
~~~

Ki Snap ka Bishar Bniah

Ia ka Kot Ki Snap ka Bishar Bniah la pynmih ha ka snem 1985. Ka kyntien 'bishar bniah' ka wan na ka English kaba ki khot ka Criticism. Don bun ki riewstad kiba la ai jingbatai ia ka jingmut jong kane ka kyntien. U Oscar Wahlang u ong ba ka dei ka 'Jingpeit sani'. Hynrei kane kam pat biang satia ban ioh ia katei ka jingmut jong ka Criticism namar kata, kam da iapher satia na kaba ngi ong 'Ka jingpule sani' kaba mut Thorough Study ha ka English. Don pat ki Critic kiba shim ba ka dei ka 'Jingkynthoh' kaba mut remark ha ka English. Hynrei kata ruh kam pat ai jinghun ia ki nongpule ban ioh ia ka jingmut kaba shai jong ka kyntien Criticism. Kumta ka kyntien 'Criticism' ka dei ka 'Critical term' bad la sngewdei ban pdiang ia ka jingong u Msgr. E. Bar uba khot ia ka da ka 'jingbishar bniah'.

Kane ka tnat jingpule ka dei kaba dang thymmai ha ka thoh ka tar Khasi, kata, ka la rung ha ki jingpule ha ki College ha u snem 1976. Ha ki Greek kane ka tnat jingpule kam long shuh kaba dang thymmai namar ba ki la sdang ia ka naduh shuwa ban kha ia U Jisu Khrist. Ha ki English pat ka la sdang naduh ka spah snem kaba kharhynriew hadien U Khrist.

Ha kaba iadei bad ka kamram jong ka jingbishar bniah, ka long ban wad ban lap ia ka jingkordor jong ka thoh ka tar la ka long ha kano kano ka rukom. Kata ka lah ban dei ia ka Poetry, drama, Fiction bad kiwei kiwei pat. Kumta lah ban ong ba ka dei ka jingbatai ia ka jingthoh da kaba pynshong nia bha hadien ba la tyrko bad ianujor ia ki phang baroh. Kam mut pat ban shu pynrem ia u nongthoh la kum ia u nongshun lane ban shu kren dait ia ka bynta ki jingduna kiba don ha ka kot ba u thoh. Pynban kam mut pat ruh ban shu iaroh ia u nongthoh wat haba iohi ia kaba duna ruh. Namarkata, kane ka jingbishar bniah ka iarap ia kiwei de ban sngewthuh bad ban bang ia kata ka kot ne jingthoh ba ki pule. Kumta la iohi ba ka jingbishar bniah ka iarap ban pynshai ia ka phang kaba don ha ka kot bad ka batai ruh ia ka, da kaba kubur ia kaba dei bad ba bha bad da kaba kdew ruh ia kano kano ka jingduna ha kano kano ka kot.

Hadien ba ngi la sngewthuh ia ka jingmut jong kane ka tnat jingpule, mynta ngin poi beit sha ki lynnong kiba don ha kane ka kot Ki Snap ka Bishar Bniah. Namar ka jingthmu jong nga ka long tang ha kaba iadei na ka bynta ban iarap ia kiba pule ha ka kyrdan kaba Khat-ar, kata, nga la thoh ha ki rukom kiba kham suk bad lyngkot ba kin kloi ban sngewthuh khlem da pyniar ne pynjrong ia ki jingbatai. Kumta ngan poi beit beit sha kaba iadei bad ki lynnong kiba don ha kane ka kot Ki Snap ka bishar bniah.

Ka Lyric:

Ka dei kaba wan na ka kyntien Greek 'Lurikos' kaba mut ka jingrwai ba lyngkot kaba don bad ka sur de. Namar ba ka don ia ka sur ki Greek ki ju rwai ia ka da kaba pyndonkam bad ka jait jingtem kaba kum ka duitara kaba ki khot ka 'Lyre'. Hangne la sngewthuh shai ba ka lyric ka dei ka jait jingrwai (poetry) kaba don ia ka dur bad ka sur de. Ka lyric ka dei namarkata ka jait poetry kaba la rim tam ha ka pyrthei. Kumta ka dei ka kmie jong kiwei pat ki jait poetry kum ka Ode, Sonnet, Elegy, bad kiwei kiwei pat.

Ha Ri-Khasi ruh don bun ki jait jingrwai lyngkot kylleng ki shnong ki thaw naduh hyndai hynthai, la ha ka kmen ne sngewsih bad kumjuh ruh haba ki 'rangsamla ki leit kai khynraw sha iing ki thei samla. Ka long kaba suk ban thaw lyric namar ba ki Nongthoh ne Nongrwai ki pynpaw beit tang ia ka jingsngew kaba bat ia ka jingmut jingpyrkhat jong ki hi, ym dei ia ka jong kiwei pat.

Ha kaba iadei bad ka phangpdeng lane theme ba ki khot ha ka English, kham bunsien ka dei beit halor ka jingieit, tangba kane ka pait pnat ha kiba bun rukom ki jingieit, kata ka lah ban long shaphang ka jingieit Blei, jingieit Ri, jingieit nam ieit burom, bad ka lah ruh ban dei shaphang ka jingieit mariang bad kiwei kiwei de kum ka nuksa ka poem 'Ki Mawlynnai' bad 'U Khlur' jong u Soso Tham kiba don na ka kot 'Duitara Ksiar'. U shim ia ka jingieit nam bad burom ba neh shirta kum ka phang-pdeng jong ka lyric jong u. Katba ha 'U Tiew pathai' bad ka Lyer ka dang sieng' u pynpaw ia kawei pat ka phang kren kata ka dei ka jingieit jong u ia ka lok jong u ka Kerila Dora Gatphoh kum ka phang-pdeng ha ka lyric jong u.

Kumta, la iohi ba ka phangpdeng jong ka lyric ka dei shaphang ka jingieij tangba ka dei kaba iar bha.

Hadien ba la pynshai ia ki phangpdeng jong ka lyric, mynta ngin ia phai sha kiwei pat ki bynta ba kongsan jong ka lyric, kata ka dei ka hapkyntien lane 'raim scheme'. Ha kaba iadei bad ka hap kyntien, kam long kaba da buh pyrkhing ia ki nongthoh ban bud ne iaid tang ha kawei ka lynti, hynrei ka don ka lad ia ki ban jied kat kum ka jingsngewbit jong ki nongthoh hi ban pyniatara ne pyniahap ia ki kyntien ha kaba kut jong ka laiñ. Kum ka nuksa ka lah ban long '*abab*' kum ha 'U Tiew pathai' u Soso Tham, kata, ha ka dkhot I jong kane ka poem jong u, ngi ioh ia ka hapkyntien kumne:-

Haba ia phi nga poi kynmaw	– a
Nga her sha ri ba jngai	– b
Shirta ngan leit shong sha ri khlaw	– a
Ka ri u soh u pai	– b

Ka lah ruh ban long *aabb* kum ha ka 'Sngi ba la leit noh' jong u Soso Tham kaba ngi shem ha ka Duitara Ksiar. Kum ka nuksa yn shim ia ka dkhot I kaba pyni kumne:-

Nga leit sha ri Sohra ban kiew sha ki lum	– a
Ka Ri u tiew sohkhah u tiew pawang lum	– a
Ka Ri jong ka simpieng ka ri u Kaitor	– b
Ka Ri ka jingshynrang ka ri ka akor	– b

Ka lah ruh ban long *abcb* bad ka lah ruh ban nym don satia ka jingpyniahap kyntien (raim scheme) namar ba ym dei na ka hapkyntien (raim scheme) kaba pynlong ia ka lyric.

Kawei pat ka bynta kaba ngi dei ban shai / kynmaw ka long shaphang ka jingthew phut thew kamra kaba ngi tip kum ka metre ha ka English. Ha kaba iadei bad kane ruh ym don jingthew phut ka ban pynbiang tang ha ka juh ka rukom ban thoh lyric namar ka don ka mon laitluid u nongthoh katkum ka jingsngewbit jong u hi; kata, ki lah ban thoh ha ki saw kamra la lai kamra kum ha 'U Tiew pathai' jong u Soso Tham kum ka nuksa:-

/ Haba / ia phi / nga poi / kynmaw /
/ Nga her / sha ri / ba jngai /
/ Shirta / nga leit / shong sha / ri khlaw /
/ Ka ri / u soh / u pai /

Ha kane ka lyric 'u tiew pathai' jong u Soso Tham ngi iohi ba la phiah sha ki saw kamra ia ka laiñ kaba nyngkong bad ka laiñ kaba lai. Katba ia ka laiñ kaba ar bad ka laiñ ba saw la phiah ha ki lai kamra. Ha man kawei pa kawei ka kamra pat don ar kynnoh bad kata ka kynnoh ka don ka jingiapher kawei na kawei pat ha ka jingsting jingkhia jong ki kyntien. Ha kane ka nuksa ngi shem ba ka kynnoh kaba sting ka wan na khmat bud pat sa ka kynnoh kaba khia ha man kawei pa kawei ka kamra. Kumta ngi ioh sting – khia sting – khia lane tlot-khlaiñ tlot-khlaiñ. Ia kum kine ki kynnoh la khot 'Iambic' ha ka English. Kumta ia ka laiñ kaba nyngkong bad ka laiñ kaba lai kaba don saw kamra la khot 'Iambic Tetra metre' bad ia ka laiñ ba ar bad laiñ ba saw kaba don lai kamram la khot 'Iambic Trimetre'.

Ngi dei ban kynmaw ba ym dei baroh ki lyric ki don saw kamra la lai kamra. Ki lah ban don tam ne duna ia kata, kane ruh ka shong ha ka jingjied u nongthoh kat kum ka jingsngewbit jong u hi, namar ym dei ka phut ne metre kaba pynlong lyric ia ka poem.

Ha kaba iadei bad ka plot lane ka shynrong jong ka lyric, kham bun na ki nongthoh ba pawkhmat, ki phiah sha ki lai bynta. Kata, ka lyric ka dei ban don ia kaba sdang, ka pdeng bad kaba kut.

Ha ka bynta kaba nyngkong kaba dei ka jingsdang, u nongthoh u pynpaw ha ka dkhot kaba nyngkong jong ka lyric jong u ia kata ka phang-kren lane ka maitphang jong kata ka lyric (Poem) kaba u thoh, kum ha ka 'Ki sngi ba la leit noh' kaba pyni ia ka jingangnud u Myllung hi ban leit biang sha Ri Sohra.

Ha ka bynta kaba ar, kata naduh ka dkhot kaba ar ter ter u Nongthoh u iathuh bad phla lut ia kiei kiei baroh kiba don ha ka mynsiem bad jingmut jingpyrkhat jong u. Ha kane ka lyric 'Ki Sngi ba la leit noh' u Soso Tham u la iathuh lut ia kiei kiei kiba ka Ri Sohra ka kup ka phong kiba pyniapngiah bad pynkhih jingmut ia ka jingsngew jong u.

Ka bynta kaba lai ka dei ka jingpynkut lane ka 'Conclusion' jong u Nongthoh halor ka jingsngew jong u. Kata, kumba u Soso Tham hi, u pynpaw bad iathuh ia ka jingangnud jong u ban long biang sa shisien kum u khynnah, khnang ba un ioh mad biang ia ka jingsngewtynnad ka jingim bad ka mariang ha Ri Sohra. Ngi dei

ban kynmaw pat ba ym dei baroh ki nongthoh ki leh ne pynbiang ia kine ki shynrong/plot. Hynrei kaba donkam ban kynmaw ka long ba ka lyric ka dei ban pynpaw shai ia ka jingsngew jong u nongthoh hi ym ia ka jingsngew jong kiwei pat ki nongiashim bynta ne tyngshop puron ba u thoh.

Ka Ballad

Ka Ballad ka wan na ka kyntien French 'Balade', kaba kit ia ki ar tylli ki jingmut. Kata, kaba nyngkong kaba mut ka rwai shad, bad kaba ar pat kaba mut ka rwai parom lane rwai iathuh khana. Namar kata, la sngewthuh ba ka dei ka rwai parom ba la iathuh khana ha ki rukom jong ki sur jingrwai bad ba la pyndonkam artad bad ki tiar tem kum ka Duitara lane ka Sitar. Don ruh ki jait jingrwai parom kiba pynkhih kti khih kjat namar ka jingpynkyndeh ia ka mynsiem jong ki nongsngap kumjuh ia ki nongiashim bynta khamtam ia kito kiba don ha ka rynsan ialehkai kiba kwah ruh wat ban shad. Dei na kata ka daw ia ka ballad lah ruh ban ong ba ka dei ka jingrwai shad.

Ha ka ballad u nongthoh u buhrieh noh ia lade khlem da pynpaw ei ei shaphang ka jingsngew kaba ktah lane bat ha ka jingmut jingpyrkhat jong u, hynrei u la pashat lyngba ka jingsngew jingshem jong ki tyngshop puron kiba u la ai ne jer kyrteng; kumta ka ballad ka hap ha kata ka jait poetry kaba ngi khot ka 'Objective Poetry' ha ka English.

Ka ballad ka don ar jait. Kaba nyngkong ka dei ka 'Folk ballad' lane ka 'Popular ballad' bad kaba ar pat ka dei ka 'Literary ballad'. Ka Folk ballad ka dei kaba la shu rwai dano re dano bad kaba la ioh pateng ha kiwei pat da kaba shu iathuh ne rwai ia ka kum ka jingpynspel lyndet khlem da donkam ban thoh, kata, ka dei kaba ngi ioh ha ka rukom jong ka 'Oral forms'. Ka Literary ballad pat ka dei kaba don ia ka riam ka beit kaba biang ha kaba u nongthoh u la pynshong nongrim bha thik pa thik kat kum ki kyndon ka theory jong ka thoh ka tar. Kata, lah ban ong ba ka literary ballad ka kup ia ka dur jong ka Written forms kaba ngi lah ban pule, ban rwai da kaba peit na ki jingthoh ba la thoh ha ki kot.

Ka Phangpdeng jong ka ballad: Ka Phangpdeng jong ka, ka long kaba iar bha, ka lah ruh ban dei ka jingieit, kaba kynthup ia ka jingieit samla, jingieit kynrad kum u "Topu" jong u Amjad Ali, ka lah ruh ban dei shaphang ka jingtipsngi bad jinglong shisur kum "U Khun ka mariang" jong u Soso Tham. Ka lah ruh ban long shaphang ka jingshlur bad jingleh buit khyllah kum "Ka Bira u Bieit" jong u Soso Tham bad ka lah ruh ban dei shaphang ka jingshem sngewsih kum ka poem "U Trot" jong u Soso Tham bad ka lah ruh ban dei shaphang ka jingiashrut iashoh iadat ne jingiakajia-ma-jia ha ïing ha sem. Ka lah ruh ban dei shaphang ka kam jong ki blei ne ki ksuid kat kum ka jingjied u nongthoh.

Ha kaba ia dei bad ka jingjrong ne jinglyngkot jong ka ballad. Ia ka ballad ym don jingbuh diengkot ban theẁ ia ka jingjrong ne jinglyngkot, kata lah ban thoh kaba jrong bha kum ka "Biria u Bieit" jong u Soso Tham ha ka kot **Ka Duitara Ksiar**, nangta ka ballad u **"Kongbah Larkiar"** jong u D. S. Khongdup ha ka kot **Na Lum Khasi**. Bad lah ruh ban thoh ia kaba lyngkot kum "U Sib" jong u Soso Tham kaba don tang hynñiew dkhot ha ka kot ka Duitara Ksiar, namar, kaba pynlong ia ka ballad ym dei eh ha ka jingjrong jinglyngkot hynrei ka dei kat kum ha ki kam ba ki tyngshop-puron ki lah ban pyndep. Kawei kaba kham pynpher ha ka ballad khası, ka long ba lah ban rwai da ka juh ka sur namar, la jan baroh ki dkhot ki kynthup saw-saw laiñ ha ka shi dkhot.

Kawei na ki kyndon lane rukom thoh ballad, ka long, ba dei ban thoh beit saw-saw-laiñ ha ka shi dkhot bad ia ki kynnoh la pynbiang beit phra kynnoh la hynriew kynnoh. Kata kaba mut ha ka laiñ kaba nyngkong bad ka laiñ kaba lai ki don phra kynnoh, bad ka laiñ kaba ar bad ka laiñ kaba saw ki kynthup hynriew kynnoh. Kum ka nuksa:-

Pyrsa para u sngew ki ñuit – 8
Ba khlem ka rain ka rem – 6
Ka tim ka tla u iaid jyngthut – 8
Khlem kheiñ ka at ka them – 6.

Hooid lah ban don ka jingtam ne jingduna kum ha ka ballad "U Kongbah Larkiar" jong u D. S. Khongdup. Kata, kam long ka jingbakla jong u nongthoh hynrei ka dei ka jingjied jong u hi namar

ki nongthoh ki don ia ka mon laitluid kaba ngi tip kum 'ka poetic lisence' ha ka ktien nongwei.

Ha kaba iadei bad ki rukom phiah kamra, bunsien ki nongthoh ballad ha ka thoh ka tar Khasi ki phiah saw la lai kamra. Kata ia ka laiñ ba nyngkong bad ba lai la phiah saw kamra, bad ia ka lain ba ar bad ba saw la phiah lai kamram kum:-

/ "Ko khun" / ki ong, / "Yn lei / phi kwah / - 4
/ Ioh un / lehbein / leh khoh / - 3
/ Namar / ma u / u khun / riewspah / - 4
/ Maphi / ka khun / ba poh / - 3.

Ha kane ka rukom phiah kamra la shem ba ha kawei pa kawei ka kamra, ka kynthup ia ki ar tylli ki kynnoh, kata, kaba sting bud sa kaba khia. Kumta la ioh sting-khia sting-khia ia kaba la tip kum ka 'Iambic'. Ia ka laiñ ba nyngkong bad ba lai la khot 'Iambic tetra metre' namar ka kynthup saw kamra, bad ia ka laiñ ba ar bad laiñ ba saw la tip kum ka 'Iambic trimetre' namar ka don lai kamra.

Ha kaba iadei bad ka jingpyntara ne hapkyntien (rhyme scheme), lah ban shem ha ki ar rukom kata, kaba nyngkong ka dei *abab* bad kaba ar pat ka dei *abcb*. Ha ka rukom thoh ballad kiba mynshuwa kum u Soso Tham u kham jięd ia ka rukom thoh kaba nyngkong kum:-

U Trot u dei ha pdeng ka jaid – a
U Ksew ba shong ka pher – b
U don ka met ba khlaiñ ba shait – a
U sting ruh kum ka lyer – b

Ki nongthoh kiba hadien pat, kum u Oscar Wahlang ki shim ia ka rukom thoh kaba ar kum:-

Ko Sohlyngngem ko ngi pyrem – a
Ko khun bha sngi I Mei – b
Mynba nga jan phi pat phi ran – c
Ym bit ia kren mo thei – b.

Kumta la shem ba ha ka hapkyntien ym don jingbud ryntih da baroh ki nongthoh tang ha kawei ka rukom thoh. Kata, kiba mynshwa ki pher na kiba mynta kat kum ka jingsngewbit jong ki hi.

Ka Sonnet:

Ka 'Sonnet' ka wan na ka kyntien Italy 'Sonetto' kaba mut 'I sur iba rit'. Ka Sonnet ka pynpaw beit tang ia kawei ka phang ne jingpyrkhat ne jingsngew jong u nongthoh hi. Ka dei ka poem kaba kynthup tang khadsaw laiñ bad shiphew kynnoh ha man kawei pa kawei ka laiñ. Ha ka rukom phiah khub ne kamra kaba ngi tip kum ka 'metre' ha ka English, ka Sonnet ka don san khub ne kamra ha baroh ki lain kum:-

/ Niar te / ba khmat / kam phong / ia maiñ / arsap /
/ Pyrshah / ia ka / jingsngew / ka hok / na poh /
/ Ka thok / bad hok / bunsiem / ki shong / synrap /
/ Bad thok / bunsien / na hok / ka ju / ryngkoh /

Bad ha man kawei-pa-kawei ka kamra ka don ar tylli ki kynnoh. Kata, sdang da ka kynnoh kaba sting bad bud sa kaba khia kumba long ka Lyric. Kumta ngi ioh sting-khia, sting-khia lane tlot-khaiñ, tlot-khlaiñ, kaba mut weak-strong, weak-strong ia kaba la tip kum ka 'Iambic' ha ka English bad namar ba ka don san kamra la khot 'Iambic Pentametre'.

Kawei kaba ngi dei ban kynmaw, ym baroh ki poem kiba don lane thoh khadsaw laiñ ki long sonnet ba paka. Kata, lada don kiba ia syriem kumta la tip da ka kyrteng 'Quatorzain 'lane 'irregular sonnet' ha ka English. Ha ka spah snem kaba Khadar A.D. (1100 – 1199) AD ka la don ka jingsdang paw pyrthei ka sonnet ha kaba la don ka jingrwai kaba ki khot 'ka Strambotto'. Kane ka kynthup ar tylli ki 'Quatrain' bad bud pat da ka 'fefrain' kaba don hynriew tylli ki lain.

Ha ki rukom phiah dkhot: Ia ka Sonnet lah ban thoh ha ka shidkhot, ar dkhot, bad saw dkhot kat kum ka jingsngewbit u nongthoh. Haba ki thoh tang shidkhot ruh, ki nongthoh ki ju buh dak sangeh lane phulstop haba kut ka laiñ ba phra. Lada bishar na ki nongthoh ba pher jong ki Ri ka pyrthei la shem ba ka don ka jingiapher ha ki rukom phiah dkhot jong ki. Kata, ki nongthoh sonnet jong ka Ri Italy ki ia pher na ki nongthoh jong ki English ha ka rukom phiah dkhot jong ki.

U Petrach uwei na ki nongthoh sonnet ba khraw eh jong ka Ri Italy, kham bunsien u phiah tang ar dkhot. Kata, ka dkhot ba nyngkong kynthup phra laiñ kaba la tip kum ka 'Octave' bad ka dkhot kaba ar ka kynthup hynriew la kaba ki khot ka 'Sesttete'. Bad haba u phiah pat sha ki saw tylli ki dkhot ia ka 'Octave' kaba don phra laiñ u phiah ar dkhot kata saw saw laiñ shidkhot kaba ki khot 'Quatrain' bad ia ka 'Sestete' ruh ki phiah ar dkhot, kata, lai-lai lain shi dkhot kaba ki khot ka 'Tercet'. Ia kane ka rukom leh jong ki Italian la ju tip ruh kum ka 'Petrachan Sonnet'.

Ha ka jong ki English pat u Shakespeare uwei na ki nongthoh Sonnet ba khraw eh, u la phiah ha ki saw tylli ki dkhot. Kata, ka dkhot ba nyngkong, ba ar bad ba lai ki kynthup saw-saw laiñ shidkhot hynrei ka dkhot kaba saw pat ka don tang ar tylli ki laiñ. Ia kine ki lai tylli ki dkhot kiba kynthup saw-saw laiñ shidkhot la khot ki 'Quatrain' bad ia ka dkhot kaba khadduh kaba don tang artylli ki lain la khot ka 'Couplet'. Kumta ha ka rukom phiah dkhot jong ki English la ioh lai tylli ki 'Quatrain' bad kawei ka 'Couplet'. Ia kane ka rukom leh jong ki English la tip kum ka Shakespearean Sonnet.

Ha kaba iadei bad ki hapkyntien ne tara (rhyme Scheme) ym don jingbud ryntih da baroh ki nongthoh sonnet. Kata, ka lah ban long *abba, abba, cde, cde,* don pat kiba jied *abba, abba, cdc, cdc* ha ka rukom jong ka Petrachan Sonnet, bad don pat kiba jied abab, *cdcd, efef, gg* lane *abba, cdcd, efef, gg,* lane *abba, bcbc, cdcd, ee* kumba leh u Spenser lane ka lah ruh ban pher na kine namar ka shong ha ka jingjied u nongthoh katba u sngewbit.

Ka Phang pdeng (Theme) jong ka Sonnet. Kham bunsien ka Phang pdeng jong ka Sonnet ka dei ka 'Jingieit'. Ka lah ban dei ka jingieit samla kumba leh da u Dante u nongthoh ki English uba rwai shaphang ka samla jong u kaba kyrteng ka Beatrice. Kham hadien ki mylung ki kdat noh na ka jingieit samla sha kawei pat ka jingieit kum ka jingieit Blei, jingieit ri, jingieit hynmen para, jingieit paralok bad kiwei kiwei.

Ia ka jingiaid jong ka rukom pyrkhat u Myllung lane u nongthoh na kawei ka mat sha kawei pat lah ban iohi naduh kaba kut jong ka laiñ kaba phra ban phai pat sha kano kano kaba u nongthoh u rwai ban leh ei ei ne ban pdiang ia kata kaba la jia ha ka jingim jong u.

Ha ki English ia kane ka rukom la ialam lynti da u John Milton uwei na ki myllung ba la paw bha. Na ki nongthoh sonnet ha ka Khasi kiba kham paw ha kane ka rukom ki long u D. S. Khongdup ha ka kot **Na Lum Khasi** bad u S. J. Duncan ha ka kot **Ka Tiewlarun bad kiwei pat ki syntiew**. Hynrei uba kham ia pher na ka rukom thoh sonnet jong ki nongthoh Khasi dei u J. K. Diengdoh ha ka kot jong u **Ki Mieng pynpang mynsiem** bad ka **Synjaw ummat.** Ha kane ka sonnet jong u, la shem ia ka jinglong ba kham pher ha ki rukom pynbiang ia ki kynnoh ha ki laiñ jong ka sonnet jong u, kata, don ka laiñ kaba don khadwei kynnoh don pat ka lain kaba don haduh khaddar kynnoh. Kumba ka paw ha ka sonnet jong u kaba u ai kyrteng, "Hynnin ka miet nga iohi iaphi" bad "Ka Sa kumno"? bad kiwei kiwei kiba don ha ka kot ki **Mieng pynpang mynsiem.**

Ka Epic/Epik/Ksan thma:

Ka Epic ka wan na ka kyntien Greek 'Epikos' ne 'epos' kaba mut ka kyntien ne jingkren ne jingiathuh khana ne jingrwai kaba iathuh shaphang ki kambah. Ka epic namarkata, ka dei ka poem kaba jrong bha kaba iathuhkhana shaphang ki kam jong ki briew ba u nongthoh u la jer kyrteng. Hynrei ym dei pat tang ka jingjrong kaba lah ban pynlong Epic kum: "Ka Biria u Bieit" jong u Soso Tham bad u 'Sier Lapalang' jong u Morkha Joseph ki dei ki poem kiba jrong bha, pynban kim dei ki epic. Ka Epic kaba jrong eh ka dei ki poetry niam jong ki nong India. Kaba nyngkong ka dei 'Ka Mahabharata' jong u Dvaipayana Vyasa (2,20,000) bad ka Ramayana jong u Valmiki (48,000) laiñ. Hynrei ka Epic ba khraw bad donnam eh ha ka pyrthei, ka dei ka Illiad bad 'bad ka 'Odyssey' jong u Homer kaba don 16000 laiñ bad 10000 laiñ.

Ka Phang pdeng jong ka Epic: Khambunsien ka dei shaphang ka jingiadei kawei bad kawei pat ka jaidbynriew. Ka lah ruh ban long kaba iar bha khnang ban iadei bad ka pyrthei baroh kawei. Kum ka nuksa, u John Milton uwei na ki nongthoh epic jong ki English, u la jied ia 'ka jingpynksan ia ka lynti jong U Blei sha ki briew' kum ka phang pdeng jong ka Epic jong u.

Ha ka hapkyntien lane 'rhyme scheme': Ha ka epic don ki nongthoh kiba pyndonkam ia ka hapkyntien kumba leh u Edmund Spenser ha ka 'Fairie Queene' jong u bad don pat kiba khlem pyndonkam ia ka hapkyntien kumba la leh u John Milton ha ka 'Paradise lost' jong u namar ba ym dei na ki hap kyntien kiba pynlong epic ia kano kano ka poem.

Ha kaba iadei bad ka plot: Ka Epic ka don ia ka plot kaba thikna ha kaba u nongthoh u la mang lypa ia ki jingjia ban pynjia. Ha ka plot u nongthoh u la pynbeit ryntih ia ki jingjia ba ki dei ban jia kawei hadien kawei pat. Kumta ka plot ka dei kaba don ia kaba sdang, ka pdeng bad kaba kut, kat kum ki jingjia ba u nongthoh u la mang lypa ba kin jia. Haba ong u nongthoh u la pynbeit ryntih ia ki jingjia ha ka plot jong ka Epic, kata, ia kaba dei ban jia shwa la pynwan sha khmat eh. Kum ka nuksa, lada shim ia ka jingim u briew, ki jingjia ki dei ban jia ryntih kumne sdang na ka jingkha, poi sha ka jinglong khynnah, samla, rangbah, tymmen bad kut ha ka jingiap. Haba ki nongthoh ki la mang lypa kumta, ki nongpule ki sngewthuh shai, ba ka poem ka la kut ynda ki la poi ha ka laiñ kaba khadduh.

Ha kaba iadei bad ki nongiashim bynta lane ki tyngshop ki puron: Ka epic ka kynthup shibun ki nongiashim bynta namar ba ka phang jong ka Epic ka long kaba iar bha. Ki nongiashim bynta ki lah ban dei ki briew kiba u nongthoh u ai kyrteng, ki lah ruh ban dei ki blei bad ki ksuid. Ha ka pyrthei jong ka Epic u nongthoh u pyni ia ki jingiaksaid ne jingialeh jong ki nongiashim bynta khnang ban pyntyllun ia ka plot jong ka khana. Kumta ban pyni ia ka jingiaksaid ne jingialeh jong ki, la ju don ar kynhun, kawei ka kynhun kan ialeh pyrshah ia kawei pat. Ka jingjop jingrem jong ki nongiashim bynta ba pawkhmat lane 'Ki tyngshop –puron pdeng' ha ka epic ka pyni ia ka jingkhlain bad jingphikir, lane na ka jingtlot jingkhlaiñ jong ki hi.

Ki kam bad ki jingjia ha ka pyrthei jong ka epic ki dei kiba kham eh bad kham khraw, ki dei ban jia ha ka jingiaid lynti jong ki nongiashim bynta lane ki tyngshop puron. Kumta

ka jingim jong ki nongiashim bynta ka dei kaba dap da ki jingialeh suda. Kata, ka lah ban long da ka thma khlem tiar, kum ka ialympat da ka bor jingkhlaiñ jong ka met, ka lah ruh ban long da ki jingphnang da ki buit ba sianti ne buit pynshoi ban pynngop sha ki jingsniew.

Ki jingjia ha ka epic bunsien ki siat pharshi sha ka jingim jinglong ki briew hi, bad ka long kum ka jinghikai ia ki nongpule ban kiar na ki jingsniew bad ban ialeh ban poi sha kaba bha bad ba janai tam ha ka jingim.

Ha kaba iadei bad ki jaka puta (settings), ki kam ki jam jong ki nongiashim bynta ha ka pyrthei jong ka epic kim jia tang ha kawei ka jaka, bad kim jia ruh tang ha ka shisngi. Kata, ha ki kam bad jingleh jong ki tyngshop puron, ka lah ban sdang na dujok poi sha ka pyrthei, nangta sha suiñ bad poi pat kat shaba u nongthoh u la thmu lane mut lypa ban pynjia bad ban pynkut ia ki kam ki jingleh jong ki.

Ha kaba iadei bad ki jingthew khub lane metre, ki nongthoh epic jong ki Greek hyndai ki kham jied ia ka hynriew khub ha ka shi laiñ. Bad ha man kawei pa kawei ka khub ne kamra la ioh ia ki kynnoh kiba sting bad ba khia. Kumta ha ka epic jong ki Greek la ioh ia ka 'iambic hexametre'. Ha ki nongthoh jong ki English pat ki jied ia ka san khup la ar kynnoh kaba ki khot ka 'Iambic pentametre' kum:

/ B' u briew / u tieng / pyrshah / hukum / U Blei /

Nalor kine kiba la dep kdew sha khmat, ka epic ka don ruh ia kiwei pat ki jinglong ba kham phylla, kata, ka epic ka don ruh ia ki kynja jingpynsyriem dur (semili) bad ki jingkren thawnang (metaphor), ka epic ka don ruh ia ki kynja jingduwai ne jingkhot kyrpad jong u nongthoh ha ki bor ba na sha lyndet ba kan ialam lynti bad ban ai mynsiem ia u ia kaba la tip kum ka 'Invocation' ha ka ktien nongwei.

Ki mat kiba ngi dei ban kynmaw:-

1. Ka jingjrong jinglyngkot – Ka epic ka long ka poem kaba jrong bha.
2. Ka phang pdeng – Ka phang kren jong ka Epic ka long kaba iar bha.
3. Ki hap kyntien – Don ki nongthoh kiba pyndonkam ia ka hapkyntien, don ruh kiba khlem pyndonkam.
4. Ka plot – Ka epic ka don ia ka shynrong kaba thikna, kata, ka don ia kaba sdang pdeng bad kaba kut.
5. Tyngshop puron – Ki nongiashim bynta ha ka epic ki don shibun.
6. Ki kam bad jingjia – Ki kam bad ki jingjia ha ka jingiaid lynti jong ki tyngshop puron ki long kiba kham eh.
7. Ha ka jingthew khub ne metre – Ki Greek ki jied ia ka hynriew khub (metre) kaba ngi tip kum ka 'Iambic Hexametre', bad ki English pat ki jied ia ka San khub bad san metre kaba ki khot "Iambic penta metre'.
8. Ki jaka puta – ki jingjia kim jia tąng shi jaka.
9. Kiwei pat kiba ju don ha ka epic –
    a) Ki jingpynsyriem dur (semili) da kaba ianujor bad kaei kaei.
    b) Ki jingpyniasyriem dur da kaba shim ha ka jaka kawei pat kaei kaei ('Metaphor')
    c) Ki jingduwai ne jingkhot kyrpad ia ki bor ba na sha lyndet ('Invocation').

~~~***~~~
~~~

KA DRAMA

Ka kyntien Drama ka wan na ka Verb 'dran' jong ki Greek 'a thing done' ha ka English, kaba mut kaei kaei ba la leh. Ha ka jingthoh jong ki Greek hyndai ki pynpaw ia ki briew ha ki kam jong ki bad kita ki briew ki leh ei ei ba ki khot ia ki, ki 'Drama'. Kumta la sngewthuh ba ka drama ka dei ka jingpynpaw ia ki kam bad jingjia lyngba ki briew kiba kylla long ki nongpyrthuh bud. Ka drama ka iathuh ia ka khana ha ka dur kaba lah ban pynialehkai ha ka rynsan bad kaba lah ban pynsngewthuh ia ki nongpeitkai. Dei namarkata ia kiwei kiwei pat ki jnit ki jnat ba donkam ba la tyrsat hapoh jong ka.

Ki jnit ki jnat jong ka drama kiba ka dei ban don: Ka drama ka donkam ia ka plot, ki tyngshop-puron (characters), ki jingiakren lane ia tainia (dialogue), ka dur ka dar ka rynsan (stage scenery), ki sur jingrwai ne sur jingtem jingput (music), ki jingpynshai thaba (lihgtning), bad kiwei kiwei pat ki jingdonkam.

Haba shu kren lyngkot ban ioh ia ki jingmut, ka drama ka dei ka jingthoh kaba la thoh khnang ban pynialehkai ha ka rynsan ialehkai (stageplay). Hynrei, la shem bunsien ba ka don ka jingsngewthuh bakla jong ki nongpule hapdeng ka drama bad ka novel. Kumta, la sngewdei ban pynshai, da kaba pyni da ki katto katne ki nuksa kiba lah ban pyniapher kawei na kawei pat. Hooid ka don ka jingiadei kaba jan bha hapdeng kine ar, khamtam ha ka liang ka plot; ki tyngshop puron jong ka khana kaba ki nongthoh ki la saiñdur na ka jingmut jingpyrkhat jong ki. Hynrei ka jingiapher ka long, ha ka novel ym donkam ban pyrkhat ia ka rynsan ialehkai (stage play), ka novel ka lah ban ieng ha la ki jong ki kjat, hynrei ka drama te ka donkam ia u diengshanduh (stage) u ban kyrshan ia ka. Ia ka jingjop jingrem jong ki nongthoh drama kham bunsien la ju thew da u diengkot jong ka (stage).

Kawei pat ka jingiapher hapdeng ka drama bad ka novel ka long, ha ka novel u nongthoh um ju shah teh ha ki aiñ jong ka rukom thoh drama, kata, um da donkam eh ban pyrkhat shaphang kita ki 'three unities' kaba ki ong ha ka ktien nongwei, khamtam ha kaba

iadei bad ka por, kata, ka lah ruh ban shim ia ka por da ki taiew, ki bnai bad ki snem. Hynrei ha ka drama, ka por ka dei ban long tang ha ki ar kynta ei ei bad lada tam nangta ka dei ban long kaba lah ban pynkut tang hapoh ka arphew saw kynta lane hapoh shisngi.

Ha kaba iadei bad ki jaka puta : U nongthoh novel um donkam ban pyrkhat ia ka jingjam ne jingjngai jong ki jaka, hynrei ha ka drama u nongthoh u dei ban da pyrkhat bha ia ki jaka puta ha ka ban pynjia ia ki jingjia ha ki tyngshop puron (nongiashim bynta) ban pyni ba ki sdang na Ri Khasi bad tang shiphang sha Ri Dkhar, ri Phareng bad poi biang sha ri Khasi. Kane kam lah ban long ha ka drama namar ba ka drama ka bat bha ia ka por bad kata kan nym lah ban pynngeit ia ki nongpeit kai ba ka lah ban jia kumta tang ha ki khyndiat kynta.

Ha kaba iadei bad ki jingleh jingkam (actions) jong ki tyngshop puron : Ha ka drama u nongthoh um lah ban wanrah ia ki mrad ki mreng, kum u hati, kulai, namar kan pynklumar lut ia ki nongpeitkai lada wanrah ha ka rynsan ialehkai. Hynrei ha ka novel lah ban leh ia kata namar ba ka dei tang na ka bynta ban shu pule, ym dei kum ka drama kaba hap ban pyni lane ban pynialehkai ha ka rynsan.

Kawei pat ka jingiapher hapdeng kine ar, ka long, ha ka drama ki jingiakren (dialogue) kim dei ban jrong eh namar ba u nongthoh drama u hap ban bud kat kum ka aiñ thoh (theory) jong u Aristotle. Kata, kat kum ka theory jong u Aristotle, ka drama ka dei ban pynpaw ia ka jing i langdong jong ka por, ki jaka puta bad ki jingjia. Ki jnit ki jnat jong ka drama ne novel ki don bun tylli hynrei yn shim tang katto katne tylli na kiba kham donkam bad kham kongsan. Kine, harum ki long ki katto katne kiba u nongthoh u ju pyndonkam ia ki, kum ki snap jinglong jong ka drama ne novel. Kita ki long :

1. **Ka Plot :** Ka Plot lane ka Muthos kat kum ki Greek ha kaba u Aristotle u batai ba ka dei ka 'jingpynbeit ryntih ia ki jingjia'. Ka plot ka dei ka mynsiem jong ka shempap kat kum u Aristotle. Ka Plot namarkata, ka dei ka jingiathuh ia ki jingjia ba la buh ryntih kat kum ka jingiaid ka por, kata kaei ka ban jia hadien ka dei ban bud ia kaei kaba la jia ha shwa. Ka plot ka long namarkata, ka jingmang lypa u nongthoh ha ka khana ba u saiñdur la ha ka drama ne novel.

Ka plot ka don ar jait, kawei ka dei ka plot shisur lane plot laidong, ha kane la shu pyni tang ia ka sdang, pdeng poi sha kaba kut. Kaei pat ka dei ka plot sandong kaba don ia kaba sdang, ka sohsat, ka pdeng, ka law sohsat bad kaba kut. Kat kum u Aristotle ka plot kaba bha tam ka dei ban don ha ka ia ka 'Hamartia' (jingbakla ba khraw), ka 'ka Peripetria' (ka jingkylla syndet ka nusib), ka 'anagnorisis' (jinglap ia ka jingshisha) bad ka 'Catastrophe' (ka jingshah shitom ba i shyrkhei bad ba i sangsot kaba ym lah shuh ban khie khlieh).

2. Ki Tyngshop-Puron (Characters) : Ki tyngshop puron lane kaba ki Greek ki khot ki 'Ethos' kine ki shim ia ka bynta ba ar. Ki tyngshop puron ki mih namar ka jingdawa jong ka plot (kat kum u Humphrey). Kane ka pynshisha ba ka plot khlem ki tyngshop puron kam lah satia ban pyni ia ka kam. Dei lyngba ki tyngshop puron ba la pyntyllun ia baroh ki jingjia ha ka plot la ha ka drama ne novel, bad dei da ka jingnang jong u nongthoh ban ai jingim ia ki tyngshop puron lyngba ka kup ka sem ka riam ka beit, ka rukom im ne pyrkhat ban pyniapher uwei na kiwei pat. Lah ban sngew kumba ki dei ki jingjia kiba da don bad ba lah ban sngew kum ba ki dei jingjia kiba da don shisha ha ka pyrthei kum ma ngi kiba im.

3. Soliloquy lane ka jingkren weibriew : Kane ka dei kawei na ki jnit ki jnat kiba u nongthoh drama ne novel u pyndonkam kum kawei na ki snap (jnit jnat) jinglong ha ka ban pyni ia ki tyngshop puron ba kim long kiba shu kbum shyntur hynrei kiba kren kum ki briew ha ka pyrthei ba shisha ha ba ki don kano kano ka jingsngew pisa jingmut ban pynpaw ia ka jingmut barit bad ba ramia kiba don ha ka jingmut bad dohnud jong ki.

4. Ki bor ba maia : Ka dei kaba ki nongthoh ki pynkit la ki khubor jinghikai, kata, wat lada ka khubor jingsniew ka shop ia ki tyngshop puron sha ka jingjynjar, pynban ha kaba kut la wanrah ia ka jingjop jong ka jingbha ia ka jingsniew.

5. Jingphohsniew : Kaba pynpaw ia ki jingmut barieh bym paw pyrthei kiba don ha ki syrtap ka jabieng. Ka long kum ka atiar ba u nongthoh u pyndonkam kum ka pharshi ban iathuh lypa ne iathuh

khongpong ia kaei ka ban jia ha ka jingim jong ki nongiashim bynta. Kane ka pyniajan bad ka pyrthei ba shisha namar ba ka drama ne novel ka dei ka jingpyrthuh bud ia ka jingim ba shisha jong ki briew ha ka pyrthei ba ngi im.

6. **Ka Shithi :** Ka dei kum ka lit khmih ka dohnud, kaba pynpaw baroh ki jingjia khlem buhrieh kata lyngba ka shithi u nongthoh u ai lad ia ki tyngshop puron kiba don ka jingsngew, jingpyrkhat ban pynmih shabar khlem jingbuhrieh. Dei lyngba ka shithi u nongthoh u ai lad ia ki nongpule ban sngewthuh ia ka jinglong jingsngew barieh jong ki tyngshop puron ha ka drama ne novel.

Ki Tnat lane ki jait jong ka Drama: Ka Drama ruh ka don bun tylli ki jait kumba don ka Novel lane poetry. Ha kaba ia dei bad ki tnat jong ka drama, yn jer tang ia kiba kham kongsan, kita ki long.

(1) Ia ka drama kaba kut ha ka shempap la khot ka Tragedy bad

(2) Ia kaba kut ha ka shembha shem miat la khot ka comedy katba ia kaba sdang da ka jingshem jynjar/sohsat bad kut ha ka shembha ne imsuk la khot ka tragi-comedy

Ha kane ka rukom phiah ia ki tnat jong ka drama ym dei eh na ka jingia-pher jong ki, ka bym don shuh ka jingiadei kawei na kawei pat ka tnat hynrei, ha ba phiah kumne ka long tang na kaba ngi bishar ia ki jingiapher jong ki phang kren, bad ki jinglong kyrpang ba la pyndonkam ia kata ka phang kren ba la pruid dur bad pynpaw da u nongthoh.

1. **Tragedy :** Ka wan na ka ktien Greek Tragoidia kaba mut ka shempap ne shem jynjar. Katkum u H. Elias, ia ka Tragedy u jer kyrteng da ka 'shem lanot' namar u ong ba ka khana ka iaid kum ka wah ba tuid jai haduh ban da poi ha khlieh ka riat bad nangta ka sa noh jlang shapoh thwei.

Kumta ruh ka long ia ka drama haba ki khana ki iaid beit kum ka wah hynrei ka jingkut jong ka pat, ka long ha ka sngewsih bad jingpangnud.

Ha ka Tragedy bunsien ngi shem ba ki tyngshop puron ki ia kyrñiom bad ia kynduh bad ki jingjia kiba sngewsih, sngewpangmet kiba ngim lah khlem da khih pisa ne sngewlem na ka bynta jong ki. Kumta ka Tragedy ka don ha ka ia ka jinglong ba salonsar kaba

mut ba ki jingjia ki ktah ia ka jingsngew u briew shityllup. Ki jingjia ha ki tyngshop puron, khamtam eh ia u tyngshop pdeng, la pynjia ba kin ia kynduh ia ka jingangnud, jingialeh, wat ka jingkutlad, ki mad ruh wat ia ki jingkthang kaba kim lah shuh ban lait, ka ba pynum ia ka dohnud ki ba iohi namar ba ki sngew ia lade kum ba ki ia don bynta lang hangta ha ka jingjia. Kumta, wat lada ia ka Tragedy, ki Greek ki la thoh naduh hyndai bah, pynban haba pule ia ki haduh kine ki sngi, ki dang don ka jingsngewshoh kaba ktah, ha kaba iadei bad ka long briew man briew ba man ka sngi kum ka jingiakhih ia ksaid jong ki tyngshop puron jong ki.

Ha kaba iadei bad ka Tragedy jong ki Greek la sdang nyngkong eh da u Aristotle bad dei halor ka nongrim jong u ba ki nongthoh kiba hadien ki la bud ia ka nuksa jong u haba ki thoh ia ka shempap. Ha ka Tragedy U Aristotle u la phawer jingmut ban pyni shaphang ki jingjia ba khraw bad ba shongkhia jong ka jingim.

Ha ka Tragedy U Tyngshop pdeng u dei ban long uba kham halor ban ia kiwei pat ki nongiashim bynta, ha ka bor, ka kyrdan lane ha ka longbriew manbriew jong u. Hynrei ym dei pat ban long uba paka ruh ne janai na dong shadong. U dei ban don ka jingduna kiba pynlong ia u ban long kaba pynisynei bad pynsngewtriem ia ki nongpeitkai.

Ha ki snem kiba hadien don ki nongthoh ki bym bud shuh ia ka aiñ (theory) U Aristotle ha ba ki thoh ia ka Tragedy, kata, don na ki. ki bym pyndonkam shuh ia ka nusib bad ka bor ba maia ban pynlong ka jingkyllon jong u tyngshop pdeng. Ki shim ba ka daw jong ka jingkyllon ka dei ka jingbakla jong u hi ym dei na ka nusib jong u. Shuh shuh kim pdiang ruh ba lah ban pynlong tyngshop pdeng tang ia ki riewkhraw, riew don kyrdan hynrei ki ong lah ban pynlong tyngshop pdeng da uno uno ruh. Kawei kaba long kum ka pdeng ha ka tragedy ka long ka jingshem lanot ka jingshah jynjar ka jingpyndem, ka jingkyrmen ba lah ban jop hynrei kaba kut jong ka Tragedy ka dei kaba pyni ia ka jingshah jop jong u Tyngshop pdeng

Bah T. S. Lynshiang

(M.A)

GOVT. OF MEGHALAYA